

Ville Värtö

KIRJASTOSTA YLEISLAINAAMOKSI?

Miten esineiden lainaaminen sopii yleisen kirjaston tehtävänkuvaan

KIRJASTOSTA YLEISLAINAAMOKSI?

Miten esineiden lainaaminen sopii yleisen kirjaston tehtävänkuvaan

Ville Värtö
Opinnäytetyö
Kevät 2020
Kirjasto- ja tietopalvelun
tutkinto-ohjelma
Oulun ammattikorkeakoulu

TIIVISTELMÄ

Oulun ammattikorkeakoulu
Kirjasto- ja tietopalvelun tutkinto-ohjelma

Tekijä: Ville Värtö

Opinnäytetyön nimi: Kirjastosta yleislainaamoksi? Miten esineiden lainaaminen sopii yleisen kirjaston tehtävänkuvaaan

Työn ohjaaja: Juho-Antti Tuhkanen

Työn valmistumislukukausi ja -vuosi: Kevät 2020

Sivumäärä: 82

Opinnäytetyössä selvitettiin, miten esinelainaus sopii yleisen kirjaston tehtävänkuvaaan. Työssä haettiin vastauksia pääkysymykseen kolmen alakysymyksen avulla: Miten yleisen kirjaston tehtävänkuvaa määritellään? Mitä haasteita esinelainaukseen liittyy kirjaston kannalta? Miten esinelainausta perustellaan?

Työn tavoitteena oli luoda kokonaiskuva siitä, mitä mahdollisuuksia ja uhkia esinelainaukseen kirjaston kannalta liittyy. Tarkoituksena oli toimia rohkaisevana päänavauksena esinelainauksen tutkimiselle suomalaisissa yleisissä kirjastoissa. Esinelainauksen käsittely on ollut tähän asti pitkälle mediassa esiintyneiden puheenvuorojen varassa.

Työn lähestymistapana käytettiin eksploratiivista tutkimusta ja menetelmänä kuvailevaa kirjallisuuskatsausta. Syntyneen kirjallisuuskatsauksen lähteenä käytettiin aiheesta tehtyä tutkimuskirjallisuutta ja muita kirjallisia lähteitä sekä mediakeskusteluja.

Kirjallisuuskatsauksen pohjalta oli nähtävillä seuraavanlaiset tulokset: Esinelainaus ei lain mukaan suoranaisesti kuulu yleisen kirjaston tehtäviin, mutta laki ei myöskään poissulje esinelainauksen mahdollisuutta. Mikäli kirjasto aloittaa esinelainauksen perustellen sitä institutionaalisella tehtävänkuvallaan, esineet olisi käsitettävä tiedoksi tai informaatioksi tai oppimista tukeviksi välineiksi. Sen sijaan esinelainauksen perustelu esimerkiksi eettisellä kuluttamisella ei ole kirjoitettuna yleiseen kirjastolakiin tai yleisen kirjaston tehtävänkuvaaan.

Työn tuloksina voitiin osoittaa myös, että ekologisen elämäntavan kannalta kirjastojen liikkuminen kohti esinelainausta on suunnannäyttö kestävä kehityksen hengessä. Esinelainauksen aiheuttamiksi haasteiksi löydettiin niin taloudelliset kuin henkilökunnan osaamiseen, ajankäyttöön ja tiloihin liittyvät resurssit.

Johtopäätöksinä voidaan todeta, että esinelainaus tarjoaa monia tutkimusnäkökulmia, joihin tarttuminen selventäisi esinelainauksen roolia yleisen kirjaston tehtävänkuvassa ja antaisi kirjastoille työrauhan joko tehdä sitä tai olla tekemättä.

Asiasanat: esinelainaus, yleiset kirjastot, kirjastoaineistot, makerspace, jakamistalous, kestävä kehitys, eettinen kulutus

ABSTRACT

Oulu University of Applied Sciences
Degree Programme in Library and information Services

Author: Ville Värttö

Title of thesis: From library of books to library of everything? How things collections relate to the service area of public libraries

Supervisor: Juho-Antti Tuhkanen

Term and year when the thesis was submitted: Spring 2020 Number of pages: 82

The subject of this thesis was the so called “things collections”, and how they relate to public libraries’ service area. The subject was approached with three research questions: “What is the service area of public library?” “What challenges things collections set for public libraries?” and “How are the things collections argued for”?

The aim was to generate a broad picture of the many threats and possibilities associated with things collections. Motivation for the thesis stemmed from the fact that things collections are not yet researched in Finnish library-field. The question regarding the legitimacy of things collections in public libraries has been left to media debates.

Because of the lack of theory, the approach of the dissertation was exploratory. The method used was descriptive literature review. The material for literature review was drawn from previous studies, other literature, and media conversations.

From the literature review, following findings were produced: Today's library law in Finland does not prohibit public libraries from extending their services to things collections. However, if libraries aim to hold on to their institutional role, things should be regarded as means to knowledge creation and learning. If things collections are instead argued for supporting ethical consumption or ecological sustainability, libraries are using arguments that are not associated with their institutional role. It is argued in literature, that this can lead to negative impact in public library's public image and legitimacy.

Findings also show, that from the point of view of ecological sustainability, things collections in libraries can be seen as a way forward in a societal transformation to a more sustainable future. However, things collections pose many challenges, requiring additional resources in areas such as economic investments, professional skills, time management, and use of space.

In conclusion, literature review shows that things collections as a study subject provide many threads worth researching. Further studies along these threads should be assigned to better understand how things collections relate to public library goals and to decide whether they should be integrated into public libraries’ service area.

Keywords: things collections, public libraries, library materials, makerspace, sharing economy, sustainable development

SISÄLLYS

1	JOHDANTO	7
1.1	Tutkimustehtävän kuvaus.....	8
1.2	Aiempi tutkimus aiheesta.....	10
1.3	Keskeiset käsitteet	12
2	MIKÄ ON YLEINEN KIRJASTO?.....	15
2.1	Yleisen kirjaston taustaa.....	16
2.2	Yleisen kirjaston tavoitteet ja tehtävät: Suomen kirjastolaki	18
2.3	Yleisen kirjaston rooleja.....	20
2.3.1	Perinteinen kirjasto	20
2.3.2	Kokoelmanhoitajista tiedon fasilitoijiksi	21
2.3.3	Sosiaalisen kirjaston malli.....	22
2.3.4	Kirjasto innovaatiokeskuksena.....	23
2.3.5	Kirjasto vai monitoimitalo?	24
2.4	Uusien palvelujen oikeutukseen liittyvä keskustelu	26
3	ESINELAINAUKSEN TAUSTAA JA NYKYTILANNE	28
3.1	Erikoistuneet esinelainaamot.....	28
3.2	Rajattomat esinelainaamot.....	31
3.3	Eselainaus suomalaisissa kirjastoissa	32
4	ESINEET KIRJASTOAINEISTONA	34
4.1	Esineiden vertailu muuhun kirjastoaineistoon.....	34
4.2	Esineiden kokoelmanhoidolliset haasteet.....	37
5	MITEN ESINELAINAUSTA PERUSTELLAAN?.....	40
5.1	Kirjaston kehittäminen	41
5.1.1	Kirjaston sopivuus esinelainaukseen	41
5.1.2	Kirjaston arvon osoittaminen.....	42
5.2	Oppimiseen liittyvät syyt.....	43
5.2.1	Tekemällä oppiminen: maker-liike ja DIY	44
5.2.2	Multimediataidot.....	46
5.3	Sosiaaliset ja yhteisölliset syyt	47
5.3.1	Yhteisöjen kehittäminen ja ylläpito	47
5.3.2	Voimaantuminen ja osallisuus.....	48

5.4	Ekologiset syyt	49
5.4.1	Kestävän kehityksen tavoitteet.....	50
5.4.2	Eettinen kulutus	52
5.4.3	Jakamistalous	53
5.5	Esinelainauksen perustelut tutkimuksessa	57
5.5.1	Käyttäjätutkimus.....	58
5.5.2	Kyselytutkimus kirjastoille	59
6	JOHTOPÄÄTÖKSET	64
7	POHDINTA	70
7.1	Pohdintaa tutkimustehtävästä	70
7.2	Jatkotutkimukset: miten esinelainausta kannattaisi tutkia?.....	73
	LÄHTEET	74

1 JOHDANTO

Kirjojen, lehtien, levyjen ja elokuvien lainaus on ollut kirjastojen ydintä, mutta yhä useammassa tavallisessa kunnankirjastossa lainataan tänä päivänä myös kävelysauvoja, porakoneita, ukuleleja ja muita vastaavia esineitä. Kirjastojen yhteyteen on myös avattu niin sanottuja makerspace-tiloja, joissa voi käyttää monenlaisia laitteita. Näyttäisi siltä, että kirjallisuuden lainaamisen lisäksi myös esineiden ja työtilojen jakaminen on tullut osaksi kirjaston toimintaa.

Lainattavan aineiston laajentuminen on nähty positiivisena suuntauksena, joka tukee ekologista elämäntapaa ja säästää luonnonvaroja: kun porakone tai muu harvoin tarvittu väline lainataan kirjastosta, sitä ei tarvitse ostaa itselle komeroon pölyttymään. Samalla kirjastojen on katsottu toimivan jakamistalouden suunnannäyttäjinä (Helmet 2019, viitattu 9.1.2020.)

Uutena, kenties kummalliseksi koettuna palveluna esinelainaus on saanut osakseen paljon mediahuomiota. Ihastuneiden palautteiden rinnalla keskustelua on käyty siitä, tuleeko tällaisella aineistolla olla paikka kirjastossa. Vaikka kirjasto on pitkään ollut jakamisen instituutio, joka tarjoaa resursseja yhteiseen käyttöön, kirjat ovat edelleen se aineistomuoto, joiden varassa sen identiteetin nähdään lepäävän. Esineet eivät ole perinteistä kirjastoaineistoa, joten kriittisten äänien mukaan kirjasto on esineiden lainaamisen myötä harhautumassa alueelle, joka ei sille kuulu ja on siten kadottamassa ominaislaatunsa kirjallisuuden ja muun kulttuurin kenttään sidottuna instituutiona. Keskusteluissa pelätään myös, että uudet palvelut vievät liikaa resursseja perinteiseltä kirjastotyöltä. Kirjastojen alati laajenevan palveluroolin ja monitoimitalokehityksen kautta on alkanut näyttää siltä, kuin kirjaston tehtäväksi kuuluisi lähestulkoon kaikki, joten olisi syytä ajatella realistisesti mihin on resursseja, ja kenties tehtävä rohkeampia rajoituksia sopivien toimintojen suhteen. Kirjaston kehittämistä koskevassa keskustelussa lähdetäänkin usein siitä, että kirjaston tehtävänkuva ei saisi muuttua liikaa, jotta yleinen käsitys kirjastosta ei liikaa kärsisi. Instituutiolla pitäisi olla jokin erityinen luonne ja tarkoitus, joka erottaa sen muista toimijoista. (Poroila 2011, viitattu 16.1.2020; Tuomi 2013; Kirjastolehti 2016, viitattu 16.1.2020.)

Esineiden lainaaminen on toistaiseksi vielä marginaalisessa asemassa kirjastoissa, eikä sen tulevaisuuden mittakaavasta tai edes pysyvistä asemasta kirjastossa voida olla varmoja. Innoitus tä-

hän työhön puolestaan syntyi ajatuksesta tulevaisuudesta, jossa joka puolella yleistyneistä tavara-lainaamoista voisi helposti hakea tarvitsemiaan tavaroita käyttöönsä. Mitä vaikutuksia tällä olisi, ja miksi niin kannattaisi tehdä? Kirjastolaitos tuntui aluksi luontevalta laitokselta hoitamaan tätä tehtävää valmiin infrastruktuurinsa vuoksi, mutta tarkemmassa ajattelussa tämä ei vaikuttanutkaan niin yksinkertaiselta kirjaston tehtävänkuvaan vasten. Keskeinen kysymys tulevaisuuden kehityksessä onkin se, miten esinelainaus muuttaa yleisen kirjaston luonnetta, ja voiko tätä muutosta pitää kannattavana.

1.1 Tutkimustehtävän kuvaus

Opinnäytetyöni käsittelee esinelainauksen ottamista osaksi yleisen kirjaston palveluita. Työn tutkimustehtävänä on tarkastella, miten esinelainaus sopii yleisen kirjaston tehtävänkuvaan ja siten tarjota pohjaa keskustelulle siitä, tulisiko sen olla yksi sen toiminnoista.

Työssä käsiteltyä aihetta ei toistaiseksi ole käsitelty suomalaisessa tutkimuskirjallisuudessa: tähän mennessä aiheesta on kirjoitettu lähinnä lehdissä ja keskusteluketjuissa. Kirjasto- ja informaatioalan tutkimus on kansainvälisestikin jättänyt esinelainauksen huomiotta, vaikka yhä useampi kirjasto on ottanut ensiaskeleita esinelainauksessa ja aihe on ollut pinnalla jo usean vuoden. Kirjasto- ja informaatiotiede on vasta alustavasti alkamassa tutkia, miten esineiden, kuten tikkaiden ja porakoneiden, lainaaminen vaikuttaa kirjastoihin. (Söderholm 2016b, 1).

Koska aihe on niin uusi ja vähän tutkittu, työ on lähestymistavaltaan kartoittava eli eksploraatiivinen. Eksploraatiiviselle tutkimushankkeelle on ominaista, että tutkija ei aluksi itsekään tarkasti tiedä, mitä hän on etsimässä, ja hänen on vaikea etukäteen suunnitella sen selvittämisen tapaa. Tutkija "oppi" aineistoltaan: vasta sen käsittely näyttää, mikä metodi siihen tehoaa, osoittaa sen suunnan, josta lisäaineistoa on hankittava. Tavallisesti kohteita alussa tarkastellaan melko holistisesti, eli niistä kootaan kaikkea mahdollista tietoa mitä vain on saatavissa eikä aluksi suuremmin pyritä jättämään pois tarpeetonta tietoutta. Karsiminen saadaan varmemmalle pohjalle myöhemmin, kun tutkija on saanut paremman käsityksen siitä, mikä on tarpeetonta. (Routio 2007, viitattu 9.1.2020.)

Tässä työssä ei pyritä antamaan lopullista vastausta tai luomaan uutta teoriaa esinelainauksen suhteesta kirjastoon, sillä se vaatisi laajemman tutkimuksen. Tarkoituksena on tutustua ilmiöön

tutkimustehtävän tai hypoteesien täsmällisempää muotoilemista varten – osoittaa siis suuntaa tuleville tutkimuksille. Tarkastelen siksi työssä esinelainauksen ilmiötä mahdollisimman monesta relevantista näkökulmasta. Esittelen myös ilmiön ympärillä käytyä debattia. Näin pyrin luomaan kokonaiskuvaa siitä, mitä mahdollisuuksia ja toisaalta uhkia kirjaston kannalta tähän uuteen toimintoon liittyy.

Työn tutkimusmenetelmänä on kuvaileva kirjallisuuskatsaus. Kuvailevaa kirjallisuuskatsausta voi luonnehtia yleiskatsaukseksi ilman tiukkoja ja tarkkoja sääntöjä. Myös tutkimuskysymykset voivat olla melko väljiä. (Salminen 2011, 6–7.) Valittu ilmiö kuvataan teoreettisesta tai kontekstuaalisesta näkökulmasta rajatusti, jäsennetysti ja perustellusti tarkoitukseen valitun kirjallisuuden avulla. Aineisto voi olla tieteellisiä tutkimuksia, mutta myös muuta kirjallisuutta, joka on kysymyksen asettelun kannalta perusteltua. Tutkimuskysymykseen vastataan valittua aineistoa yhdistämällä, vertailemalla ja syntetisoimalla. Lopuksi tuloksia tarkastellaan, mikä tarkoittaa keskeisten tulosten koaamista ja tarkastelua suhteessa laajempaan kontekstiin. (Kangasniemi, Utriainen, Ahonen, Pietilä, Jääskeläinen & Liikanen 2013, 293–294.)

Työn tutkimustehtävänä on, miten esinelainaus sopii yleiseen kirjaston tehtävänkuvaan. Tätä pääkysymystä lähestytään kolmen alakysymyksen avulla, jotka ovat:

- 1) Miten yleisen kirjaston tehtävänkuva määritellään?
- 2) Mitä haasteita esinelainaukseen liittyy kirjaston kannalta?
- 3) Miten esinelainausta perustellaan?

Työn kirjallisuuskatsaus etenee tutkimuskysymyksestä toiseen siten, että tarkastelen työn alussa yleisen kirjaston tehtävänkuvaa. Tehtävänkuvaa eritellään toisaalta yleisen kirjaston institutionaalisen perinteen kannalta ja toisaalta modernin kehityksen kannalta, joka pyrkii laajentamaan kirjaston palveluroolia. Lukuun sisältyy esinelainauksen ympärillä käydyt debatin tarkastelu.

Tämän jälkeen luvussa 3 esittelen taustoittavasti esinelainausta ilmiönä: esittelen esinelainauksen erilaisia muotoja, kansainvälisiä esimerkkejä sekä kirjastojen esinelainausta. Luvussa 4 tarkastelen esineiden suhdetta kirjastojen muuhun aineistoon eli sitä, miten esineet eroavat muusta kirjastoaineistosta ja mitä esinelainauksen harjoittaminen vaatii kirjastoilta.

Luvussa 5 teen katsauksen esinelainauksen taustasyihin ja mahdollisiin hyötyihin. Esittelen esinelainauksen perusteluja eri teemojen kautta ja tarkastelen palvelun yleistymiseen vaikuttaneita yhteiskunnallisia ilmiöitä ja trendejä, kuten ekologisen kestävyuden tavoitetta, eettistä kulutusta sekä jakamistalouden ja maker-liikkeen nousua. Esittelen lisäksi esinelainauksen hyötyjä käyttäjien näkökulmasta sekä esinelainauksen perustelujen yhteyttä yleisen kirjaston tehtävänkuvaan.

Luvussa Johtopäätökset pyrin aikaisempien lukujen sisältöihin eli kirjallisuuskatsaukseen vedoten muodostamaan vastauksia varsinaiseen tutkimusongelmaan esinelainauksen sopivuudesta yleiseen kirjastoon. Kuvailevan kirjallisuuskatsauksen periaatteiden mukaisesti tavoitteena on vertailla valittua aineistoa, analysoida olemassa olevan tiedon vahvuuksia ja heikkouksia sekä tehdä laajempia päätelmiä aineistosta (Kangasniemi ym. 2017, 296). Työn sisältö kokonaisuudessaan on esitetty kuviossa 1.

KUVIO 1. Työn menetelmän kuvaus

1.2 Aiempi tutkimus aiheesta

Kirjasto- ja informaatioalan tutkimuksessa esinekokoelmien ilmiöstä on toistaiseksi vain vähän kirjallisuutta. Ainoa palvelun oikeutusta suoranaisesti käsittelevä tutkimus on Michnikin ja Erikssonin (2014) artikkeli, jossa selvitettiin, miten yleiset kirjastot perustelevat esineiden lainaamista. Ruotsalaisten kirjastojen johtohenkilöille lähetettiin kysely esinelainauksen perusteluista, minkä jälkeen vastauksia reflektoitii yleisen kirjaston tavoitteita ja toimintoja vasten. Tulosten mukaan kirjastonjohtajat eivät ajattele, että esineiden lainaaminen muuttaisi kirjaston identiteettiä tai missiota perus-

tavasti. Esinekokoelmilla pyritään siihen, että kirjasto paremmin toteuttaisi tehtävänsä tai roolia. Erilaisten esinetyyppien lainaamiselle annetut perustelut olivat tulkittavissa siten, että ne yhdistyivät yleisen kirjaston tavoitteeseen, joka tutkimuksessa määriteltiin kestävän yhteiskunnan luomiseksi. Poikkeuksena tässä mielessä oli kuitenkin työkalujen esinetyyppi, sillä työkalujen lainaamisen perustelut eivät vastauksissa yhdistyneet mihinkään kirjaston tavoitteisiin. Kirjoittajat kuitenkin huomauttavat, että työkalujenkin lainausta olisi voinut perustella kirjaston tavoitteita tukevilla syillä – esimerkiksi vetoamalla tasavertaisten mahdollisuuksien tarjoamiseen. (Michnik & Eriksson 2014, 166–169.)

Teoreettista näkökulmaa ei-perinteisten kokoelmien suhteesta kirjastotoimintaan on pyrkinyt luomaan Jonas Söderholm Boråsin yliopistosta Ruotsista. Söderholmin ja Nolinin (2015) artikkeli käsittelee kirjaston yhteiskunnallista potentiaalia paikallisessa kontekstissa fyysisten kokoelmien ylläpitäjänä ja tarjoajana. Tämä näkökulma on heidän mielestään jäänyt vähälle huomiolle kehityksessä, jossa digitaalisen kirjaston ja sosiaalisen kirjaston konseptit ovat tulleet vallitsevaksi. Artikkelissa luodaan yleiskuva länsimaisen yleisen kirjaston kehityksestä nykyisiin muotoihinsa. Pääkriittikki koskee sitä, miten tässä kehityksessä yhteiskunnallinen perspektiivi kirjastosta paikallisille yhteisöille sovitettujen resurssien tarjoajana on jäänyt sosiaalisten näkökulmien varjoon. He ehdottavat lähestymistapaa, jossa fyysinen kirjasto kokoelmana ja paikkana nostetaan uudelleen tarkasteluun, sillä kehityksessä uhataan sivuuttaa se potentiaali mikä voi olla paikallisilla fyysisillä aineistokokoelmilla. Artikkelissa tätä potentiaalia tarkastellaan ei-perinteisiä aineistoja, kuten työkaluja lainaavien kirjastojen kautta. (Söderholm & Nolin 2015, 244, 257–258.)

Söderholm on lisäksi tehnyt empiiristä tutkimusta työkalukirjastoista: ensimmäisessä artikkelissa selvitetään yleisen kirjaston yhteydessä toimivan työkalukirjaston merkitystä käyttäjille (Söderholm 2016a), ja toisessa kolmen eri työkalukirjaston henkilöstön ja johdon näkemyksiä työkalukirjastossa tehtävän työn erityislaadusta (Söderholm 2016b). Söderholmin väitöskirja (2018) käsittelee näihin tutkimuksiin perustuen työkalukirjastojen ja niin sanottujen tavallisten kirjastojen eroja. Väitöskirjassa luodaan teoreettinen malli siitä, miten erilaisiin materiaalityyppeihin keskittyvät lainaamot (x-lending libraries) toimivat paikallisyhteisöjä rikastuttavana palveluna. Perinteinen ”kirjakirjasto” on tässä erilaisia lainaamotyyppejä yhteen sitovassa mallissa yksi lainaamotyyppi. (Söderholm 2018, 89–91.)

Margot Nilssonin (2016) opinnäytetyössä selvitettiin kirjaston käyttäjien kulutuskriittisiä motiiveja, kuten sitä, miten he perustelevat lainaamisen ja näkevät itsensä kuluttajina. Tutkimuksen lähtökoh- tana oli, että kirjastojen kokoelmia voi katsoa yhteisenä omaisuutena tai vaurautena, joka toimii vastavoimana yksityisomaisuutta korostavalle konsumeristiselle maailmankuvalle ja siten antiku- luttajuuden muotona. Työssä tarkasteltiin esinelainausta ja tiedusteltiin kirjaston käyttäjien suhtau- tumista kokoelmien laajentamiseen esineisiin.

Mark Robisonin ja Lindley Sheddin toimittamassa teoksessa *Audio Recorders to Zucchini Seeds: Building a Library of Things* käydään läpi kirjastojen esinelainauksen historiaa (2017a; 2017b) sekä esitellään 14 tapauskertomusta Pohjois-Amerikassa toimivista kirjastoista, joissa on käynnistetty erilaisia esinelainausohjelmia. Mukana on tapauskertomuksia sekä yleisistä kirjastoista että erilai- sista oppilaitoskirjastoista. Kirjan lopussa Robison ja Shedd (2017c) tarjoavat tapauskertomuksiin perustuvan oppaan esinelainauksen aloittamista suunnitteleville kirjastoille. Toinen opastava teos esinelainaukseen on Sanderin, Mestren ja Kurtin *Going Beyond Loaning Books to Loaning Tech- nologies: A Practical Guide for Librarians* (2015), jossa keskitytään multimediovälineistä koostuvan kokoelman perustamiseen ja ylläpitoon.

Suomessa ei ole julkaistu varsinaisesti kirjastojen esinekokoelmiin keskittyvää tutkimuskirjalli- suutta. Esinelainauksesta on kirjoitettu Emma Karimaan pro gradussa *Kirjastossa vihertää* (2015), jossa sitä käsitellään osana yleisen kirjaston kestävästä kehityksestä ja erityisesti ekologisesti kestävyttä tukevia ”vihreitä palveluja”.

1.3 Keskeiset käsitteet

Esine. Vaikka myös kirjat ja muut perinteiset kirjastoaineistot ovat fyysisessä olomuodossaan esi- neitä, tarkoitetaan tässä työssä esineillä kaikenlaisia käyttöesineitä, tarvekaluja, työkaluja, laitteita, tavaroita tai välineitä, joiden funktio on korostuneesti ”tekemisessä”, ja joita ei arkijärjen mukaan mielletä kirjallisuudeksi. Esineet siten ymmärretään työssä pitkälti instrumenteiksi tai työvälineiksi. Osassa esinekokoelmia koskevassa kirjallisuudesta esineiksi lasketaan myös erilaiset pelit, kuten videopelit ja lautapelit (ks. Alvarado, Azevedo & Calhoun 2017), mutta tässä työssä peliaineistot on rajattu käsittelyn ulkopuolelle, koska katson, etteivät ne olemukseltaan ja käyttötavoiltaan eroa kirjaston muusta aineistosta niin paljon kuin käyttöesineet. Videopelien voi ymmärtää sisältävän narratiivisia sisältöjä samoin kuin kirjojen ja elokuvien, ja siten ne voidaan tulkita luonnollisiksi osiksi

sitä kirjastotoimintaa, joka tähtää tällaisten kulttuuristen tuotteiden säilömiseen ja välittämiseen (Michnik & Eriksson 2014, 169). Suomessa pelit onkin jo pitkälti hyväksytty kirjastoon kuuluvaksi aineistoksi – kenties jopa yhdeksi kirjallisuuden lajiksi – ilman suurempia soraääniä. Sen sijaan lelut ovat yksi tässä työssä käsiteltävä esinetyyppi, sillä miellän ne käyttöesineiksi, jotka eivät suoranaisesti kannata informaatiota tai narratiivisia sisältöjä.

Esinelainaus. Kansainvälisesti katsottuna esinelainaus ei ole uusi ilmiö. Yhdysvalloissa on toiminut jo pitkään useita kymmeniä työkalukirjastoja ja satoja lelukirjastoja. Lelukirjastojen yleistyminen sijoittuu Yhdysvalloissa 1960-70-luvuille (Moore 1995, 2), ja sen jälkeen niitä on perustettu paljon myös muualla maailmassa. Kansainvälinen lelukirjastojen kattojärjestö International Toy Library Association on toiminut vuodesta 1990 asti (International Toy Library Association 2020, viitattu 22.2.2020). Työkalukirjastojen ensimmäinen aalto puolestaan nähtiin Yhdysvalloissa 1970-luvulla. Yleensä nämä tavaroiden lainaamiseen keskittyneet ei-perinteiset kirjastot ovat toimineet joko itsenäisenä organisaationa tai jonkin muun organisaation kuin yleisen kirjaston yhteydessä (Söderholm 2016a, 1). Vasta viime vuosina esineiden lainauksen voi sanoa yleistyneen myös kirjastoissa. Uusi ilmiö esinelainauksen kentällä on se, että monet uusista lainausohjelmista eivät ole rajoittuneet tiettyyn esinetyyppiin, kuten työkaluihin tai leluihin, vaan rakentaneet kokoelmia, joissa on kaikenlaista lainattavaksi soveltuvaa tavaraa. Tämä ”library of things” -liike toimii sekin sekä vapaaehtoisella että julkisten kirjastojen yhteydessä.

Makerspacet ja muut avoimet työtilat. Lainattavien esineiden lisäksi moderneissa kirjastoissa on myös yhä enemmän esineitä ja laitteita, jotka ovat käytettävissä vain kirjaston tiloissa. Helsingin ja Espoon seudun kirjastojen useissa niin sanotuissa makerspace-tiloissa voi käyttää esimerkiksi 3D-tulostinta ja vinyylileikkuria. Makerspace-termillä tarkoitetaan avointa tekemisen paikkaa, jossa käyttäjät voivat valmistaa konkreettisia tuotteita ja toteuttaa ideoitaan erilaisten laitteiden avulla ja samalla oppia uusia taitoja. Makerspacea voidaan pitää kattoterminä, joka pitää sisällään myös fablabin ja hackerspacen tai hacklabin käsitteet, sillä terminä se on laajentunut tarkoittamaan kaikkia tiloja, jotka edistävät aktiivista osallistumista, tiedonjakamista ja käyttäjien välistä yhteistyötä teknologian luovan hyödyntämisen kautta (Rosa, Ferretti, Pereira, Panella, & Wanner 2017, 8). Makerspace-tiloja on Suomen kirjastokentällä kutsuttu vakiintuneen käännökseen puuttuessa myös pajoiksi tai verstaiksi.

Kirjastoissa on myös muita avoimia työtiloja, joiden luonne vaihtelee välineistön mukaan. Esimerkiksi musiikkistudioissa tai soittohuoneissa voi käyttää äänityslaitteita ja soittimia. Kirjastoissa voi

olla myös digitaaliseen sisällöntuotantoon tarkoitettuja mediatyöpisteitä. Tästä kirjastojen tarjoamien esineiden ja laitteiden kokonaiskuvasta huolimatta tämä työ keskittyy tarkastelemaan erityisesti esinelainauksen ilmiötä.

Yleinen kirjasto. Tarkastelen työssä esinelainausta nimenomaan yleisten kirjastojen näkökulmasta. Kirjastotyyppinä on erilaisia ja niiden toiminta määrittynyt kehysorganisaatioiden tavoitteiden ja tarpeiden mukaan. Muita kirjastosektoreita ovat ainakin yliopisto-, ammattikorkeakoulu- ja erikoiskirjastot. Suomen kirjastolaissa yleisellä kirjastolla tarkoitetaan kunnan järjestämää kaikille väestöryhmille tarkoitettua kunnan kirjastolaitosta (Laki yleisistä kirjastoista 1492/2016, 3§). Yleinen kirjasto eroaa esimerkiksi oppilaitoskirjastosta siinä, että sen palvelut on suunnattu koko väestölle, minkä seurauksena sen täytyy vastata monenlaisiin tarpeisiin, kun taas koulukirjasto on olemassa rajatumminkin koulun oppilaiden oppimistehtäviin liittyviä tarpeita varten.

2 MIKÄ ON YLEINEN KIRJASTO?

Kirjastojen esinelainauksen voi katsoa liittyvän siihen, että yleisen kirjaston konsepti on muutoksen keskellä. Tämän luvun tavoitteena onkin luoda katsaus yleiseen kirjastoon: luvussa tarkastellaan yleisen kirjaston institutionaalista luonnetta ja sen yhteiskunnallisia rooleja, tavoitteita ja tehtäviä.

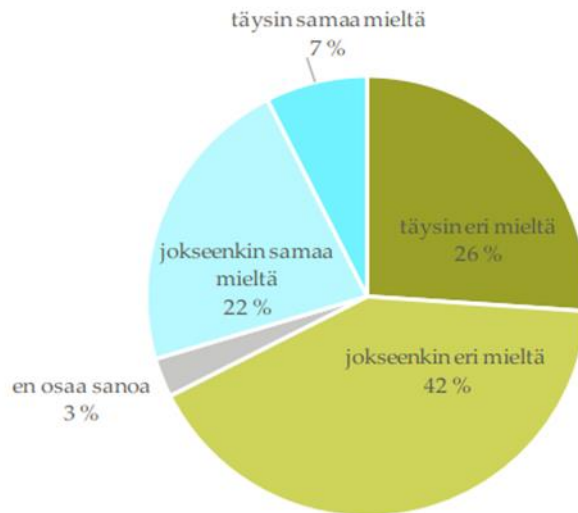
Kirjaston kaltaisen instituution tehtävänkuvan määrittymisessä on kyse laajasta yhteiskunnallisesta ja poliittisesta keskustelusta ja päätöksenteosta. Kirjastojen toimintaympäristön poliittisuudesta kertoo se, että yleiset kirjastot ovat alusta asti olleet poliittisia instrumentteja esimerkiksi valistukseen, sosiaaliseen kontrolliin ja kansallisten arvojen ja aatteiden levittämiseen (Evjen 2012, 39). Yleisen kirjastolaitoksen aseman ja roolin voikin katsoa olevan riippuvaisia yhteiskunta- ja kulttuuripoliittisista toimenpiteistä ja ilmapiiristä. Kirjaston toiminnan tarkoitus ja siihen liittyvät puhutavat ovat määrittyneet eri tavoilla eri aikakausina kulttuuri- ja yhteiskuntapoliittisten tavoitteiden kautta. (Tuomi & Saarti 2016, 80.)

Kirjasto voidaankin pohjimmiltaan käsittää konstruktioksi, joka rakentuu kirjastoa koskevasta puheesta, lainsäädännöstä, koulutuksesta, teknologiasta, kokoelmista, taloudesta ja politiikasta. Eri-laiset käsitykset kirjastosta käyvät jatkuvaa neuvottelua ja kamppailua siitä, millainen kirjastosta on tulossa tai pitäisi tulla. (Hacklin 2017, 21.) Myös uusien palvelujen kohdalla käydään tällaista kamppailua. Tällöin voidaan puhua legitimizeetin ympärillä käydystä keskustelusta. Legitimiteetti tarkoittaa yleistä näkemystä siitä, katsotaanko instituution toiminta hyväksyttäväksi tai sopivaksi siinä sosiaalisesti rakentuneessa normien, arvojen, uskomusten ja määritelmien systeemissä, jonka sisällä instituutio toimii (Evjen 2012, 95).

Yleisten kirjastojen toiminta oli pohdinnan alla esimerkiksi vuoden 2017 kuntavaalien aikana, kun Helsingin Sanomien vaalikoneessa kysyttiin, pitäisikö kirjastojen keskittyä kirjoihin, eikä laajentua enempää tavaroiden lainaamiseen tai muille vastaaville alueille (Helsingin Sanomat 2017, viitattu 4.5.2018). Kuntavaaliehdokkaiden vastauksien jakauma tähän kysymykseen on esitelty kuviossa 2.

"Kirjastojen pitäisi keskittyä kirjoihin, eikä laajentua enempää tavaroiden lainaamiseen tai muille vastaaville uusille alueille."

(HS:n kuntavaalikone 2017, n=11871)

KUVIO 2. Kuntavaaliehdokkaiden mielipidejakauma esinelainauksesta (Venäläinen 2017, viitattu 9.1.2020)

Kirjastojen toimintakenttää on muutettu myös virallisesti vuonna 2017 voimaan astuneessa uudessa kirjastolaissa. Uusi kirjastolaki, samoin kuin vuonna 2018 avautunut Keskustakirjasto Oodi, heijastelevat kirjaston toimintakentän laajentumista. Molemmissa yleisen kirjaston tehtävää on laajennettu niin, että aineistokokoelman lisäksi kirjasto tarjoaa myös tilaa ja mahdollisuuksia harrastamiseen ja kansalaistoimintaan. Se, millaisia aineistoja ja palveluja yleiset kirjastot voivat sisältää, on siis tällä hetkellä uudelleenmäärittelyn alaisena, joten kirjastoilla on paljon tilaa tehdä kokeiluja ja avauksia uusien toimintojen suhteen. Helsingin kirjastopalvelujen johtajan Katri Vanttisen mukaan kirjastojen on nykyään luontevaa ideoida ja kokeilla asiakkaidensa kanssa kaikenlaisia uusia toimintamuotoja, myös esinelainausta (Helmet 2019, viitattu 9.1.2020).

2.1 Yleisen kirjaston taustaa

Kirjastojen alkuperäinen tehtävä on ollut kokoelmakeskeinen. Koska kirjastojen alkuaikoina antiikin maailmassa kaikki kirjalliset teokset olivat harvinaisia ja uniikkeja yksittäiskappaleita, kirjastojen pääperiaatteena oli tuolloin mitä ilmeisimmin näiden dokumenttien kerääminen ja säilyttäminen. Kirjastot toimivat siis ensisijaisesti dokumenttien varastoina, eivät suoranaisesti tiedon tai sivistyk-

sen kasvattamisen välineinä. (Johnson 2009, 4.) Suurelle yleisölle kirjastot olivatkin merkityksettömiä aina 1800-luvun loppupuolelle asti. Muutos tapahtui, kun yhteiskunnallisia reformeja ajavien liikkeiden myötä kirjastoja alettiin suunnata erityisesti vähävaraiselle kansanosalle. 1900-luvulla voimakkaasti lisääntyneet yleiset kirjastot tähtäsivät lukutaidon lisäämiseen ja väestön sivistämiseen. Samalla kirjaston idea oli muuttunut ihmiskunnan kirjoitetun kulttuuriperinnön säilyttäjistä väestölle suunnatuksi instituutioksi. Yleisillä kirjastoilla oli kasvatuksellinen rooli, ja kirjastot pyrkivät levittämään ”hyödyllistä kirjallisuutta” kansalaisten luettavaksi. (Söderholm & Nolin 2015, 245.)

Yhdysvalloissa 1850-luvun puolivälissä alkunsa saanut yleisten kirjastojen liike levisi 1900-luvun taitteessa Suomeen ja alkoi kehittää sääty-yhteiskunnan kansankirjastoista kansalaisyhteiskunnan kirjastoja. (Tuomi 2017a, 90). Aina 1950-luvulle asti ymmärrettiin yleiset kirjastot Suomessa lähes yksinomaan kirjallisuuslaitokseksi, joiden tehtävässä keskeistä oli valistus. Suhtautumisessa kaukokirjallisuuteen vallitsi lukemiseen liittyvä hyötyajattelu, jossa lukeminen ja kirjallisuuden harrastus näyttävät sen tuottaman sivistyksen ja kansakunnan henkisen pääoman valossa. Kulttuuripoliittinen ohjaus oli voimakasta, ja siinä vallitsivat humanistiset, korkeakulttuuriset arvot. (Tuomi 2015, 13; Tuomi 2017a, 114–115). Relander (2015, 60) kutsuu tätä kansallisen kirjaston vaiheeksi, jonka tehtävänä oli opettaa valtiollista mielenlaatua ja sivistää kansalaisia koululaitoksen tapaan.

1960-luvulla koettiin ideologinen murros, jossa kirjastojen valitukseksi ja laatuorientoituneeseen kokoelmapolitiikkaan (portinvartijuus) alettiin kohdistaa kritiikkiä liiasta holhoavuudesta. Korkeakulttuurin ja viihdekulttuurin välisestä rajanvedosta keskusteltiin ja viihde tai populaarikulttuuri alkoivat saada enemmän sijaa kirjastojen kokoelmissa. (Evjen 2012, 44–45; Tuomi 2015, 14.) Tämä kehitys jatkui 1970-luvulla, jolloin yleisessä kirjastossa pohdittiin palvelukonseptin laajentamista kirjallisuudesta muille kulttuuri- ja vapaa-ajantoiminnan alueille. Kirjallisuustoiminnan lisäksi yleisiin kirjastoihin suunniteltiin myös musiikkitoimintaa, elokuvatoimintaa, kuvataidetoimintaa ja teatteritoimintaa. (Tuomi 2015, 10, 15.) Yleisestä kirjastosta kaavailtiin siis jo tuolloin monipuolista kulttuurikeskusta saman tyylisesti kuin nykyisessä monikäyttöisyys- tai monitoimitalo-paradigmassa, jota esimerkiksi Helsingin Keskustakirjasto Oodin voi katsoa edustavan.

Käännöstä ei kuitenkaan vielä tuolloin laajamittaisesti toteutettu. 1980-luvulta alkaen yhteiskunnallisesti tärkeäksi aiheeksi nousivat informaatio- ja tietoyhteiskuntataidot. Kirjasto hahmotettiin nyt ”tietoyhteiskunnan veturiksi”. Panostuksia tehtiin tietoverkkojen kehittämiseen ja valtio antoi erityisavustuksia hankkeille, jotka olivat linjassa sen harjoittaman tietoyhteiskuntapolitiikan kanssa. (Tuomi 2015, 16.) Koska myös kilpailuyhteiskuntapuhe voimistui tuolloin, kirjastojen yhteydessä

alettiin korostaa kirjaston taloudellista vaikuttavuutta eli sitä, miten kirjastolaitoksen avulla nostetaan kansalaisten markkina-arvoa sekä tuotetaan taloudellista hyötyä yrityksille, kunnille ja valtiolle (Relander 2015, 63–64).

2000-luvulla yleisten kirjastojen ohjauksessa on siirrytty jälleen painottamaan kirjastojen kulttuuriohjausroolia. Roolia on määritelty OPM:n strategia- ja ohjelma-asiakirjoissa, joissa hyvinvoinnista ja osallistumisesta on tullut uusi fokus. Yhteiskunnallinen tarkoitus on toisaalta vahva: tietoyhteiskunnan tukeminen on keskiössä, ja tietoyhteiskunnan kansalaistaitojen tukeminen on yksi tehtävistä. (Tuomi 2015, 19–20.)

2010-luvulla kirjastoista on alettu puhua oppimis-, elämys- ja tapaamistiloina, joissa on tarjolla jokaiselle jotakin. (Tuomi 2017a, 220–224.) Relanderin (2015, 66) mukaan kirjastot ovat tällä hetkellä ”jäsenymässä osaksi uutta kaupunkikulttuuria ja sen vähän epämääräistä työn, vapaa-ajan ja kulttuuritoiminnan välisessä tilassa kukoistavaa näyttämöä”.

2.2 Yleisen kirjaston tavoitteet ja tehtävät: Suomen kirjastolaki

Yleisten kirjastojen tarkoitus ilmaistaan niitä koskeissa lakisäännöksissä ja ohjelmajulistuksissa. Kansainvälisesti vallitsee vahva konsensus yleisen kirjaston tavoitteiden ja päätehtävien suhteen. (Aabø 2005, 206.) IFLA:n ja UNESCO:n dokumentteihin perustuen yleisten kirjastojen perustavanlaatuisena ideana on edistää tasa-arvoista pääsyä tietoon ja kulttuuriin tarjoamalla kirjoja ja muita dokumentteja maksuttomasti väestölle. Näin vahvistetaan kansalaisten mahdollisuuksia luoda merkityksiä, osallistua yhteiskuntaan, kehittää itseään ja saada tietoa kulttuurisesta perinnöstä. Yhteinen päämäärä länsimaisilla yleisillä kirjastoilla liittyy sosiaalisesti kestäväen yhteiskunnan tukemiseen. Käsite voidaan määritellä eri tavoilla, mutta kolme tekijää, jotka sen yhteydessä mainitaan, ovat demokratia, kulttuurinen monimuotoisuus ja mahdollisuuksien tasa-arvo. (Michnik ja Eriksson 2014, 166.)

Kirjastoille voidaan toki asettaa muitakin tavoitteita. Näiden tavoitteiden mukaisesti yleisille kirjastoille muodostetaan rooleja tai tehtäviä, joita suorittamalla tavoitteet pyritään täyttämään. Tarkemmat muotoilut kirjaston tavoitteille tehdään paikallisten yhteisöjen ja yhteiskunnan kulloistenkin tarpeiden mukaan. (Michnik ja Eriksson 2014, 166.)

Suomessa yleisten kirjastojen tavoitteita ja tehtäviä ohjaava uusi lakimuutos tuli voimaan vuonna 2017. Lakia valmistelleen työryhmän valmistelumuistiossa lakimuutosta perustellaan sillä, että yleisen kirjaston tehtävät haluttiin määrittellä aiempaa vuoden 1999 lakia selkeämmin. Työryhmän mukaan tehtävien tarkemmalle määrittelylle on tarvetta, koska yleisten kirjastojen toimintaympäristö ja tehtävät ovat muuttuneet. Työryhmän muistiossa nykyaikainen yleinen kirjasto nähdään toimintoiltaan pelkkiä kirjasto- ja tietopalveluja laajempänä kokonaisuutena. Työryhmä katsoo, että ”Kirjastossa ei enää ainoastaan hankita tietoa sekä käytetä ja lainata aineistoja, vaan siellä myös opitaan, harrastetaan, kokoonnutaan, työskennellään ja toimitaan yhdessä”. Vuoden 1999 laissa yleinen kirjasto määriteltiin suppeammin kirjasto- ja tietopalveluiden kautta. (HE 238/2016, 4.)

Uuden kirjastolain mukaan lain tavoitteena eli mitä ilmeisimmin myös yleisten kirjastojen tavoitteena on edistää: 1) väestön yhdenvertaisia mahdollisuuksia sivistykseen ja kulttuuriin; 2) tiedon saatavuutta ja käyttöä; 3) lukemiskulttuuria ja monipuolista lukutaitoa; 4) mahdollisuuksia elinikäiseen oppimiseen ja osaamisen kehittämiseen; 5) aktiivista kansalaisuutta, demokratiaa ja sananvapautta. Tavoitteen toteuttamisessa lähtökohtina ovat yhteisöllisyys, moniarvoisuus ja kulttuurinen moninaisuus. (Laki yleisistä kirjastoista 1492/2016, 2§.)

Kirjaston tehtävät puolestaan määritellään uudessa laissa seuraavasti: 1) tarjota pääsy aineistoihin, tietoon ja kulttuurisisältöihin; 2) ylläpitää monipuolista ja uudistuvaa kokoelmaa; 3) edistää lukemista ja kirjallisuutta; 4) tarjota tietopalvelua, ohjausta ja tukea tiedon hankintaan ja käyttöön sekä monipuoliseen lukutaitoon; 5) tarjota tiloja oppimiseen, harrastamiseen, työskentelyyn ja kansalaistoimintaan; 6) edistää yhteiskunnallista ja kulttuurista vuoropuhelua. (Laki yleisistä kirjastoista 1492/2016, 6§.)

Laissa ei siten tarkemmin määritellä, millaisia aineistoja, tietoa ja kulttuurisisältöjä yleisen kirjaston tulisi tarjota. Laki ei rajaa kirjastojen aineistoja niin sanottuihin perinteisiin aineistoihin, kuten kirjoihin. Kokoelmista määrätään, että niiden tulee olla monipuolisia ja uudistuvia. Tämä on merkityksellinen huomio siinä mielessä, että yleensä ottaen kirjastoa koskevissa dokumenteissa on määritetty, että kirjaston toiminta on sidoksissa kirjoihin tai dokumentteihin, kuten yllä kansainvälisessä yleisen kirjastojen määritelmässä käy ilmi. Voidaan päätellä, että laki ei ainakaan estä kirjastoja laajentamasta aineistojaan esineisiin ja muihin ei-perinteisiksi miellettyihin materiaaleihin.

Tehtävälistan momentti 5 – tilojen tarjoaminen oppimiseen, harrastamiseen, työskentelyyn ja kansalaistoimintaan – merkitsee kirjastokonseptin uudistamista tilalähtöiseen malliin. Harrastamisen ja

työskentelyn aktiivinen mahdollistaminen tilojen tarjoamisella laajentaa tehtäväkuvaa perinteisen kokoelmakeskeisen kirjastokonseptin ulkopuolelle. Lakia valmistelleen työryhmän mukaan momentin tarkoituksena on, että yleinen kirjasto toimii kaikille avoimena ja monipuolisena työ- ja oppimisympäristönä sekä yhteisöllisenä kohtaamispaikkana (HE 238/2016 vp, 25). Tämä tehtäväkuvaus antaa siten tukea makerspace-tilojen ja muiden avoimien työtilojen tarjoamiselle. Huomattava on, että laissa puhutaan nimenomaan tilojen tarjoamisesta tähän tarkoitukseen, joten esinelainaus ei täytä tätä tehtäväkuvausta.

2.3 Yleisen kirjaston rooleja

Kirjastoalalla on jo pitkään keskusteltu yleisten kirjastojen roolista erityisesti verkon ja digitaalisten teknologioiden jokapäiväistyessä ja haastaessa kirjaston aseman tiedon ja viihteen kanavana. Painettujen aineistojen aikakaudella tiedon löytäminen oli lähes täysin kirjastojen varassa. Nykyisin erilaiset kulttuurituotteet ovat jokaisen tietokoneen tai älypuhelimien käyttäjän ulottuvilla. Tämä luo painetta kirjastojen perinteisen tehtäväkuvan laajentamiselle.

Seuraavissa alaluvuissa hahmottelen erilaisia näkemyksiä ja suuntauksia, joita yleiseen kirjastoon tänä päivänä yhdistetään. Tarkoitukseni on myöhemmin työn johtopäätöksissä reflektoida näitä rooleja suhteessa esinelainaukseen.

2.3.1 Perinteinen kirjasto

Yleisen kirjaston perinteistä roolia voidaan tarkastella organisaatioteorian kautta. Organisaatioiden institutionalisoitumista käsittelevässä teoriassa katsotaan, että alkujaan organisaatiot ovat instrumentteja tiettyjen tavoitteiden toteuttamiseksi niin, että itse asetettujen tavoitteiden rinnalla organisaatioon vaikuttavat voimakkaasti ympäristöstä tulevat paineet. Ajan kuluessa organisaatioon kuitenkin vakiintuu tietynlainen arvomaailma, ja tämän arvosidonaisuuden myötä niiden instrumentaalinen luonne ei enää ole vallitseva. Arvomaailman säilyttämisestä tulee osa organisaation tavoitetta, ja tällöin ne muuttuvat instituutioiksi. Instituutio kantaa sille ominaista arvomaailmaa ja puolustaa sitä. (Tuomi 2017a, 88.)

Tuomen mukaan yleisen kirjastolaitoksen institutionalisointiprosessissa siitä tuli eräänlainen lukemisen instituutio, joka kytkeytyi kirjallisuuden järjestelmään. Kirjastolaitokselle muodostui rooli

kaunokirjallisen kulttuurin ylläpitämisessä ja osana sitä. Se ei ole siis pelkästään välittäjä. Kirjasto säilyttää ja ylläpitää kirjallisuuden niin sanottua pitkää häntää eli kirjallista perintöä ja tarjoaa tietoa siitä. Se kannattelee tällä tavoin koko kaunokirjallisen kulttuurin rakennelmaa. (Tuomi 2017b, 101–102)

Tämä perinteinen institutionaalinen rooli on edelleen vahva. Perinteiset palvelut, aineiston saataavuus ja käyttö, ovat olleet 2000-luvun kirjastonkäyttökyselyissä selvästi ykkösasia käyttäjille. Kyse-lyissä korostuu lukeminen ja kirjallisuuden kulutus ihmisten pääasiallisena pontimena käyttöä kirjastoa, ja kirjastoon kohdistetut toiveet liittyvät laajoihin kokoelmiin. (Tuomi 2017a, 169–174.)

2.3.2 Kokoelmanhoitajista tiedon fasilitoijiksi

Kirjastonhoitajia on perinteisesti tarvittu kokoelmanhoitajina, luettelijoina ja apuna tiedonhaussa. Nämä kirjastotyön ”vanhat hyvät ajat” loppuivat kuitenkin internetin tuloon ja digitaalisen murroksen käynnistymiseen. Tietoa on siitä lähtien saatettu verkkoon ja siitä on tullut helpommin saavutettavaa, joten kirjastolla ei ole enää niin keskeinen asema informaatiokanavana kuin ennen. (Anderson 2011, 211–212.)

Kirjastoalan kirjallisuudessa on ennustettu tulevaisuuksia, joissa teknologisen kehityksen myötä digitaaliset kokoelmat ovat ubiikisti saatavilla laajoista tietoverkoista, joihin kuuluu virtuaalikirjastoja ja muita tietokantoja. Yksittäisen kirjaston omistamat paikalliset kokoelmat katoavat tarpeettomina suurelta osin kuvasta. Samalla kirjastoalaa ammattikuntana on puskettu muuttumaan kokoelmanhoidollisen perustyön suorittajista tietoasiantuntijoiksi ja -palvelijoiksi, jotka eivät välttämättä toimi enää kirjaston seinien sisäpuolella kokoelmien parissa. (Tuominen 2012, 199–200.)

Tällaista näkemystä uudesta kirjastosta on 2010-luvulla jatkanut yhdysvaltalainen kirjasto- ja informaatiotieteiden professori David Lankes, joka on korostanut kirjastonhoitajien roolia ”tiedonmuodostuksen fasilitaattoreina” (”facilitators of knowledge”). Lankesin mukaan kirjastoalalla tulisi siirtyä dokumenttiperustaisesta kirjastofilosofiasta tietoperustaiseen kirjastofilosofiaan. Lankes katsoo, että itse asiassa kirjastojen perimmäinen tarkoitus on aina ollut tiedonmuodostuksen fasilitointi eikä dokumenttikokoelmien säilöntä ja välittäminen: kirjastojen määrittely jälkimmäisen tehtäväkuvan kautta tarkoittaa keinojen sekoittamista päämääriin. (2011, 16, 43.)

Lankes jatkaa, että tiedonmuodostuksen fasilitointiin voi käyttää kaikkia soveltuvia välineitä paikasta, ajasta ja palveltavien yhteisöjen tarpeista riippuen. Kirjat ovat vain yksi väline, joskin erittäin toimiva, jolla ihmiset lisäävät tietoaan. Kirjastonhoitaja on ammattilainen, joka opastaa ja tuo kaikenlaisia tietoa lisääviä välineitä yhteisöjen käyttöön ja hyödynnettäväksi. (2011, 16, 43.) Lankesin mukaan paras keino palvella yhteisöjä on räätälöidä palvelut ja kokoelmat yhteisön tai kehysorganisaation näköisiksi. Jos yhteisö kokee tarvetta 3d-tulostimille tai muille laitteille, niin kirjastojen on syytä hankkia ne kirjastoon. (Brown 2015, viitattu 16.1.2020.)

Tällaisessa näkemyksessä siten painottuu kirjastojen ja kirjastonhoitajien kasvatuksellinen tai opetuksellinen rooli sekä erilaisten ”tietoa lisäävien” välineiden rikkaus. Esineet ovat potentiaalisesti luettavissa näiden välineiden joukkoon.

2.3.3 Sosiaalisen kirjaston malli

Kirjastoalalla on vastauksena kirjaston pienenevään rooliin informaationtarjoajana korostettu kirjaston fyysisen tilan luonnetta sosiaalisena areenana: kirjaston käyttö sekä kodin, työn että monenlaisten julkisten tilojen jatkeena tekee siitä erityislaatuisen voimavaran yhteisöille muussakin mielessä kuin tiedon tarjoajana (Söderholm & Nolin 2015, 248–249).

Merkittäväksi kehityssuunnaksi onkin noussut kirjastojen sosiaalisen ja yhteisöllisen roolin korostaminen. Tämä näkyy niin sanotussa sosiaalisen kirjaston mallissa. Näkemyksessä kirjasto on avoin olohuonemainen tila, joka mahdollistaa yhdessäolon ja kohtaamiset. Se tarkoittaa myös laajentumista tilan ulkopuolelle erilaisiin tapahtumiin sekä yhteistyötä muiden ammattiryhmien kanssa, kuten kulttuurituottajien, nuorisotyöntekijöiden, mediasuunnittelijoiden, yhteisöpedagogien, sosiaalialan ammattilaisten, opettajien, käsityöläisten tai kolmannen sektorin edustajien kanssa. Kirjastotyössä painottuu kirjastopedagogiikka: taito opettaa ja ohjata. Tavoitteena on kehittää menetelmiä, joilla kuntalaiset saadaan innostumaan, osallistumaan ja rakentamaan tiiviimpää yhteisöä. Kirjasto pyrkii herättämään aktiivisesti kuntalaisten oppimishaluja ja uteliaisuutta sekä tuomaan näitä yhteen verkostoitumaan. Tämä ehkäisee syrjäytymistä ja luo uudenlaista yhteisöllisyyttä. (Hokkanen 2015, 13–15.)

Sosiaalisen kirjaston idea perustuu siihen, miten tieto ja ihmisen tiedontarpeet käsitetään. Informaatiotutkimuksen ja kirjaston ongelmaksi on katsottu rajautuminen liian yksipuolisesti tieteelliseen

tietoon. Tietokäsitys on koskenut hyödyn käsitettä sellaisena kuin se ilmenee arkielämän, koulutuksen tai työn piirissä. Näin on sivuutettu elämyksellisen tietoaineksen olemassaolo. Sosiaalisen kirjaston idea kytkeytyy näkemykseen, jossa viihteellisyys, elämyksellisyys ja yhteisölliset ulottuvuudet nähdään tärkeänä osana tietokäsitystä. Tiedontarpeiden sijaan voidaan puhua myös tarpeesta luoda merkityksiä. (Hokkanen 2015, 39–40.)

Sosiaalisen kirjaston mallissa tarkoituksena on aktivoida ihmisiä ja luoda tilanteita ja ympäristöjä, joissa aistit valpastuvat, aivot alkavat toimia ja mielikuvitus aktivoituu. Elämykselliset tilanteet ovat otollisia oppimiselle, ja kirjastot pyrkivätkin siihen, että hauskalta vaikuttavat toiminnot olisivat jollain tavalla piilokasvattavia ja johtaisivat kansalaisvalmiuksien parantumiseen, kirjaston perimmäiseen tehtävään. (Hokkanen 2015, 18.)

2.3.4 Kirjasto innovaatiokeskuksena

Tuula Haaviston artikkelissa ”Kirjastoihin syntyy jokamiehen innovaatiokeskuksia” käsitellään kirjastojen roolia elinkeinoelämän resurssina: inspiroivien työskentelytilojen tarjoajana, pienyrittäjyyden tukijana sekä verkottumisen paikkana. Aineistojen ja tietopalvelun tarjoaminen on osa tätä roolia, mutta sen lisäksi kirjastojen tulee valjastaa myös tilansa kansalaisten ja kuntien elinvoimaisuuden lisäämiseen. (Haavisto 2014, viitattu 9.1.2020.)

Konsepti yleisestä kirjastosta kansalaisten innovaatiokeskuksena niveltyy osaksi työelämän murrosta, jossa ”monityösuhteisuus” lisääntyy ja vakitukselle työnantajalle tehtävä palkkatyö vähentyy. Samasta ilmiöstä voidaan puhua myös ”sivuduunitaloutena”. Työntekijällä voi olla monia työsuhteita peräkkäin tai yhtä aikaa ja samalla myös useita eri rooleja eri työyhteisöissä. Itsensäyöllistämisen kuuluu keskeisesti tähän kuvaan. Yksityöskentelijöitä ja pienyrittäjiä on siten yhä enemmän. Näillä freelancereilla ei useinkaan ole vakituista työn tekemisen paikkaa, esimerkiksi toimistoa, vaan työtä voidaan tehdä missä tahansa mihin aikaan tahansa. Monityösuhteisuuden perustuvassa työelämässä ei aina edes saada palkkaa tehdystä työstä vaan vastine työstä voidaan antaa jossain muussa muodossa. Tämä muuttaa koko ansaintologiikkaa. Työelämässä painottuvat nyt sirpaleisuus ja uudet yrittäjyyden muodot. (Sama.)

Tämä kaikki kertoo tarpeesta uudentyyppisille työnteon tiloille. Uudessa työskulttuurissa etsitään kodin ulkopuolisia toimistoja, joiden kautta voi saada muuten puuttumaan jääviä asioita, kuten yhteisöllisyyttä, työrytmiä ja verkostoja. Kaupungeissa onkin luotu erilaisia yhteisöllisiä työtiloja sellaisia kaipaaville. Näiden työskentelytilojen menestyksen vaikuttavat mukavuuden ja viihtyvyyden lisäksi palvelut ja varustus. Kirjastoissa on yritetty vastata tarpeeseen ”urban office” -palvelulla eli kaupunkitoimistoilla, jotka ovat toimistomaisia työpisteitä kirjaston tiloissa. (Haavisto 2014, viitattu 9.1.2020.)

Myös kirjastojen makerspace-tilat kytkeytyvät uudessa työelämässä selviytymiseen ja yrittäjyyden tukemiseen. Pajojen laitteiden avulla aloittelevat yrittävät voivat suunnitella ja tehdä kokeiluversioita tuotteistaan. Espoossa sijaitsevasta Kirjasto Omenasta kerrotaan:

Eräs freelancer-taikuri käy Pajassa rakentamassa taikatempPUjaan 3D-tulostimen avulla. Olen tutustunut puutarhuriin, joka suunnittelee Pajassa vapaa-ajallaan kasvien automaattista kastelujärjestelmää. Meillä on käynyt huonekalusuunnittelija tulostamassa pienoismalleja luomuksistaan ja nuortenosaston entinen vakioasiakas tekemässä vinyylileikkurilla mainoksen renkaidenvaihto- ja autonpesutyötä varten. (Sandelius 2014, viitattu 16.1.2020.)

Haaviston (2014, viitattu 9.1.2020) mukaan pajat ovat myös yhteisöllisyyden ja verkostoitumisen paikkoja, sillä parhaimmillaan niissä syntyy yhteisöjä, joissa kansalaiset vaihtavat osaamistaan sekä tukevat ja auttavat toisiaan.

2.3.5 Kirjasto vai monitoimitalo?

Viime aikojen kirjastopoliittisena linjana on ollut viedä yleisiä kirjastoja monikäyttöisyyden suuntaan. Kuntien on ollut helpompi saada valtionavustuksia monikäyttöisiin, muunneltaviin kirjastoihin. Kirjastoja ei enää haluta ajatella vain kokoelmana – kirjavarastona – ja sisältöjen avaamisen palveluna, vaan sen yhteyteen halutaan muutakin toimintaa. (Jussila 2014, viitattu 16.1.2020.)

Tanskassa kehitetty tilalähtöinen yleisten kirjastojen malli on alkanut saada jalansijaa ympäri maailmaa. Malli määrittelee tulevaisuuden kirjaston tapahtumakirjastoksi ja elämystilaksi. Tässä niin sanotussa ”neljän tilan mallissa” kirjaston rooli nykyisessä tieto- ja kokemusyhteiskunnassa on jäsennetty neljän teeman kautta: kokemukset, voimaannuttaminen, osallistaminen ja innovaatiot. Teemat koskevat sekä fyysistä kirjastotilaa että verkkoympäristöä. (Tuomi 2017a, 181.) Mallissa

keskeistä on institutionaalisen kehyksen laajentuminen pelkästä kirjastosta kirjaston johtamaksi monitoimi- tai kulttuurikeskukseksi ja vähemmistöryhmien huomioiminen (Hacklin 2017, 58).

Fyysisen kirjastotilan merkitys onkin mallissa nostettu tärkeään rooliin. Kirjastotilan nähdään toimivan keskeisenä ja tärkeänä kaupunkitilan elementtinä. Kirjasto ei ole mallissa vain ”kirjakirjasto”, vaan se määritellään laajemmin oppimistilaksi, inspiraatiotilaksi, kohtaamistilaksi ja esiintymistilaksi. Kirjasto toimii paitsi oppimispaikkana, myös paikkana kansalaisten kokoontumisille ja keskustelutilaisuuksille sekä työpajoille ja omaan luovaan tuottamiseen. Kirjaston tavoitteena on vahvistaa kansalaisuutta ja osallistumista, ja olla parhaassa tapauksessa urbaanin kaupunkitilan maa-merkki ja uuden luovuuteen pohjaavan elämäntyylin symboli. (Baer 2014, viitattu 16.1.2020.)

Helsingin keskustakirjasto Oodi muistuttaa konseptiltaan Tanskan kirjastomallia. Keskustakirjastohanke on ollut oleellinen osa 2010-luvun kirjaston muutosta Suomessa. Kirjastotoimenjohtaja Tuula Haataisen sanoin Oodi ”valaa betonin uuteen kirjastokäsitykseen”. (Jussila 2014, viitattu 16.1.2020.) Oodin toiminnot on jaettu kolmeen eri kerrokseen, jotka noudattavat eri ideasisältöjä: ”julkisen tilan jatkeena” toimivassa ensimmäisen kerroksessa on muun muassa näyttely- ja tapahtuma-, ja yleisötilaa sekä elokuvateatteri. Toinen kerros edustaa ”toiminnallista kirjastoa”, jossa on työskentelytilaa, studioita, makerspace ja ryhmätyötiloja. Vasta kolmas kerros, ”kirjataivas”, edustaa konseptiltaan perinteistä kirjastoa, jossa aineistot ja sisällöt ovat keskiössä. (Helsingin kaupunki 2018, viitattu 16.1.2020.)

Kansalaiskeskustelussa mielipiteet kirjastoon halutuista palveluista ovat jakaantuneet. Asukkaiden tarpeet ja halut kirjastojen suhteen ovat erilaisia, ja tämä asettaa haasteen kirjastotiloille- ja palveluille. Helsingin keskustakirjastohankkeen johtava suunnittelija Pirjo Lipasti kuvailee tilannetta: ”Toiset haluavat hiljaisuutta, toiset tapahtumia. Pienissä tiloissa on aika vaikea järjestää sellaista toimintaa, mitä ihmiset toivovat. Siksi tarvitaan suurempi tila”. Kirjastoa kehitetäänkin nykyään asukkaiden ehdoilla – muutosta tehdään muuttuvien olosuhteiden, tarpeiden ja halujen mukaan. Alkuperäisiä kirjaston tehtäviä ja kirjoja ei unohdeta niin kauan kuin niille kyselyjen valossa edelleenkin on tarvetta. (Kerkelä 2014, viitattu 16.1.2020.)

2.4 Uusien palvelujen oikeutukseen liittyvä keskustelu

Esinelainauksen yleistymistä kirjastoissa on perusteltu kirjaston tarpeella keksiä uusia palveluja, joilla osoittaa hyödyllisyytensä yhteiskunnassa (Robison & Shedd 2017, 1). Koska yleinen kirjasto on julkinen palvelu, sen täytyy osoittaa olevansa hyödyllinen sekä kansalaisille että valtiolle. Tätä julkisia kulttuuri-instituutioita koskevaa ilmiötä kutsutaan ”legitimaatiopeliksi” Yleisten kirjastojen täytyy julkisesti rahoitettuna instituutiona saada oikeutus kansalaisilta, sillä kansalaiset ovat sekä kirjastolaitoksen käyttäjiä, että viime kädessä sen rahoittajia. Tämä legitimaatiopeli ei kuitenkaan ole uusi ilmiö, vaan kirjastot ovat aina mukauttaneet rooliaan muuttuneiden olosuhteiden ja sidosryhmien vaatimusten mukaan. (Waller 2008, 373, 377.)

Kuten muihinkin palvelulaitoksiin (poliisi, posti), on kirjastoonkin kohdistettu muutospaineita viimeisten vuosikymmenten aikana. Paineisiin on vastattu kulttuuri- ja kirjastopoliittisin toimenpitein, joihin lukeutuu toiminnallisuuksien ja kirjastokäsityksien muuttamista. Legitimaatiota etsitään sellaisilta alueilta, joiden koetaan vastaavan paremmin yhteiskunnallisiin haasteisiin. (Tuomi 2017a, 182.)

Kirjastoalan keskusteluissa kuitenkin painotetaan sitä, että palveluiden ja kokoelmien kehittämisessä motiivina ei tulisi olla pelkästään kävijämäärän lisääminen tai muutosvaateisiin vastaaminen. Kehitystoimien tulisi olla linjassa kirjaston tavoitteiden kanssa. Muuten vaarana on, että yleisö ei näe uusia palveluita ja kokoelmia osana kirjastotoimintaa. Yleisten kirjastojen legitimitietin on nähty riippuvan siitä, että ne toteuttavat odotuksien mukaisia tehtäviä ja päämääriä eivätkä liiaksi haaraudu uusille alueille. Kehityksessä olisi säilytettävä tasapaino perinteisten, kirjallisuuteen ja lukemiseen liittyvien kokoelmien ja toimintojen, sekä uusien kokeilujen ja palvelumuotojen välillä. (Michnik & Eriksson 2014, 166, 168–169; Söderholm 2018, 14.)

Institutionaalisen julkisen organisaation tehtävä on ollut puolustaa instituution identiteettiä ja yhtenäisyyttä. Konflikti syntyy, kun instituution arvot ja poliittisen ohjauksen vaatimat muutokset ovat ristiriidassa, ja kun ammattilaisten täytyy pyrkiä toteuttamaan instituutiosta riippumattomia tavoitteita. Instituutio voi näin alkaa omaksua toimintatapoja ja arvoja, jotka eivät ole sille ominaisia. Tämä voi vastoin tavoitetta heikentää instituution legitimitettä, ei vahvistaa sitä kuten muutostyössä on tarkoitus. (Tuomi 2017b, 103; Tuomi & Saarti 2015, 19.) Alati laajentuvaa ja monialais-

tuvaa toimintakenttää onkin voitu pitää yleisen kirjaston ongelmana, sillä se saattaa johtaa laitoksen keskeisen ominaislaadun hämärtymiseen sekä sisäisten että ulkopuolisten toimijoiden silmissä (Evjen 2012, 2).

Monialainen palveluntarjonta – elämyskirjasto, oppimisaikapaikka ja niin edelleen – on tarkoittanut uusia palveluja, jotka rakentuvat perinteisten palvelujen päälle. Ne eivät siis ole korvanneet perinteisiä palveluja ja aineistoja. Muutoksesta huolestuneissa kritiikeissä on kuitenkin muistutettu, että jos kirjallisuutta ei aseteta erityisasemaan kirjaston roolissa, kirjaston perinteiset palvelut voivat olla uhattuna. (Tuomi 2017a, 194.)

Tuomen mukaan perinteiset palvelut, kuten kaunokirjallisuuden välitys ja kirjallisen perinnön säilytys nähdään usein itsestäänselvyytenä kirjastoja koskevassa puheessa. Vaarana tässä on, että niitä ei sen takia muisteta huomioida, kun laaditaan toimintaa ohjaavia ohjelmia. Tutkittuaan viime vuosikymmenten kirjastopolitiikkaa ohjalleita dokumentteja Tuomi arvioikin, että kaunokirjallisuuteen liittyvät toiminnot on uudessa kirjastopuheessa unohdettu tai syrjäytetty. Tämän seurauksena perusresursointi ei enää ulotu niihin kuten ennen. (2017b, 103–104.)

Kirjaston toimintakentän laajentumiseen liittyykin uhkakuva, jossa perinteiset palvelut muuttuvat peruspalvelusta lisäpalveluksi tai ainakin aiheuttavat hämmennystä ja mahdollisesti haittaa kirjaston julkiselle kuvalle. Vaikka kirjastoissa usein painotetaankin, että uudet palvelut ovat vain lisäpalveluja, ne muuttavat silti käsitystä laitoksesta – uudet palvelut eivät vastaa tunnettua kirjaston tavaramerkkiä, vaan muodostuu uusi tavaramerkki, jossa kirjallisuus on vain yksi toiminta-alue muiden joukossa. Tuomen argumentti keskusteluun kirjaston muutoksesta onkin se, että instituution ominaislaatu, joka on siihen sisäänrakennettu, olisi säilytettävä. Legitimiteetti saattaisi edelleen olla parhaiten löydettävissä sieltä, missä se alun perinkin on ollut – kirjallisuudesta. (Sama.)

3 ESINELAINAUKSEN TAUSTAA JA NYKYTILANNE

Tässä luvussa esittelen esinelainauksen taustaa ja nykytilannetta. Esinelainauksessa on nähtävissä ainakin kaksi eri kehityssuuntaa: toisaalla on ruohonjuuritason ja kolmannen sektorin toimintamallit, kuten nonprofit-organisaatioiden harjoittama esinelainausta, ja toisaalla julkisen sektorin esinelainausta esimerkiksi yleisissä kirjastoissa. Esineiden lainaaminen on nousemassa osaksi uusia kirjastopalveluja, mutta sillä on toistaiseksi vielä marginaalinen ja ”epävirallinenkin” rooli kirjastoissa: monet kirjastot lainaavat yksittäisiä esineitä, mutta toiminta on sivuluontoista varsinaiselle kirjastotyölle. Tilanne on erilainen esineisiin erikoistuneissa kirjastoissa, kuten työvälinekirjastoissa ja leikkikalukirjastoissa, joita on jo pitkän aikaa ollut olemassa maailmalla. Uudenlaisiakin lainaamoja on ilmaantunut viime vuosina – esimerkiksi vaatelainaamoja sekä kaikenlaista tavaraa lainaavia ”esinekirjastoja” (engl. ”library of things”).

Esinekokoelmat voidaan jakaa erikoistuneisiin ja rajattomiin sen mukaan, onko kokoelmassa keskittyty vain tietynlaisiin esineisiin vai onko kokoelmassa kaiken tyyppisiä esineitä. Erikoistuneita kokoelmia edustavat työkalukirjastot, lelukirjastot, liikuntavälinekirjastot, multimedialainausta, siemenkirjastot ja vaatekirjastot. Muitakin erikoistumiskohteita voi löytää esinelainauksen maailmasta – esimerkiksi useassa pohjoisamerikkalaisessa yleisessä kirjastossa on keskittyty keittiöesineiden lainaamiseen. Robison ja Shedd (2017b, 16–18) nostavat myös koulujen ja oppilaitoksien tarpeisiin luodut lainattavat opetustarvikekokoelmat yhdeksi koko esinelainausliikkeen edelläkävijäksi.

Rajattomat lainakokoelmat ovat historiallisesti paljon tuoreempi ilmiö. Viime vuosina esinekokoelmien liike on noussut uudelle tasolle näkyvyydessä ja kirjastot ovat enenevästi alkaneet luoda rajattomia kokoelmia, jotka voivat sisältää kaikkea sellaista, mille katsotaan olevan tarvetta ja joka sopii lainattavaksi.

3.1 Erikoistuneet esinelainaamot

Työkalukirjastoja voi pitää korvaamattomana tienraivaajana esinelainauksen liikkeelle. Vanhimpana työkalukirjastona on pidetty Yhdysvalloissa Michiganissa sijaitsevaa The Grosse Pointe Public Libraryn työkalukirjaston, joka on ollut toiminnassa yhtäjaksoisesti vuodesta 1943 asti. Varsinaista

työkalukirjastojen esiinnousun aikaa oli kuitenkin 1970-luku, sillä Yhdysvalloissa perustettiin tuoloin useita työkalukirjastoja osana kaupunkihankkeita, joilla tähdättiin kaupunkiympäristöjen kehittämiseen ja elävöittämiseen. Aloitteet tulivat kirjastolaitoksen ulkopuolelta ja työkalukirjastot olivatkin yleensä nonprofit-organisaatioiden tai paikallisten asutusviranomaisten ja kaupunkisuunnitteluvirastojen hoitamia. (Robison & Shedd 2017b, 18–19.)

Suurin osa nykyisistä työkalukirjastoista on kuitenkin huomattavasti uudempia, sillä niiden määrä on kasvanut merkittävästi vasta 2010-luvun ”toisessa aallossa” (Söderholm 2016b, 1). Vuosina 2010-2014 työkalukirjastojen lukumäärä Yhdysvalloissa kasvoi 20:stä 60:een (Johnson 2014, viitattu 16.1.2020). Ylivoimaisesti suurin osa työkalukirjastastoista on edelleen Yhdysvalloissa, vaikka kasvua on tapahtunut muuallakin maailmassa. Liikkeessä on myös huomattavaa se, että vain muutammat työkalukirjastoista toimivat yleisten kirjastojen alaisuudessa. Useimmat ovat itsenäisiä toimijoita tai osa jotain muuta organisaatiota kuin kirjastoa. Siten työkalukirjastot eivät niinkään ole synnyttäneet kirjastoinstituution laajentuma vaan ulkopuolinen innovaatio, jossa on omaksuttu kirjaston idea toiminnan malliksi. (Söderholm 2016b, 1.)

Shareable-verkkosivuston artikkelissa katsotaan, että yksi syy työkalukirjastojen kasvulle 2010-luvulla on ollut esinekokoelman hallintaan liittyvien parempien teknisten välineiden ilmaantuminen. Toinen syy on tiukka taloustilanne, mikä saa ihmiset etsimään vaihtoehtoisia kanavia saada käyttöönsä tarvitsemiaan tavaroita. Edelliseen liittyen kolmas syy on jakamisen ja yhteiskulutuksen nousu toimintamallina. Kulutustavoissa on tapahtumassa muutos, jossa seuraava sukupolvi ei enää joko halua omistaa esineitä tai sillä ei ole varaa siihen. Samalla se kuitenkin haluaa pääsytään käyttämään lähestulkoon kaikkea. (Johnson 2014, viitattu 16.1.2020.) Näitä syitä käsitellään enemmän esinelainauksen perusteluita kartoittavassa luvussa.

Yhteisen tilan tarjoamisesta on 2010-luvun kuluessa tullut tärkeä osa työkalukirjastojen liikettä. Työkalukirjastot toimivat usein myös naapurustokeskuksina, joissa järjestetään opetusta ja työpaikkoja ja joiden yhteydessä toimii yhteiskäyttöisiä työtiloja. Työkalukirjasto- ja makerspace-liikkeet ovatkin yhdistettävissä luontevalla tavalla samaan tilaan. Moneen uuteen työkalukirjastoon on liitetty avoimia työtiloja ja makerspace-toimintaa, ja toisaalta avoimiin työtiloihin on kytketty työvälinekirjastoja. Tämän kehityksen myötä yhteisöllisyys on noussut liikkeessä avainrooliin. Yhteisissä tiloissa jaetaan työvälineiden lisäksi tilaa, taitoa ja kokemuksia, ja siten niiden katsotaan mahdollistavan kohtaamisia, vahvistavan yhteisöllisyyttä ja rakentavan yhteisöjä. (Johnson 2014, viitattu 16.1.2020.)

Pelkästä esineiden lainaamisen paikasta ei automaattisesti tule yhteisöllistä kohtaamisten ja tekemisen paikkaa, mutta se voi silti toimia arvokkaana yhteisön keskipisteenä. Söderholmin (2016b, 5–6) tutkimuksen mukaan kanssakäyminen henkilökunnan ja muiden asiakkaiden kanssa sekä näiltä saadut ohjeet ja vinkit ovat tärkeitä monille työkalukirjaston käyttäjille.

Monissa yleisissä kirjastoissa voi nykyään olla myös pieniä työkalukokoelmia, joille ei ole varattu erikoistunutta henkilökuntaa, tiloja ja aukioloaikoja. Söderholm (2018, 32) katsoo, että nämä eivät täytä määritelmää niistä työkalukirjastoista, joita hän on tutkinut.

Työkalukirjastojakin vanhempia ja vakiintuneempia ovat lelukirjastot. Lelukirjastot lainaavat leluja, palapelejä ja lautapelejä ja muita pelejä. Los Angelesin piirikunnassa aloitettiin toy program -ohjelma vuonna 1935, mutta vasta 1960-luvulla ilmiö yleistyi – ensin Skandinaviassa ja Euroopassa ja sen jälkeen muualla maailmassa. Ruotsalainen lekotek-konsepti on toiminut amerikkalaistenkin lelukirjastojen toiminnan mallina. Motiivit näissä lelukirjastoissa liittyvät leikkimisen terapeuttiseen potentiaaliin. Nykyään lelukirjastoilla on kansainväliset ja kansalliset etujärjestöt, jotka järjestävät konferensseja ja muita aktiviteetteja. (Söderholm 2018, 30.) Vuonna 1990 perustetun International Toy Library Associationin missio on levittää lelukirjaston konseptia ja kehittää leluja ja pelejä, jotka edistävät älyllistä, fyysistä, psykologista, sosiaalista ja kulttuurillista kasvua, sekä jakaa tietoa tällaisista leluista (Karimaa 2015, 32).

Yleisissäkin kirjastoissa on alettu lainaamaan leluja. Esimerkiksi Omaha Public Libraryssa on lelukirjasto, johon kuuluu yli sata lelua. Leluja voi selailta kirjastojärjestelmässä ja haluamansa lelun varata toimitettavaksi omaan lähikirjastoon. (Omaha Public Library 2020, viitattu 16.1.2020.)

Muita erikoistuneita kokoelmia ovat mm. multimedia- ja teknologialaitteiden lainaus, vaatekirjastot ja siemenkirjastot. Robisonin ja Sheddin teoksessa Audio Records to Zucchini Seeds on useita tapauskertomuksia korkeakoulukirjastojen multimedia- ja teknologialaitteiden lainausohjelmista. Multimedialaitteiden nähdään tukevan opiskelijoiden tarpeita ja mediataitojen kasvua (Radniecki & Colegrove 2017, 154–156). Yliopistokirjastot ovat lainanneet muun muassa videokameroita ja äänityslaitteita opiskelijoiden projekteja varten (McCoy 2017, 125–126). Siemenkirjastot puolestaan lainaavat asukkaille siemeniä ilmaiseksi tai pientä maksua vastaan. Tarkoituksena on, että sieme-

net lainataan kasvukauden alussa ja kun satokausi on ohi, siemenistä kasvaneiden kasvien tuottamat siemenet ”palautetaan” kirjastoon. Siemenkirjastoja on myös yleisissä kirjastoissa, mutta monet toimivat esimerkiksi asukaskeskuksissa. (Karimaa 2015, 32–33.)

3.2 Rajattomat esinelainaamot

Nykyaikaista esinelainauskenttää leimaa entistä kokonaisvaltaisempien esinekokoelmien nousu. Palvellakseen käyttäjiään kirjastot tarjoavat välineistöä rajaamatta niitä tiettyyn tyyppiin tai erikoisalueeseen. Nämä ”rajattomat kokoelmat” tarjoavat vähän kaikkea kalastusvavoista ja ompelukoneista kitaroihin ja taidetarvikkeisiin. Tämän liikkeen yhteydessä on käytetty termiä ”library of things”. (Robison & Shedd 2017b, 22–23.)

Leila-tavaralainaamo Berliinissä on esimerkki kirjastojen ulkopuolella toimivista ”esinekirjastoista”, library of thingseistä. Leila on ruohonjuuri-projekti, ”kauppa ilman rahaa”, joka on perustettu paikallistason poliittisena tekona. Kokoelma koostuu lahjoituksista ja lainausoikeuden saa, kun on lahjoittanut kirjastolle jonkun esineen. Sen jälkeen lainaus on ilmaista. Lainaamo pyörii vapaaehtoisten työllä, ja tilan vuokra maksetaan lahjoituksilla. Muita vastaavia lainaamoita on perustettu muualla Berliinissä, ja myös muissa Euroopan kaupungeissa kuten Kielissä ja Wienissä. (Olterman 2014, viitattu 16.1.2020.) Vastaavanlaisia yhteiskunnallisten yritysten tai ruohonjuurijärjestöjen perustamia esinelainaamoja on monessa maassa. Usein niillä kuitenkin on lainaus- ja jäsenyysmaksut kattamassa kuluja, vaikka organisaation toiminta muuten perustuukin nonprofit-malliin.

Paljon medianäkyvyyttä Yhdysvalloissa saanut ja siten esinelainauksen liikettä edesauttanut esimerkki rajattomasta esinekokoelmasta on Sacramento Public Libraryn perustama ”Library of Things” -osasto, joka avattiin yleisölle vuonna 2015 (Robison & Shedd 2017b, 23). Toiminnon rahoitus tuli alkuvaiheessa osavaltion myöntämänä apurahana (Library Services and Technology Act grant). Kokoelmaan hankitut esineet valittiin asiakkaille suunnatussa monivaiheisessa äänestysprosessissa. (Alvarado ym. 2017, 91–92.)

Yhdysvaltalaisessa kontekstissa kirjastojen uutta aluevaltausta perustellaan sillä, että e-aineistoihin ja muihin verkkosisältöihin siirtyessään kirjastot ovat voineet miettiä uudelleen fyysisten tilojensa käyttöä. Tilojen roolia yhteisökeskuksina voidaan vahvistaa. Yhä useammin kirjastot näkevät

itsensä paikkoina, joissa tuetaan luovaa työtä, joissa opitaan uusia taitoja ja kokeillaan uutta teknologiaa kuten 3d-tulostusta. (Brown 2015, viitattu 16.1.2020.)

3.3 Esinelainaus suomalaisissa kirjastoissa

Suomalaisten kirjastojen esinelainauksen pioneereina voidaan pitää kävelysauvoja. Ne ovat olleet ensimmäisiä ei-perinteisiksi luettavia esineitä, joita kirjastot alkoivat Suomessa 2000-luvun ensimmäisellä vuosikymmenellä lainata. Liikuntavälineet ovatkin olleet pääosassa tähänastisessa esinelainauksessa. Liikuntavälineiden lainaus on usein yhteistyötä kunnan liikuntatoimen kanssa ja aloite lainaamiseen tulee usein kunnalta. (Kirjastolehti 2008, 42; Yle 2009, viitattu 15.1.2020; Hiltunen 2012, viitattu 15.1.2020.)

Satunnaisesti valittuihin verkkokirjastoihin tekemäni tiedonhaun mukaan liikuntavälineitä lainataan nykyään jossain määrin mahdollisesti jo valtaosassa Suomen kunnankirjastoja. Ne ja muut esineaineistot on sisällytetty kirjastojen aineistotietokantaan eli niitä voi etsiä kuten muutakin aineistoa hakutoiminnolla. Myös soitinlainaus on melko yleinen toiminto tämän päivän kirjastoissa.

Esinelainauksen määrästä ja yleisyydestä on kuitenkin vaikea antaa täsmällisiä lukuja, sillä kirjastot eivät tiettävästi tähän mennessä ole julkaisseet esinelainauksestaan tilastoja. Suomen yleisten kirjastojen tilastoissa esineitä ei ole eritelty omaksi aineistoluokaksi (Suomen yleisten kirjastojen tilastot 2020, viitattu 14.1.2020). Myöskään kirjastojen omista toimintakertomuksista ja niihin liittyvistä tilastoista esinelainauksesta on vaikea löytää mainintaa.

Osittaista kokonaiskuvaa tarjoaa kuitenkin Kirjastot.fi -sivuston kirjastohakemisto-osion listaus Suomen kirjastoissa lainattavasta laitteistosta. Jokaisen esineen kohdalla on listattu kirjastoja, jotka kyseistä esinettä lainaavat. (Kirjastot.fi 2020, viitattu 14.1.2020.) Listoja silmäilemällä voi päätellä ainakin sen, että kirjastojen esineaineistot vaihtelevat suuresti, eikä kirjastoilla näytä olevan yhteistä linjaa esineaineistojen suhteen.

Jotkut suomalaisista kirjastoista ovat tehneet kävijäkyselyitä esineaineistoihin liittyen. Kirjastot ovat tiedustelleet asiakaskunnaltaan, mitä mieltä ovat kokoelmien laajentamisesta ja pyytäneet ehdotuksia lainattavista esineistä. Oulussa tehdyssä kyselyssä toivotuimpia olivat joko lainattava tai kir-

jaston tiloissa käytettävä ompelukone sekä työkalut. Myös erilaisia pelejä, kuten lautapelejä ja pi-hapelejä toivottiin paljon, samoin askarteluvälineitä ja liikuntavälineitä. Oulun kaupunginkirjasto perustelee kyselynsä yhteydessä tavaroiden lainausta osallisuudella ja tasavertaisuudella, ympäristösyillä sekä yhteistyökumppaneiden tukemisella. (Oulun kaupunginkirjasto 2019, viitattu 16.1.2020.)

Kirjastot ovat Suomessa oman esinelainauksensa lisäksi saattaneet toimia yhteistyössä jonkin toisen toimijan kanssa. Esimerkkinä tästä toimii Kuinoma (www.kuinoma.fi), joka on suomalainen peer-to-peer -alusta tavaroiden vuokraamiselle. Kuinoman käyttäjä voi sivustolla vuokrata muiden käyttäjien esineitä ja lisätä omia esineitään lainattavaksi itse määräämäänsä maksua vastaan tai ilmaiseksi. Palvelu on tyypillinen esimerkki uudesta jakamistaloudesta, jossa yksityisomaisuutta jaetaan toisten väliaikaiseen käyttöön internetalustaa hyväksikäyttäen. Kuinoma eroaa kaupallisista jakamistalouden alustoista siinä, että se ei kerää käyttäjiltä välitysmaksua vaihtotapahtumasta. Kuinoma perustelee sivustollaan palvelua ei-kaupallisilla motiiveilla, kuten ekologisen kulutuskulttuurin tukemisella ja harrastusmahdollisuuksien lisäämisellä. Vallilan ja Viikin kirjastot Helsingissä ovat toimineet paikkoina, joissa Kuinoman käyttäjien välinen vaihto tapahtuu. (Karjalainen 2011, viitattu 16.1.2020.)

4 ESINEET KIRJASTOAINEISTONA

Esineiden lainaaminen kirjaston toimesta on herättänyt kysymyksiä siitä, ovatko esineet sopivaa kirjastoaineistoa. Tässä luvussa tarkastelen, miten esineet eroavat niin sanotusta perinteisestä kirjastoainestosta, ja mitä haasteita ne aineistona asettavat kirjastolle.

4.1 Esineiden vertailu muuhun kirjastoaineistoon

Kuten aiemmassa kirjastolakia käsitelleessä luvussa tuli ilmi, Suomen uudistettu kirjastolaki ei määrrää millaisesta materiaalista kirjastojen aineistojen tulisi koostua. Kuitenkin yleiset kirjastot vahvasti yhdistetään kirjoihin tai dokumentteihin kansainvälisesti. Aineistojen määrittely on toisaalta usein alaan liittyvissä dokumenteissa väljä. Esimerkiksi UNESCO:n Yleisten kirjastojen julistuksessa aineistoista kirjoitetaan seuraavaa:

Kokoelmiin ja palveluihin on kuuluttava kaikenlaisia tarkoitukseen sopivia nykyaikaisia tietovälineitä ja viestimiä sekä perinteistä aineistoa. Korkea laatu ja paikallisten tarpeiden ja elinolosuhteiden huomioonottaminen ovat toiminnan perusta. Aineiston on kuvattava ajankohtaisia suuntauksia ja yhteiskunnan kehitystä sekä ihmisen pyrkimysten ja mielikuvituksen tuotoksia. (Suomen Unesco-toimikunta 2001, 4–5, viitattu 14.1.2020)

Tässä vuodelta 1994 peräisin olevassa julistuksessa ei siis rajata toimintaa vain perinteisiin aineistoihin, vaan puhutaan niiden lisäksi ”kaikenlaisista tarkoitukseen sopivista tietovälineistä ja viestimistä”. Alkuperäisen englanninkielisen lauseen mukaan – ”all types of appropriate media and modern technologies” – kokoelmat voivat sisältää perinteisen kirjastoaineiston lisäksi kaikkea, mikä lasketaan ”mediaksi” tai ”moderniksi teknologiaksi”. Lisäksi määritelmässä viitataan siihen, että aineistoa on muokattava paikallisten tarpeiden ja yhteiskunnan kehityksen mukaan, mikä avaa monenlaisia mahdollisuuksia aineistojen suhteen.

Söderholm ja Nolin kirjoittavat mahdollisten aineistojen määrittelyyn liittyen, että kirjastoalan tutkimus ei anna valmista lähestymistapaa käsitellä esimerkiksi työkalujen kaltaisia esineitä kokoelmatyyppinä. Kirjastoalan teoriassa on kyllä käsitelty kirjallisten aineistojen lisäksi muita materiaaleja, mutta rajaten ne ”median” kategoriaan. Tällöin on tarkoitettu erilaisia audiovisuaalisia materiaaleja painotuksen ollessa vahvasti informaation käsitteessä. (2015, 252.)

Söderholm ja Nolin kuitenkin huomauttavat mahdollisuudesta määritellä kirjastoaineistot muillakin tavoin kuin sitoen ne yksinomaan informaation tai median kategorioihin. Se millaisia aineistotyypppejä pidetään kirjastoille sopivina, on luultavasti enemmän perinteen ja normien sanelemaa kuin tulosta jatkuvasta reflektiosta mahdollisten aineistotyyppien suhteen, he kirjoittavat. Jos yleinen kirjasto käsitetään laajemmassa mielessä yhteisön tarpeisiin räätälöidyksi resurssiksi, kokoelmatyön painotukset voivat siirtyä yhteisöjen erityistarpeisiin ja kokoelmien muunneltavuuteen, jolloin työkalujenkin lainaamisestakin tulee järkeenkäyvämpää. (2015, 252.)

Söderholm käsittääkin aineistojen jaottelun perinteisiin ja ei-perinteisiin muodostuvan yksinkertaisesti sen mukaan, pidetäänkö aineistoja tavallisina ja odotettavina kirjastojen ideaan peilaten vai nähdäänkö ne jonain uutena ja yllättävänä. Hän huomauttaa, että vaikka esimerkiksi työkaluja lainaavan kirjaston aineistot mielletään yleensä ei-perinteisiksi (esimerkiksi porakone verrattuna kirjaan), tällaisen työkalukirjaston infrastruktuuri ja missio eivät välttämättä määritelmällisesti eroa tavallisesta kirjastosta. Siksi epiteettejä ”perinteinen” ja ”ei-perinteinen” on hedelmällisempää käyttää kuvaamaan aineistotyyppien eroja kuin kirjastojen luonnetta sinänsä. (2016b, 2.)

Robison ja Shedd puolestaan eivät halua käyttää esinekokoelmien yhteydessä termiä ei-perinteinen. Heidän mielestään näiden kokoelmien määrittely ei-perinteisiksi ei välttämättä ole perustetonta, mutta he huomauttavat, että yleiset kirjastot ovat pitkään sisältäneet monenlaisia formaatteja monenlaisia tarkoituksia varten. (2017a, 9–10.)

Mutta mikä erottaa lopulta esineet muusta kirjastoaineistosta? Käyttötarkoitukseen liittyvä määrittely on yksi tapa selittää esineiden eroavaisuus painetuista ja audiovisuaalista aineistoista, joihin kirjastot perinteisesti ovat keskittyneet. Määritellössään esinekokoelmia Robison ja Shedd kirjoittavat, että keskeisin eroavaisuus perinteisten kirjastoaineistojen ja esineaineistojen välillä on niiden käyttötarkoituksessa. Esineitä ei yleensä lainata ja käytetä siksi, että ne vastaisivat johonkin tiedontarpeeseen, vaan niitä pikemminkin käytetään jonkin työtehtävän suorittamiseksi. Siksi esineitä ei voi määritellä informaatiomediaksi, kuten perinteisiä kirjastoaineistoja. (2017a, 1–2.)

Samalla Robison ja Shedd kuitenkin huomauttavat, että myös perinteiset kirjastojen informaatioreurssit – olivatpa ne tutkimusta, koulutusta tai vapaa-aikaa varten – toteuttavat käyttöesineiden tavoin käytännöllisiä tarkoituksia. Perinteistä kirjastoaineistoa käytetään usein välineellisesti jonkin ongelman tai tehtävän suorittamisessa, kuten esimerkiksi kodin remontoimisessa tai videoprojektin luomisessa. Vastaavasti esineiden käytön kautta tullaan monella tapaa informoiduiksi, sillä asioita

tekemällä opitaan taitoja ja työtapoja, joita projektien suorittaminen vaatii – esimerkkinä tästä voi pitää siemenkirjastojen toimintaa, sillä siementen lainaamisen ja niiden istuttamisen kautta kerrytetään puutarhanhoitoon ja ruoan kasvatukseen liittyviä tietoja ja taitoja. (Robison & Shedd 2017a, 1–2.)

Myöskään Söderholmin mukaan työkalujen ja kirjojen välineellisyyttä ei ole helppo erottaa toisistaan. Kun kysymystä esineiden ja informaation suhteesta lähestytään ”välineen” (engl. ”tool”) käsitteen kautta, voidaan nähdä, että ihmiset käyttävät älyllisiä ja kulttuurisia välineitä aina ajattellessaan, kommunikoidessaan ja oppiessaan. Kirjoissa ja muissa perinteisissä kirjastoaineistoissa on näin kyse ajattelun välineistä. (2016b, 3.)

Informaatioressurssien (esimerkiksi kirja) ja instrumentaalisten esineiden (esimerkiksi työkalu) rinnastaminen tässä käyttötapojen mielessä – jopa esineiden käsittäminen informaationa – voisi Söderholmin mukaan olla mahdollista, mutta ei kuitenkaan missään nimessä itsestään selvää – kysymys vaatisi enemmän tutkimusta. Toistaiseksi rinnastus vaikuttaa väkinäisen oloiselta konstruktiolta. Siksi esineitä voidaan pitää poikkeuksena muiden kirjastoaineistojen joukossa, mikäli kirjasto käsitetään informaatioressurssiksi, kuten informaatiotarpeiden täyttämiseen keskittyvässä kirjasto- ja informaatioalan tutkimuksessa tehdään. (Söderholm & Nolin 2015, 252; Söderholm 2016b, 3.)

Esineiden poikkeavuus muusta kirjastoaineistosta tulee ilmi myös ihmisten käsityksissä esineiden luonteesta. Söderholmin tutkimuksessa työkalukirjastojen työntekijät ja johtohenkilöstö näkivät perinteisten kirjastoaineistojen ja työkalujen välillä pääsääntöisesti selvän eron, eikä työkaluja oltu kovin halukkaita tunnustamaan informaatioksi tai dokumenteiksi kirjaston perinteisten aineistojen tapaan. Vastauksissa toistui käsitys, että ”työkalut ovat työkaluja” (”tools are tools”), eikä niille annettu laajempia merkityksiä. Toisaalta haastatteluihin esiintyi myös näkemystä, jonka mukaan työkalukirjastoilla on yhteys sellaisiin kirjastoalan käsitteisiin kuten informaatio, tieto ja kulttuuri. (Söderholm 2016b, 4, 8.)

Esineiden ero perinteiseen aineistoon onkin hahmotettavissa kenties selvimmin siinä, mitä merkitystä materiaalilla on lainaustoiminnassa vaadittavaan ammattitaitoon. Söderholmin tutkimuksessa työkalukirjastojen ylläpitäjät painottivat ehdottomaan sävyyn työssä vaadittavaa spesialistiosaamista, kuten omakohtaista kokemusta työkalujen käytöstä ja kykyä neuvoa asiakkaita rakennusprojekteissa. Tutkimuksessa mukana olleet vastasivat, että tavallinen kirjastoalan koulutus ei ole riittävä

tai edes millään lailla relevantti työkalukirjastossa. Ainoa yhdistävä ammatillinen taito on taito kohdata ja palvella monenlaisia asiakkaita. (Söderholm 2016b, 8–9.)

Söderholmin mukaan erilaiset materiaalit tarkoittavatkin siksi erilaisia kirjastoja ja kirjastonhoitajuuksia. Vaikka työkalukirjastojen ja perinteisten kirjastojen toiminta perustuu samaan palvelumuotoon eli resurssien keräämiseen, ylläpitämiseen ja lainaamiseen väestölle, on niiden identiteetti kirjastoina riippuvainen siitä mitä materiaalia lainataan. Kirjastolta perityllä mallilla toimivia erilaisia lainaamoja (Söderholm käyttää termiä 'x-lending libraries' kuvaamaan lainaamoja, joissa materiaali voi vaihdella) ei voi niputtaa yhdeksi samaksi palvelumuodoksi tai ammattialaksi. Kirjakirjaston voi hahmottaa yhdeksi lainaamojen erikoistyyppiksi, jossa keskeinen lainamateriaali on kirjallisuus. (2018, 90.)

4.2 Esineiden kokoelmanhoidolliset haasteet

Robisonin ja Sheddin (2017c) tapauskertomuksiin pohjautuvassa oppaassa tuodaan esille kirjastojen esinekokoelmiin liittyviä käytännön haasteita. Useimmat oppaassa mainitut kokoelmanhoidolliset huomiot ovat perusasioita, jotka koskevat kaikkia muitakin kirjastoaineistoja. Tässä keskityn niihin puoliin, jotka erottavat esineaineistot muusta aineistosta.

Valinta. Oleellinen uusia kokoelmia koskeva kysymys koskee sitä, millaisia esineitä tietyn yleisen kirjaston toimipisteen kannattaa lainata. Tämä kokoelmapoliittinen kysymys liittyy kirjaston tavoitteisiin ja toimikuvaan: miten esineiden lainaamisesta saatavat hyödyt ovat linjassa muun tyyppisten aineistojen lainaamisesta saatavien hyötyjen kanssa, eli sitoutuuko esinelainausta kirjaston missioon. Tästä lähtökohdasta kirjasto voi miettiä, keskittyykö se johonkin yhteen esineiden tyyppiin, joka parhaiten sopii missioon (rajattu esinekokoelma), vai lainaako kaikenlaista hyödyllistä, mikä sopii lainattavaksi (rajaton esinekokoelma). (Robison & Shedd 2017c, 227–228.) Jos halutaan, että kirjasto nostaa käyttäjien sivistystasoa, niin mitkä esineet vastaavat tähän tarpeeseen? Jos taas halutaan, että aineisto nostaa käyttäjien kykyjä ja taitoja, parantaa elämänlaatua sekä voimaannuttaa yksilöitä, niin mitkä esineet silloin ovat relevantteja?

Kokoelmapoliittikkaan liittyen Robison ja Shedd neuvovat myös, että kirjastojen kannattaa tutkia, mitä tavaroita käyttäjäkunnassa halutaan lainattavaksi. Käyttäjäkunnan tarpeiden analyysi voi es-

tää kirjastoa kuluttamasta resursseja aineistoon, joka pitkällä tähtäimellä osoittautuu hyödyttömäksi. Esimerkiksi Sacramenton yleisen kirjaston library of things -hankkeessa tarpeita selvitettiin sarjalla julkisia verkkokyselyjä, joissa käyttäjät saattoivat ehdottaa haluamiaan esineitä, ja sen jälkeen äänestää eri vaihtoehtoja. (Robison & Shedd 2017c, 228.)

Rahoitus. Monet Robisonin ja Sheddin kirjan tapauksentomusten kirjastoista aloittivat toiminnan esinekokoelmien parissa jonkin kertaluontoisen apurahan tai rahoituksen avulla. Siksi on kysyttävä, miten jatkaa toimintaa, kun tämä raha on kulutettu loppuun tai suhde rahoittajiin muuttuu. Onko kirjaston mahdollista lopulta rahoittaa toiminta sen omasta budjetista? (Sama, 229.) Suomessa voimassa oleva kirjastolaki määrää yleisen kirjastojen käytön maksuttomaksi kaikille, joten kirjastojen esinelainausta ei voida rahoittaa lainausmaksuilla.

Säilytys ja hyllytys. Selkein eroavaisuus esineaineistossa verrattuna tavalliseen aineistoon on yksittäisten ”niteiden” fyysisessä tilantarpeessa. Esineet ovat kaiken muotoisia ja kokoisia, eikä niitä voi hyllyttää yhtä helposti ja järjestelmällisesti kuin kirjoja tai audiovisuaalisia tallenteita. Robisonin ja Sheddin teoksen esimerkkikirjastot nostavat tämän asian tärkeimpien huolenaiheiden joukkoon ja tähdentävät, että esinelainausta aloittavien kirjastojen täytyy olla selvillä alusta asti, miten esineitä säilytetään. Tämä ei saisi jäädä jälkeensä tehtäväksi toimenpiteiksi. Säilytys ja esineiden uudelleen pakkaaminen vaativat työtä, suunnittelua ja rahaa. (Sama, 232–233.)

Kestävyys. Koska esineet ovat välineitä, joita käytetään aktiivisesti johonkin työtehtävään, niillä on tapana kulua käytössä. Esineiden kestävyys on tärkeä seikka, joka täytyy huomioida kokoelmien kehittämisessä ja ylläpidossa. Varaosien ja lisäosien tarve on yleistä esinekokoelmissa. Monesti kestävyteen ja lisäosiin liittyvät asiat selviävät vasta kokeilun kautta, joten tämä voi olla epävarmuustekijä etenkin kalliita esineitä hankittaessa. Kirjastojen täytyy hankinnan yhteydessä miettiä, kannattaako tuotetta ostaa paljon halvalla, jolloin käytössä kuluneet ja vioittuneet tuotteet on helppo korvata, vai olisiko parempi ostaa laadukas ja kestävä tuote. Jos tarkoituksena on hankkia kestäviä tuotteita, tarpeellista olisi konsultoida asiantuntijoita – esimerkiksi pyörän hankinnassa pyöräliikkeen myyjiä. (Sama, 230.)

Ylläpito. Robison ja Shedd neuvovat, että useimmat esinekokoelmat vaativat suunnitelman ylläpidolle. Erilaisia ylläpitoon liittyviä toimenpiteitä ovat puhdistus, varaosien säilytys, ylläpitokustannusten ennakointi hankintavaiheessa sekä säännölliset huoltotoimet. Ylläpito on välttämätöntä ja aikaa vievää työtä useimpien esinekokoelmien tapauksessa. Se on otettava huomioon suunnittelussa,

tilaratkaisuihin, henkilöstön osaamisvaatimuksissa sekä budjetoinnissa. (Robison & Shedd 2017c, 235.)

Erikoistuneen työvoiman tarve. Robison ja Shedd jatkavat ylläpitoon liittyen, että henkilöstön on kyettävä lainaamaan ja vastaanottamaan väline, tarkistamaan ovatko kaikki osat kunnossa ja onko laite kaikin tavoin käyttökunnossa, tietämään miten esine puhdistetaan oikeaoppisesti ja monissa tapauksissa myös opastamaan laitteen käytössä ennen kuin se annetaan lainaan. Tämän varmistamiseksi kirjaston tulisi määrittää jonkinlaiset vähimmäisvaatimukset henkilöstön osaamiselle – esimerkiksi, että lainattavia laitteita on käytetty henkilökohtaisesti sen verran, että tiedetään niiden perustoiminnot. (Sama, 235.)

Näistä edellä kuvatuista haasteista voi yhteenvedon omaisesti nähdä, että kirjastojen on esinekokoelmien luomisessa huomioitava monia tekijöitä, jotka tarkoittavat lisätyötä. Hankinnassa on mietittävä sopivuutta tavoitteisiin, tarpeellisuutta, huoltotoimien tarvetta ja hintaa. Esineiden valinnassa tasapainotellaan ihmisten toiveiden ja tarpeiden sekä kirjaston määrittämien valintaparametrien välillä. Kokoelmien ylläpito puolestaan vaatii suunnittelua, aikaa ja rahaa. Osaltaan edellä mainitut haasteet kertovat, miten paljon tehokkaan esinelainausohjelman omaksuminen voi vaatia kirjastolta.

5 MITEN ESINELAINAUSTA PERUSTELLAAN?

Tässä luvussa luodaan katsaus esinelainauksen taustasyihin ja perusteluihin. Pyrkimyksenä on luoda kokonaiskuvaa esinelainauksen hyödyistä ja mahdollisuuksista.

Eselainauksen perustelut voidaan kategorisoida erilaisten teemojen mukaan. Tässä työssä olen jaotellut kirjallisuudessa esiinnoitettavat perustelut neljään pääteemaan, joita ovat kirjaston kehittäminen, oppimiseen liittyvät syyt, sosiaaliset ja yhteisölliset syyt sekä ekologiset syyt. Olen koonnut kirjastojen esinelainauksen perustelut näiden teemojen mukaisesti taulukkoon 1. Aavaan taulukossa esiintyviä perusteluja tarkemmin tulevissa alaluvuissa 5.1 – 5.4.

TAULUKKO 1. Perusteluja yleisten kirjastojen esinelainaukselle.

Kirjaston kehittäminen	Kirjaston sopivuus esinelainaukseen	Kirjaston arvon osoittaminen	
Oppimiseen liittyvät syyt	Tekemällä oppiminen: maker-liikkeen ja DIY-toiminnan edistäminen	Multimediataidot	
Sosiaaliset ja yhteisölliset syyt	Yhteisöjen kehittäminen ylläpito	Voimaantuminen ja osallisuus	
Ekologiset syyt	Kestävän kehityksen tavoitteet	Eettinen kulutus	Jakamistalous

Luvun päättävässä alaluvussa 5.7.2, joka käsittelee Ruotsissa tehtyä tutkimusta ei-perinteisten aineistojen perusteluista, tarkastellaan myös perustelujen yhteyttä kirjaston tehtävänkuvaan. Siten kyseisessä alaluvussa palataan tämän työn tutkimustehtävän kannalta keskeisten kysymysten äärelle.

5.1 Kirjaston kehittäminen

Tarkastelen tässä alaluvussa sellaisia esinelainauksen perusteluja, joiden voidaan katsoa liittyvän yleiseen kirjastoon itseensä ja sen kehittämiseen. Alaluku 5.1.1 käsittelee sitä, miten esinelainauksen voidaan nähdä täydentävän kirjaston tehtäväkuvaa luonnollisella tavalla, koska palvelumuotona siinä on kyse yhteisten aineistojen ylläpidosta ja lainaamisesta, mikä on aina ollut yleisen kirjaston erikoisalaa. Alaluku 5.1.2 käsittelee puolestaan perusteluja, joiden mukaan esinelainaus toimii yleisille kirjastoille innovatiivisena keinona osoittaa, miten ne voivat entistä monipuolisemmin palvella yhteisöjään ja ansaita legitimitteettinsä julkisena laitoksena.

5.1.1 Kirjaston sopivuus esinelainaukseen

Kenties ensisijaisena perusteluna kirjastojen esinelainaukselle on pidetty kirjaston sopivuutta sen harjoittamiseen. Yleisillä kirjastoilla on toimivat lainausjärjestelmät sekä valmis, kattava toimintaverkosto esineiden lainaamiseen, joten uutta järjestelmää tai tiloja ei tarvitse etsiä. Yleisten kirjastojen on ehdotettu olevan ideaalisia paikkoja esimerkiksi siemenkirjaston perustamiselle, koska kirjastoilla on valmis järjestelmä, johon voi helposti lisätä uusia materiaaleja. Lisäksi henkilökunnasta löytyy valmista osaamista pyörittää lainaustoimintaa. (Karimaa 2015, 16; Tanner & Goodman 2017, 64–65.) Muita vastaavia instituutioita esineiden lainaamiseen ei yhteiskunnassa entuudestaan ole.

Esinelainaus on myös voitu ymmärtää jatkoksi kirjastojen perinteiselle tehtävälle tasoittaa pääsyä hyödyllisiksi katsottuihin resursseihin. Voidaan ajatella, että työkalujen ja muiden esineiden lainaaminen on tässä mielessä vain esimerkki siitä, mitä yleiset kirjastot jo entuudestaan tekevät. (Householder 2013, viitattu 16.1.2020; Robison & Shedd 2017a, 3; Söderholm 2018, 89.) Esineiden ja niiden välittämien kokemuksien tarjoaminen voidaan nähdä jopa seuraavana loogisena askeleena kirjallisuuden tarjoamisen jälkeen (Enis 2016, viitattu 16.1.2020).

Sacramenton yleisen kirjaston library of things -ohjelmassa on myös korostettu tarjottavien esineiden yhteyttä kirjaston perinteisempään aineistoon: esimerkiksi lainattavien soittimien rinnalla kirjasto tarjoaa soitonoppaita ja nuottikirjoja siten, että soitin esiintyy osana kokonaisvaltaista itseopiskelupakettia. Kirjasto on siis pyrkinyt osoittamaan, että esineet täydentävät yleisen kirjaston palve-

lukuvaa kansalaisten elinikäisen oppimisen tukijana. Näin se on myös vastannut ennakkoon potentiaaliseen kritiikkiin siitä, että esinelainaus ei edusta kirjaston ydinpalvelua. (Alvarado ym. 2017, 93.)

5.1.2 Kirjaston arvon osoittaminen

Eselainauksen perusteluissa ilmenee, että palvelun myötä kirjastojen katsotaan vahvistavan asemaansa yhdyskuntien yhteisenä resurssina (Robison & Shedd 2017b, 15). Esimerkiksi Broner (2017) näkee, että tarve fyysiselle tilalle, joka toimii yhteisenä resurssina ei ole edelleenkään kadonnut. Samalla kun tietoverkkojen kehittyminen on uhannut paikalliskirjastojen relevanssia, yleiset kirjastot ovat muuttaneet toimintaansa vastaamaan käyttäjäkunnan tarpeisiin muutenkin kuin perinteisillä aineistoillaan ja tietopalvelullaan. Monissa yleisissä kirjastoissa on alettu järjestää kursseja ja tapahtumia muustakin kuin kirjallisuusaiheista. Erilaisista oppimistilaisuuksista ja tapahtumista on tullut keino vahvistaa kirjastojen yhteiskunnallista roolia. Esinekokoelmat ja konkreettista tekemistä painottavat ohjelmat ovat yksi haara tässä suuntauksessa, jossa kirjastot pyrkivät uusilla tavoilla olemaan hyödyksi yhteisöilleen ja vahvistamaan niitä. (Broner 2017, 29–30.) Tästä kehityksestä on tässä työssä puhuttu myös sosiaalisen kirjaston mallin ja monitoimitalomallin yhteydessä.

Eselainauksen syyt yhdistyvätkin monella tapaa kirjastojen tarpeeseen vahvistaa legitimitettiin. Kuten työssä on yleistä kirjastoa käsittelevässä luvussa tuotu ilmi, yleisten kirjastojen on täytynyt osoittaa olevansa julkisen rahoituksen arvoisia tiukentuneessa taloustilanteessa, julkisten palvelujen legitimaatiopelissä. Robison ja Shedd (2017a, 8) mainitsevat tämän kirjastojen kasvaneen tarpeen perustella olemassaoloaan yhdeksi esinelainauksen taustavaikuttimeksi. Samalla he näkevät esinelainauksen olevan esimerkki sellaisesta innovatiivisesta kehitystyöstä, jolla kirjastot voivat saavuttaa uusia asiakkaita, vastata uusiin tarpeisiin, luoda hyvää julkisuutta kirjastolle ja muodostaa entistä rikkaampaa narratiivia viestimään yleisen kirjaston arvosta ja merkityksestä yhteiskunnassa.

Esineiden lainaus voi olla myös suuremmin kirjaston ulkopuolelta tullut aloite: kehysorganisaatioiden – joita yleisten kirjaston tapauksessa ovat kunnat ja laajemmin koko yhteiskunta – tarpeet muuttuvat ja kirjastot voidaan valjastaa toteuttamaan uusia tehtäviä. Esimerkiksi Ruotsissa ainakin energiamittarien ja pyörien lainaus on aloitettu kunnan päätöksellä. (Michnik & Eriksson 2014, 168.) Esinekokoelmien onkin väitetty olevan mahdollisia, koska yleisten kirjastojen konseptin ytimessä

on muovautuvaisuus vastaamaan kulloisiakin tarpeita (Broner 2017, 29–30). Nämä ulkoiset vaatimukset liittyvät vahvasti luvussa 5.4 käsiteltäviin ekologisen kestävyuden, eettisen kulutuksen ja jakamistalouden teemoihin.

5.2 Oppimiseen liittyvät syyt

Oppiminen on yksi selkeä esiin nouseva teema esinelainauksen yhteydessä. Monet kirjastot ovat nykyään entistä suuremmin alkaneet edistää luovaa toimintaa, joka tukee tekemällä oppimista. Kirjastoissa ymmärretään, että vaikka kirjoista ja videoista voi oppia asioita, jonkin esineen kokeileminen ja henkilökohtaisen kokemuksen saaminen sen avulla voi olla myös tärkeää oppimiselle. Kirjastoista onkin alettu tehdä aktiivisemmän tekemisen paikkoja. Avoimissa työtiloissa, kuten studiossa ja maker-pajoissa opitaan uusia taitoja ja kokeillaan sekä vanhaa että uutta teknologiaa, kuten 3d-tulostamista. Nähdään, että ihmiset etsivät nykyään paikkoja, joissa voivat oppia, tehdä ja olla muiden ihmisten seurassa. Tämä on ollut luonteva lähtökohta tuoda maker-ideologiaa kirjastoon. (Brown 2015, viitattu 16.1.2020.) Robison ja Shedd (2017a, 2) nostavatkin maker-liikkeen yhdeksi keskeisimmäksi kirjastojen esinelainauksen taustavaikuttimeksi.

Oppiminen liittyy myös oleellisesti esimerkiksi multimedialaitteiden ja teknologian lainaamiseen. Tietoteknisten laitteiden lainauksella on pyritty kaventamaan niin sanottua digitaalista kuilua (Brown 2015, viitattu 16.1.2020). Myös siemenkirjastoja perustellaan sillä, että toimintaan kuuluu opetuksellisia ulottuvuuksia. Siemenkirjastot herättävät kiinnostusta puutarhanhoitoon ja viljelemiseen, jotka ovat tärkeää tietoa ja taitoa ihmiskunnan historian kannalta. Tuomalla yhteen samanhenkisiä ihmisiä kokoelman ympärille siirretään tärkeää kokemuksellista tietoa ihmisten välillä ja opitaan toisilta. (Robison & Shedd 2017a, 1.)

Seuraavassa kahdessa alaluvussa tarkastelen ensin maker-liikkeeseen yhdistyvää ajatusta tekemällä oppimisesta ja sen jälkeen multimedia- ja teknologialaitteiden lainausta näiden laitteiden käyttöön liittyvien luovien taitojen näkökulmasta.

5.2.1 Tekemällä oppiminen: maker-liike ja DIY

Esinelainauksen rinnalla kirjastot tarjoavat yhä enemmän välineistöä, joka ei liity lukemiseen tai tietoon vaan mahdollistaa jonkin asian tekemisen harrastusmielessä kirjaston tiloissa. Yhteiskäyttöiset työtilat tai verstaat eli niin sanotut makerspace-tilat ovat tulleet kirjastoihin 2010-luvulla. Helsingissä avattiin ensimmäinen yleisen kirjaston ”kirjastopaja” vuonna 2013, ja sen jälkeen näitä tiloja on avattu useassa pääkaupunkiseudun toimipisteessä (Saloniemi 2014, viitattu 16.1.2020).

Makerspace-tiloissa on käytävissä erilaisia työkaluja ompelukoneista 3d-tulostimiin, ja tilojen yhteydessä järjestetään usein erilaisia kursseja ja työpajoja. Tämä uusi palvelumuoto on yhteydessä maker-liikkeeseen, jossa korostetaan omaehtoista, epämuodollista, käytännönläheistä ja yhteisöllistä oppimista käsityökulttuurin, ”värkkäämisen” ja uusien digitaalisten teknologioiden kokeilemisen kautta. Kirjastoissa on näiden pajojen lisäksi nykyään muutakin välineistöä, joka on käytävissä kirjaston tiloissa: tarjolla voi olla esimerkiksi monenlaisia studiotiloja, joiden välineistö on tarkoitettu joko soittamiseen ja äänittämiseen, av-aineiston editoimiseen tai vaikka vanhojen tallenteiden digitoimiseen.

Lainattavat esinekokoelmat (tai ”esinekirjastot”) sekä makerspace- ja studiotilat ovat ilmiöinä lähellä toisiaan, sillä kaikissa on kyse hyödyllisten käyttöesineiden ja työvälineiden tarjoamisesta ihmisille. Aineistot ovat tyypiltään ”esineitä” ja tässä mielessä ne voisi käsittää samaksi palveluksi, jossa asetetaan esineitä yhteiskäyttöön pitkälti samalla tapaa kuin kirjastossa on kirjoja yhteiskäyttöön sekä lainattavien että ei-lainattavien kokoelmien kautta. Kuten esinelainauksen taustaa käsitelleessä luvussa tuotiin esiin, monet uusista työkalukirjastoista ovat liittäneet tiloihinsa toiminnallisen pajan eli makerspacen.

Robisonin ja Sheddin mukaan maker-liike ja siihen olennaisesti kuuluvan tee-se-itse ajattelu ovat vaikuttaneet esinekokoelmien nousuun. Tee-se-itse (engl. Do-it-yourself = DIY) määritellään toiminnaksi, jossa yksilö erilaisia materiaaleja, komponenttiosia ja työkaluja hyväksikäyttäen muokkaa, korjaa tai rakentaa fyysistä ympäristöään ja aineellista omaisuuttaan. Kirjastoilla on läpi historian ollut rooli tällaisen yksilöiden omatoimisen tee-se-itse-tekemisen tukemisessa. Välittämällä kirjoja esimerkiksi talojen suunnittelusta, rakentamisesta ja sisustuksesta, kirjastot ovat tarjonneet DIY-toimintaa tukevaa tietoa. (Robison & Shedd 2017a, 6.)

Makerspacet ovat tyypillisesti epämuodollisia oppimistiloja tai -ympäristöjä virallisten koulutussystemien ja instituutioiden ulkopuolella. Epämuodolliset oppimisympäristöt voivat tuottaa erilaisia tuloksia oppimisessa kuin viralliset koulutusympäristöt. Makerspace-toiminnassa pääasema on uteliaisuudella, tarvelähtöisellä oppimisella, oppimisella oppimisen ilosta, sekä yleisellä värkkäämisellä. (Clark 2015, viitattu 16.1.2020.) Ymmärrystä fyysisestä maailmasta eli tietämystä luodaan käsillä tekemisen kautta. Tämän on katsottu olevan vastakkaista sellaiselle teorialähtöiselle kouluopetukselle, jossa tietämys ensin hankitaan kirjoista ja opettajilta ja sen jälkeen sovitetaan käytäntöön. (Swan 2014, viitattu 16.1.2020.) Ajavana ideana on myös vertaisoppiminen, jossa ei ole opettajaa tai asiantuntijaa ohjaamassa, vaan ihmiset, jotka tulevat monista eri lähtökohdista ja hallitsevat erilaisia ja eritasoisia taitoja, kokoontuvat yhdessä värkkäämään ja luomaan uusia asioita. (Clark 2015, viitattu 16.1.2020.)

Kirjastoissa makerspace-tiloja onkin perustettu luovuuden katalysaattoreiksi, joissa opetetaan aktiivisen tekemisen kautta vuorovaikutus- ja yhteistyötaitoja ja jossa tekeminen kehystetään paluiksi sellaisiin perinteisiin ihmisten toimintatapoihin ja arvoihin, jotka on kadotettu teollistumisen ja sitä seuranneen massakulutuksen aikakauden myötä. (Robison & Shedd 2017a, 7.) Koska makerspace-tiloissa puuhaamisen uskotaan tehostavan oppimista ja siten sopivan kirjaston missioon, on niitä alettu soveltaa myös akateemisissa kirjastoissa Yhdysvalloissa (Burke 2015, 500).

Makerspace-toiminnan muoto vaihtelee: joissakin fokus on käsitöissä, maalauksessa ja taiteellisemmassa tekemisessä, toisissa painotetaan uusinta tekniikkaa. Makerspacet siis sisällyttävät piiriinsä sekä perinteisten käsitöiden ja taiteiden alat (esimerkiksi puutyöt ja virkkuu) että modernin teknologian (tietokoneohjelmointi, robotiikka ja drone-teknologia). (Robison & Shedd 2017a, 7.)

Maker-liikkeen nousuun on vaikuttanut pyrkimys luoda ympäristöä vähemmän kuluttavia toimintatapoja. Maker-liike asettuu kerskakulutusta vastaan ja suosii käytännöllisyyttä ja paikallisesti tuotettua. Ekologisesti kestäviin toimintatapoihin saattaa lukeutua vaatteiden parsiminen, vanhojen tavaroiden uusiokäyttö tai tarvittavan esineen valmistus 3D-tulostimella sen sijaan, että ostaisi sen massatuotettuna tavarana kaupasta. Ekologisten motiivien lisäksi maker-toiminta on suosittua myös siksi, että se tuottaa mielihyvän kokemuksia. Tekeminen ja värkkääminen edistävät oppimista, itsetuntoa, yhteistyötaitoja, verkostoitumista ja muita tekijöitä, jotka ihmiset kokevat sisäisesti palkitseviksi. Samalla se antaa mahdollisuuksia laajentaa näköaloja ja kokeilla uusia asioita. (Robison & Shedd 2017a, 7.)

Lainattavilla esinekokoelmilla on paljon yhteistä kirjastojen makerspace-tilojen kanssa. "Kirjastopajat" ja lainakokoelmat saattavat sisältää osin samoja tavaroitakin. Ne ovat kuitenkin muutaman seikan perusteella erotettavissa eri ilmiöiksi. Ensiksikin esinekokoelmat ovat lainattavissa kotikäyttöön, toisin kuin makerspacet, jotka ovat yleensä vain paikan päällä käytettäviä. Toinen ero on se, että makerspacet asettavat erilaisia vaatimuksia kirjaston tiloille. Tyypillisesti ne vaativat oman tilan, joka sallii äänenkäytön ja epäsiisteyden. Esinekokoelmat eivät tässä määrin vaadi venymistä kirjaston tiloilta, vaikka niiden säilytys ja esillepano onkin omanlaisensa haaste. Kolmas erottava seikka on se, että makerspacet korostavat yhdessä tekemistä ja niiden toimintaan kuuluvat työpajat tai muut opetustapahtumat. Vaikka monessa esineitä lainaavissa kirjastoissa saatetaan järjestää työpajoja esinekokoelmien ympärille, ryhmätyöskentely ja opetustoiminta eivät ole keskeisiä esinekokoelmien liikkeessä. (Sama, 7–8.)

Kirjastojen makerspace-tiloilla on nähty useita etuja verrattuna muissa paikoissa toimiviin makerspace-tiloihin. Esimerkiksi kouluissa, joissa ainakin Yhdysvalloissa makerspace-tilat ovat yleistyneesti korvanneet vanhemmat käsityöluokat, toiminta on sidottua opetussuunnitelmiin, mikä ei vastaa maker-ideologiaa. Kirjaston makerspace edustaa ideologian mukaisesti opetussuunnitelmatonta oppimista ja sen tarkoituksena on edistää elinikäistä oppimista kaikissa elämän vaiheissa. Kaupallisista makerspace-tiloista, kuten TechShopeista, kirjastojen pajat eroavat ilmaisuudellaan, minkä ansiosta ne ovat saavutettavia koko väestölle. Kirjastot ovat yhteisiä paikkoja, joihin kuka tahansa voi tuntea olevansa tervetullut. Maker-toiminnan saavutettavuutta on pidetty tärkeänä, koska se edistää sellaisia "21. vuosisadan lukutaitoja", jotka eivät tarkoita pelkästään lukemista ja kirjoittamista. Kansalaisten olisi ymmärrettävä, miten toimia luovana tekijänä eikä vain kuluttajana. (Clark 2015, viitattu 16.1.2020.)

5.2.2 Multimediataidot

Janelle Sanderin, Lori Mestren ja Eric Kurtin opastavassa teoksessa *Going beyond loaning books to loaning technologies* (2015) esitetään syitä teknologialaitteiden lainaukselle. Kirjoittajat perustelevat näiden esineiden lainausta multimediataitojen tarpeellisuudella. Ympäristö on erilainen kuin aikaisemmillä sukupolvilla ja digitaalisten välineiden tarve on lisääntynyt. Kontekstina teoksessa on koulumaailma, jossa yhä useampi oppilas tarvitsee tänä päivänä multimediavälineitä johonkin projektiin. Kouluprojekteissa usein vaaditaan tuottamaan lopputuotos jossain muussa muodossa kuin kirjallisena dokumenttina. Myös uusissa koulutusstandardeissa vaaditaan teknologista lukutaitoa

ja osaamista. Opettajien täytyy siksi pystyä käyttämään multimedialaitteita opetuksessa ja osana oppimistapahtumia. Koska kaikkien osastojen ei kannata erikseen ostaa laitteita multimediaprojekteja varten tai vaatia oppilaita itse ostamaan niitä, kirjasto voi vastata näiden välineiden tarpeeseen. Tämä tukee oppilaiden sisällöntuotantoa sen lisäksi että kirjasto jo ennestään tukee sisältöjen löytämistä ja kuluttamista. Kirjoittajien mukaan nämä perustelut teknologialaitteiden lainaukselle pätevät myös yleisen kirjaston käyttäjäkunnan suhteen, sillä hekin voivat hyötyä erilaisista multimediovälineistä omista projekteistaan, olipa kyse työstä tai vapaa-ajasta. (Sander, Mestre & Kurt 2015, 1–2.)

Kuten näistä perusteluista voi nähdä, tiettyjen esineiden ja laitteiden lainaaminen on yhdistettävissä oppimiseen suoraviivaisella tavalla. Multimediavälineiden käyttötaito on kasvavassa määrin tarpeellista nyky maailmassa, mikä Suomessakin näkyy monilukutaitoon liittyvissä keskusteluissa ja ohjelmissa (ks. Hietanen 2014, viitattu 17.1.2020). Teknisten välineiden lainausta voi siten pitää yhtenä mahdollisena erikoistumissuuntana kirjastojen esinelainaukselle, mikäli halutaan, että esinelainaus näyttäytyy kirjaston kasvatuksellista tehtäväkuvaa täydentävänä.

5.3 Sosiaaliset ja yhteisölliset syyt

Tarkastelen tässä alaluvussa sellaisia esinelainauksen mahdollisia hyötyjä, joiden voi katsoa liittyvän positiivisiin vaikutuksiin yhdyskuntien ja niiden jäsenten hyvinvoinnissa ja elämänlaadussa. Vaikka edellisessä luvussa käsitelty oppimisen tema liittyy sekin näihin kyseisiin hyötyihin, käsitelen tässä alaluvussa sosiaalisia ja yhteisöllisiä perusteluja esinelainaukselle hieman laajemmalla mielessä.

5.3.1 Yhteisöjen kehittäminen ja ylläpito

Työkalukirjastot ovat historiallisesti yhdistyneet paikallisten alueiden elävöittämiseen. Yhdysvalloissa 1970-luvulla nähdyssä työkalukirjastojen esiinnousussa painotus oli urbaanissa elävöittämisessä (urban renewal). Nämä varhaiset työkalujen lainausohjelmat saivat alkunsa paikallisten asutusviranomaisten ja kaupunkisuunnitteluvirastojen vetäminä projekteina ja hankkeina, joille rahoitus tuli liittovaltiolta apurahoina. Kaupunkielämän elävöittämiseen tarkoitettua erityisrahoitusta hyödynnettiin luovalla tavalla laittamalla hyödyllisiä tavaroita asukkaiden lainattavaksi. Toiminta ei useinkaan ollut sidoksissa kirjastoinstituutioon, vaikka jotkut työkalukirjastot, kuten Berkeley Tool

Library, olivatkin kumppanuuksia yleisten kirjastojen ja laajempien kaupunkihankkeiden kesken. Myös useita nonprofit-järjestöjen työkalukirjastoja ilmaantui näihin aikoihin, ja niissäkin tavoitteena oli kaupunkiympäristön kehittäminen ja parantaminen. (Robison & Shedd 2017b, 18–19.)

Tämä paikallisen ympäristön kehittäminen on sittemmin korostunut myös Söderholmin (2017a; 2017b) tekemissä tutkimuksissa työkalukirjastoista. Berkeleyn työkalukirjaston perustamissyiksi mainitaan se, että haluttiin antaa asukkaille välineitä kodin ja pihapiirin kunnostamiseen ja laitteiluun. Söderholm katsookin, että esinelainauksella on ainakin työkalukirjastojen tapauksessa paikallisen ympäristön ylläpitoon liittyvä funktio. Työkalukirjaston nähdään mahdollistavan sen, että naapuruston jäsenet voivat pitää yhteisestä ympäristöstä huolta. Lisäksi työkalukirjastojen nähdään mahdollistavan uusien hyödyllisten taitojen oppimista, jopa siinä määrin, että jotkut käyttäjästä voivat oppia uuden ammatin. Tämä puolestaan on hyödyksi yksilön itsensä lisäksi myös alueelle ja yhteisöille. (Söderholm 2017b, 6.)

5.3.2 Voimaantuminen ja osallisuus

Söderholm on väitöskirjassaan analysoinut työkalukirjastoja käsitelleiden tutkimustensa perusteella kirjaston, materiaalien ja yhteisön välisiä suhteita paikallisella tasolla ja muodostanut teoreettisen konseptin kirjaston ja yhteisön välillä olevasta arvoketjusta (library community value chain). Konsepti on Söderholmin mukaan mahdollisesti sovellettavissa kaikkiin eri kirjastoihin tai lainaamoihin, kun tutkitaan mitä arvoa palvelulla on yhteisöjen ylläpidon (upkeep) hyvinvoinnin (well-being) kannalta. Arvoketjussa kirjaston tuottama lisäarvo edellä mainituilla alueilla palautuu kirjastoon yhteisön antaman rahoituksen tai muun tuen muodossa. Yhteisön näkökulmasta kirjasto tai lainaamo (x-lending library) on palvelu ja resurssi, joka on suunnattu yksilöille ja tarjoaa mahdollisuuksia voimaantumiseen ja osallisuuteen eli auttaa yksilöitä toimimaan laajemmin ympäröivässä yhteiskunnassa. (2018, 86–87.)

Sacramenton yleisen kirjaston library of things -hankkeesta kirjoittava Broner viittaa tämän kaltaiseen käsitykseen esinelainauksen mahdollisista hyödyistä. Ei-perinteisten aineistojen tarjoaminen on osoittanut, että näillä kokoelmilla voi olla voimaannuttavia vaikutuksia yhteisöissä ja siten paikallisten toimipisteiden rooli yhdyskunnalle räätälöitynä resurssina on ymmärretty uudelleen. (Broner 2017, 29–30)

Esinekokoelmien on nähty voimaannuttamisen teemaan liittyen myös tukevan uusien kiinnostuksenkohteiden tutkimista, kuten uusien harrastuksien kokeilua. Hyvinvointiin ja terveyteen liittyvät syyt nousevat puolestaan esille etenkin liikuntavälinelainauksen yhteydessä. Liikuntavälinelainauksella lisätään väestön liikkumista, joka taas parantaa väestön terveyttä ja elämänlaatua. (Michnik & Eriksson 2014, 167; Söderholm 2016a, 144–145.)

Tämän tapaiset perustelut esinelainaukselle ovat yhteydessä sosiaalisesti kestävästä yhteiskunnan luomiseen, mikä tässä kirjallisuuskatsauksessa on mainittu yleisten kirjastojen keskeiseksi tavoitteeksi. Myös Ruotsissa tehdyssä tutkimuksessa ilmeni, että esinelainausta perustellaan kirjastoissa pääosin syillä, jotka yhdistyvät sosiaalisesti kestävästä yhteiskunnan luomiseen. Tarjoamalla vapaan pääsyn erilaisiin hyödyllisiin resursseihin, kuten tietoteknisiin laitteisiin ja liikuntavälineisiin kirjasto edistää demokratiaa, inklusiivisuutta ja tasa-arvoisia mahdollisuuksia. (Michnik & Eriksson 2014, 167.)

5.4 Ekologiset syyt

Tarkastelen tässä alaluvussa kestävästä kehityksestä, eettisestä kulutuksesta ja jakamistaloutta esineiden lainaamisen taustavaikuttimena. Näissä vaikuttimissa on kyse esinelainauksen kannalta relevantista kehityssuuntauksista, jotka vaikuttavat tämän päivän yhteiskunnassa ja siten vaikuttavat myös kirjastojen toimintaan muuttamalla niiden toimintaan kohdistuvia odotuksia.

Esinelainauksen nopea yleistymisen 2010-luvulla yhdistyy Robisonin ja Sheddin mukaan kolmeen nykyajassa vaikuttavaan trendiin: jakamistalouden ja yhteiskulutuksen nousuun, maker-liikkeen ja tee se itse –mentaliteetin nousuun sekä kirjastojen kasvavaan tarpeeseen vakuutella arvoaan yhteisöille ja yhteiskunnalle eli rahoituksesta vastaaville tahoille. Taustavaikuttimena näissä kaikissa, etenkin jakamistaloudessa, on myös huoli ilmastonmuutoksesta ja ympäristön pilaantumisesta, joka on saanut sekä kansalaiset, organisaatiot kuin valtiotkin etsimään keinoja irtaantua haitallisesta ylikulutuksesta. (2017a, 2.) Siksi ekologinen kestävyys sekä siihen liittyvä eettinen kulutus voidaan käsittää lähtökohtana kaikille edellä mainituille vaikuttimille.

Vaikka tässä kirjallisuuskatsauksessa käsitellään seuraavissa alaluvuissa ekologiseen kestävyteen liittyviä aiheita, on paikallaan huomauttaa, että esimerkiksi Söderholmin ja Nolinin mukaan kestävä kehitys on aiheena hyvin laaja ja monisyinen, eikä siihen liittyvistä ideoista, käytännön

toteutuksen tavoista, tai ehdotettujen tapojen todellisista vaikutuksista ole yksimielisyyttä. Siksi kirjastojen tai muiden lainaamojen vaikutuksesta kestäväan kehitykseen ei pitäisi tehdä liian suoria johtopäätöksiä. (2015, 256–257.)

5.4.1 Kestävän kehityksen tavoitteet

Ekologinen kestävyys on jo pitkän aikaa ollut keskeinen yhteiskunnallinen teema. Kestävän kehityksen mukaisia linjauksia ja sitoumuksia on tehty kansainvälisillä, valtiollisilla ja paikallisilla tasoilla. Tällä hetkellä voimassa oleva universaaliksi ohjelmaksi tarkoitettu YK:n kestävä kehityksen toimintaohjelma Agenda 30 julkaistiin vuonna 2015 ja se pitää sisällään 17 tavoitekohtaa. Kulutus- ja tuotantotapojen kestävyttä käsittelevän kohdan mukaan luonnonvarojen kestävä ja tehokas käyttö olisi saavutettava vuoteen 2030 mennessä. Päämääränä on ”vähentää vuoteen 2030 mennessä merkittävästi jätteiden syntymistä ennaltaehkäisyn, kierrätyksen ja uudelleenkäytön keinoin”. (Suomen YK-liitto 2017, 105.)

Suomessa tähän YK:n tavoiteohjelmaan on vastattu Kestävän kehityksen toimikunnan laatimalla yhteiskuntasitoumuksella ”Suomi, jonka haluamme 2050”. Sitoumuksessa tavoitteena on muun muassa lisätä ”resurssi- ja materiaalitehokkuutta, kiertotaloutta, luonnonvaratuottavuuden moninkertaistavia liiketoimintamalleja, investointeja sekä kokeiluja kaikilla sektoreilla”. Luonnon kantokykyä kunnioittavista elämäntavoista puolestaan kirjoitetaan:

Teemme kuluttajien luonnonvaroja säästävät valinnat asumisessa, liikenteessä ja ruokailussa mahdollisimman helpoiksi ja kannattaviksi. Tässä julkinen sektori toimii mahdollistajana sekä näyttää esimerkkiä. Kannustamme yrityksiä ja yhteisöjä tarjoamaan kuluttajille kestävästi tuotettuja tuotteita ja palveluita. (Kestävän kehityksen toimikunta 2016, 6.)

Sitran ”Megatrendit 2016 -raportissa puolestaan esitellään keinoja, joilla luonnonvaroja voidaan kuluttaa kestävämmällä tavalla. Näitä ovat hyvin suunniteltu ja toteutettu kiertotalous, tuotteiden kulutuksen ja käytön korvaaminen palveluilla sekä siirtyminen enentyvästi tuotteiden jakamiseen yksityisen omistamisen sijaan. Kiertotaloudella voidaan hyödyntää sekä uusiutuvia että uusiutumattomia luonnonvaroja useita kertoja, mikä vähentää riippuvuutta neitseellisistä luonnonvaroista. Kierrättämällä samaa materiaalia sille saadaan katetta useaan kertaan, ja tämän takia kiertotaloudessa nähdään myös paljon taloudellisia hyötyjä. Yhteiskuluttamiseen ja -käyttöön perustuva kulutusmalli puolestaan tarjoaa vaihtoehdon perinteiselle massatuotannolle ja omistamiselle, jotka ylläpitävät tarvetta tuottaa maailmaan tavaroita enemmän kuin välttämättä ihmisten hyvinvoinnin

kannalta tarvitaan. Tavoitteena näiden toimintamallien avulla on edelleen saada luonnonvaroista niistä tavoitellut hyödyt, mutta tehdä tämä tavalla, joka ei ylitä maapallon kantokyvyn rajoja. (Kiiski-Kataja 2016, 37, 46.)

Jotta todellista muutosta ekologisen kestävyuden kannalta tapahtuisi, edellä lueteltuihin toimintamalleihin pitäisi siirtyä laajassa mittakaavassa. Sitra näkeekin muutoksen ulottuvan myös ihmisten arkielämään ja kestävien elämäntapojen lyövän läpi kaikessa. Kansalaiset voivat kulutusvalinnoillaan vaikuttaa ilmastonmuutoksen hillintään merkittävästi, koska siten ne ohjaavat yritysten toimintaa ympäristöystävällisempään suuntaan. Sitran mukaan kulutustottumuksissa tullaankin kokemaan suuri muutos, jossa kaikissa hyvinvointiin, ruokaan, asumiseen ja liikkumiseen liittyvissä valinnoissa otetaan huomioon maapallon kantokyky. Raportissa katsotaan, että tulevaisuudessa jaamme yhä useamman tilan, tavaran ja työkalun naapurin kanssa, samalla kun yhteiskunnan rakenteet tukevat kestäviä elämäntapoja niin liikkumisessa, asumisessa kuin syömisessäkin (Sama, 47, 49.)

Kuten näistä ohjelmista ja raporteista nähdään, yhteiskunnassa on painetta siirtyä kestävämmälle pohjalle uusien toimintatapojen kautta. Liiketoimintamalleja, investointeja ja kokeiluja kannustetaan tekemään kaikilla sektoreilla. Julkista sektoria veloitetaan toimimaan mahdollistajana ja esimerkin näyttäjänä kestävien elämäntapojen edistämisessä. Miten tämä kaikki vaikuttaa kirjastoihin? Kuten Karimaa (2015) kirjoittaa, kestävä kehitys otetaan mukaan arvoihin ja toimintaan on nykyään vähintäänkin muotiasia: jokaisella itseään kunnioittavalla organisaatiolla on oltava ympäristö- tai kestävä kehityksen ohjelma. Sitoumukset ja julistukset kehysorganisaatioiden taholta asettavat myös paineita integroida kestävä kehitys osaksi toimintaa. Yhä useammalla kaupungilla onkin nykyään oma kestävä kehityksen ohjelmansa, jota julkiset organisaatiot kirjastot mukaan luettuna veloitetaan noudattamaan. Kirjastot voivat osaltaan auttaa jakamalla tietoa ympäristöasioista, lainaamalla esineitä ja näyttämällä esimerkkiä. Esinelainaus voidaankin nähdä ”vihreänä palveluna”, jonka kirjastolaitos voi omaksua valmiin toimintaverkkonsa ansiosta. (Karimaa 2015, 11–16.) Kirjastojen mahdollisesta roolista jakamistalouden suunnannäyttäjänä kirjoitetaan tässä työssä enemmän tulevassa alaluvussa 5.4.3.

5.4.2 Eettinen kulutus

Pecoraro määrittelee eettisen kuluttamisen kuluttamiseksi, joka pohjautuu tietoisuuteen kulutusvalintojen ekologisista ja sosiaalisista haitoista: ”halu ja toive tehdä kuluttamisesta sellaista, joka kärsimyksen sijaan lisää ihmisten ja luonnon hyvinvointia” (2017, 66.)

Vaikka puhetta eettisestä kuluttamisesta on paljon, siirtyminen kestävään kulutuskulttuuriin laajamittaisesti on vielä kaukana toteutumisestaan. Kuluttajilla on halua toimia eettisesti, mutta jostain syystä toiminta ei silti yleisesti vastaa eettisiä ihanteita. Ilmiön selittämistä voi yksilökeskeisen näkemyksen sijaan lähestyä kulttuurin näkökulmasta. Kun yksilön mielenliikkeiden sijaan selitystä etsitään ympäröivästä kulttuurista, elämäntavasta, arjen käytännöistä ja itsestäänselvyyksinä pidetyistä asioista, huomataan, että kulutus määrittyy ja rakentuu osana vallitsevaa kulttuuria. Kulttuuri vaikuttaa keskeisesti ihmisten ja yhteisöjen toimintaan, ajatuksiin sekä arvoihin. Koska kulttuuri siten on kaiken inhimillisen toiminnan taustalla, sillä on keskeinen rooli eettisen kulutuksen omaksumisessa ja ylläpidossa. Uudenlaisen ajattelun, arvojen ja toimintatapojen juurruttaminen luontevaksi osaksi ihmisten arkea edellyttää kulttuurista muutosta. (Pecoraro 2017, 66, 69)

Kuluttajat kaipaavatkin helposti omaksuttavia vaihtoehtoja valita eettisesti. Käytännön keinot eettisen kulutuksen ja elämäntavan toteuttamiseen tulisi olla helposti sovitettavissa arkeen. Tällaisia voisivat olla vaihtoehtoiset ruoan tuotannon muodot sekä jakamiseen, yhteisömistämiseen, lainaamiseen, kierrättämiseen ja vaihtamiseen liittyvät ratkaisut. (Sama, 68.)

WWF:n ympäristökasvatuksen johtava asiantuntija Essi Aarnio-Linnanvuori näkee kirjastojen esinelainauksen voivan olla hyödyllistä tässä suhteessa: ”Kirjastojen esineet toimivat esimerkkinä ja ajatustenherättäjänä, vaikka lainaustoiminta ei heti vähentäisi ostamisen määrää. Lainauksen ajatusta normalisoi, kun esineitä on kirjaston hyllyssä ja saatavilla.” (Helmet 2020, viitattu 9.1.2020.) Voidaan siis ajatella, että lainaustoiminnan laajentaminen esineisiin kirjastoissa parantaisi ja helpottaisi kuluttajien mahdollisuuksia eettiseen kuluttamiseen. Kirjastot ovat tuttuja lähipalveluna kaikkien saavutettavissa, ja siksi esinelainaus kirjaston kautta voidaan omaksua nopeasti osaksi arkea.

Kirjastojen käytön kulutuskriittisistä motiiveja tutkinut Nilsson huomauttaa, että kirjastoja ei juuri ole mainittu artikkeleissa, jotka koskevat yhteiskäyttöä, minimalistista elämäntyyliä sekä muita antikulttuurin muotoja ja ympäristöystävällistä taloutta. Tämä on kummallista, sillä kirjastojen voisi

katsoa edustavan esimerkiksi minimalistin unelmaa paikasta, josta aina tarvittaessa voi hakea haluamansa asian käyttöönsä, niin että omassa kodissa ei tarvitsisi säilyttää juuri mitään tavaraa. Kun on puhuttu innostavaan tyyliin uusista yhteiskäyttöautoista, -pyöristä ja -asunnoista sekä kaikista kollektiivisen omistamisen muodoista, kirjastot on sivuutettu tällaisen kuluttamisen esimerkkeinä. Nilssonin mukaan myös kirjastoja tulisi tutkia yhtenä yhteisomistamisen muotona, ekologisena vaihtoehtona tavalliselle kuluttamiselle. (Nilsson 2016, 4.)

5.4.3 Jakamistalous

Jakamistaloudella tarkoitetaan tavaroiden ja palvelujen jakamiseen, vaihtamiseen tai vuokraamiseen perustuvaa talousmallia, joka mahdollistaa pääsyn tavaroiden tai palveluiden piiriin omistussuhteista riippumatta. (Venäläinen 2017, viitattu 9.1.2020.)

Jakamistalous-termi on käännös ”sharing economy” -termistä. Termi ”sharing” viittaa yhteiseen tai yhteisölliseen kulutukseen, käyttöön ja tuotantoon. Samasta asiasta käytetään myös termiä ”collaborative consumption” eli yhteisöllinen kulutus tai yhteiskulutus. Kantavana ideana tässä toimintamallissa on tehostaa resurssien käyttöastetta jakamalla tilapäisiä käyttöoikeuksia käyttämättömänä oleviin resursseihin. (Lahti & Selosmaa 2013, 13.)

Belkin mukaan länsimaisissa yhteiskunnissa on ollut käynnissä siirtymä yksityisomistuksen jälkeiseen yhteiskuntaan. Viitaten omiin tutkimuksiinsa kulutuksen ja omistamisen vaikutuksesta ihmisen identiteettiin Belk kirjoittaa, että uudessa yhteiskunnassa, joka perustuu yhteiskuluttamiseen ja jakamiseen, ihminen ei ole enää yhtä kuin omistamansa asiat (”You are what you own”), vaan yhtä kuin jakamansa asiat (”You are what you share”). (2014, 1599.)

Sitran megatrendiraportissa kuvaillaan yhteiskulutukseen ja jakamistalouteen siirtymistä seuraavasti:

Monissa kerrostaloissa on jo vanhastaan pesutupia ja yhteissaunoja sekä yhä enenevässä määrin myös yhteiskeittiöitä ja erilaisia lainaamohuoneita. Yhä useammat ihmiset haluavat omistamisen sijaan käyttää tavaraa vain silloin, kun sille on oikeasti tarvetta. Harva tarvitsee matkalaukkua, ompelukonetta tai vaellusvarusteita päivittäin. Tavarointa on helppo myydä, lainata ja vaihtaa erilaisilla verkkosivustoilla ja sosiaalisen median ryhmissä. Jakamistalouteen siirtyminen ei laske ihmisten elintasoja. Ihmiset lainaavat, vaihtavat, vuokraa-

vat ja kierrättävät tavaroita, samoin kuin ideoita ja taitoja. Luonnonvarojen ja energian törsäys vähenee, ja yhteisöllisyys tiivistyy kerrostaloissa ja asuinalueilla luonnostaan. (Kiiski-Kataja 2016, 49.)

Lahden ja Selosmaan mukaan jakamistalouden nousun taustalla on kulutuskäyttäytymisen muutos, teknologinen kehitys ja huoli ekologisesta kestävydestä. Myös talouskriisit ovat lisänneet painetta luopua hyperkulutuksesta, lisätä tavaroiden ja materiaalien uusiokäyttöä, elää säästäväisemmin sekä löytää uusia ansaintamahdollisuuksia. (2013, 14.)

Jakamiseen perustuvista toimintamalleista on näiden muutosvoimien myötä tullut maailmanlaajuisen ilmiö. Näkyvimmat jakamistalouden digitaaliset alustat ovat levittäytyneet globaalisti ja jakamisen idea on saanut tuulta allensa ympäri maailmaa. Jotkut kaupungeista ovat omaksuneet niin sanotun sharing cities -ohjelman, jossa kaupunki ottaa jakamistalouden fasilitaattorin roolin. Yhteistä eri puolella maailmaa nouseville jakamisen ohjelmille on se, että niiden avulla pyritään luomaan reilumpia, kestävämpiä ja sosiaalisilta verkostoiltaan yhtenäisempiä yhteiskuntia. (Schor 2014, 1–2.)

Vaikka kirjastot ovat jakaneet resursseja aina, kauan ennen kuin jakamistalous nosti ”jakamisen” trendiksi, on niissä kuitenkin kyse eri asiasta kuin virallisen määritelmän jakamistaloudesta. Lahden ja Selosmaan (2013) määritelmän mukaan jakamistalous on eri osapuolten välistä rajallisten yksityisten hyödykkeiden vaihtoa ja yhteiskäyttöä sekä tämän mahdollistamista erityisesti nykYTEKNOLOGIAN avulla). Virallisen määritelmän mukainen jakamistalous sijoittuu siis yksityiselle sektorille, yksityisomaisuuden piiriin. Niinpä yhteisresurssit, kuten luonnonvarat, sekä julkishyödykkeet, kuten koulu ja maanpuolustus – tietystä miehestä myös kirjastot – rajautuvat tämän määritelmän ulkopuolelle. Lahti ja Selosmaa myös katsovat, että jakamistaloudessa on kyse nimenomaan kuluttajalta kuluttajalle -tyyppisestä vaihdannasta (P2P=peer-to-peer), eikä siihen lueta sellaisia perinteisiä vuokraus-, kierrätys- ja lainaustoimintoja, joissa uudella verkkoteknologialla ei ole merkitystä. Jakamistaloutta voidaan kuitenkin katsoa myös laajempänä kokonaisuutena, jossa muunkinlaiset jakamisen tavat ovat mukana. Yleinen kirjasto voidaan silloin laskea mukaan julkishallinnolta kuluttajalle -tyyppisenä jakamistalouden muotona. (Lahti & Selosmaa 2013, 114–115.)

Yksityisen sektorin jakamistalous eroaa kirjastoista siten, että siinä hyödykkeiden saatavuus riippuu kuluttajan maksukyvyistä (Lahti & Selosmaa 2013, 108). Yleiset kirjastot puolestaan ovat julkisen sektorin palveluja ja niiden aineistot ovat julkishyödykkeitä, joiden käyttö on ilmaista kaikille.

Siten kirjastojen kohdalla voidaan puhua commonseista eli yhteisvarannoista tai -vauraudesta. Kirjastot toimivat aineistojen yhteiskäyttöyhteisöinä, joissa olennaista ei ole tietyn konkreettisen teoskappaleen yksityinen omistaminen vaan mahdollisuus teoksen kokemiseen (lukemiseen, katsomiseen, kuuntelemiseen, tuntemiseen) omistusoikeudesta riippumatta. Kirjaston kokoelmia voi käyttää kuka tahansa, joka noudattaa kirjaston käyttö sääntöjä. Kirjasto tasoittaa siten taloudelliseen ja kulttuuriseen pääomaan liittyviä eroja tarjoamalla "pääsyn" myös niille, jotka muuten jäisivät ulkopuolelle. (Venäläinen 2017, viitattu 9.1.2020.)

Nämä seikat jo viittaavat, että kirjastojen jakamismallilla on monia etuja verrattuna yksityisen sektorin jakamistalouteen. Botsman ja Rogers (2010, luku "Introduction: What's Mine Is Yours") kuvailevat neljä jakamistalouden pääperiaatetta: 1) luottamus tuntemattomien välillä, 2) vajaakäyttöiset resurssit, 3) kriittinen massa ja 4) usko yhteisvaurauteen/commonseihin. Robison ja Shedd (2017a) kirjoittavat näihin periaatteisiin viitaten, että jakamistalouden osanottajien on voitava saada riittävästi tietoa potentiaalisista kuluttajista ja vuokraajista, jotta näille uskalletaan luovuttaa omaa omaisuutta käyttöön. Tähän tarvitaan käyttäjäprofileja ja -arvioita sekä luotettavaa arviointisysteemiä. Kirjastoissa tämän kaltaista ongelmaa ei ole, Robison ja Shedd näkevät. Kirjastot ovat jo valmiiksi paikkoja, jotka koetaan turvallisiksi. Käyttäjät, jotka etsivät keinoa saada jokin esine käyttöönsä, mieluummin asioivat kirjastossa kuin tuntemattoman luona. Lisäksi kirjastot voivat helposti saada tarpeeksi kriittistä massaa taakseen, koska niillä on jo ennestään maine luotettavana toimijana sekä valmis asiakaskunta. Kuluttajat voivat luottaa siihen, että kirjastosta saa korkeatasoista palvelua. (2017a, 6.)

Lainattavilla esinekokoelmilla on etulyöntiasema vertaisjakamiseen nähden myös resurssien käytövalmiuteen liittyen. Jotta yhteisöllinen kulutus toimisi, joillain osallistujilla on oltava ylimääräistä tavaraa eli vajaakäyttöisiä resursseja. Tarjonta perustuu osanottajien suostuvaisuuteen ja mahdollisuuden luopua tavaroistaan ja on siten jatkuvassa muutoksessa. Kirjastoilla tätäkään ongelmaa ei ole, sillä esinekokoelmia pidetään yllä varta vasten lainauskäyttöä varten ja siten ne mahdollistavat luotettavamman tarjonnan. Vaikka jokin olisikin jo lainattu, kirjastoilla on keinoja, joilla ne turvaavat nimekkeen palautuksen ja turvaavat sen, että lainaaja lopulta saa tarvitsemansa resurssin käyttöönsä. (Robison ja Shedd 2017a, 6.)

Ameli on tarkastellut "library of things" -liikettä muun jakamistalouden kontekstissa ja kirjoittanut, että nämä kirjastomaiset jakamispalvelut voisivat olla ratkaisu edellä mainittuihin jakamistalouden

ongelmiin. Jakamishalukkuuden ja tosiasiallisen jakamisen välillä on kuilu kansainvälisten tutkimusten mukaan, mikä johtunee siitä, että peer-to-peer mallin jakamiskäytännöt ovat epäkäytännöllisiä ja aiheuttavat liikaa vaivaa, jotta ne toimisivat saumattomasti osana jokapäiväistä elämää. Kirjaston konsepti vastaavasti on ollut olemassa antiikin ajoista asti ja todistettavasti toimii kulttuurisesti. Jakamistalous voisi laajentua tämän kirjastomallin avulla ja siten tehokkaammin vähentää yksityiseen omistamiseen perustuvaa kulutuskulttuuria. (Ameli 2017, 3297.)

Lahti ja Selosmaa kirjoittavat, että koska tarve energian säästämiseksi ja kasvihuonekaasujen leikkauksille on kiireellinen ja välttämätön, mikäli ihmisen aiheuttama ilmastonmuutos aiotaan estää, tarvitaan sellaista politiikkaa, joka edistäisi ja nopeuttaisi siirtymää kohti resursseja säästävää jakamistaloutta. Siksi jakamistaloutta on tuettava poliittisin toimin ja myös julkisen sektorin avustuksella. Julkisen sektorin olisi pyrittävä rakentamaan ympäristö, joka mahdollistaa jakamistalouden toimintamallit. Tämä tarkoittaisi muun muassa fyysisen infrastruktuurin uudistamista. Yhteiskäyttöpyörien verkostojen rakentamisen ja tehokkaan käytettyjen tavaroiden kierrätyksen lisäksi kirjastojen toimintaa voitaisiin laajentaa yleislainaan suuntaan. Kirjastojen etuna on se, että ne vakaina organisaatioina voivat tuottaa pysyvää palvelua paikallisella tasolla, toisin kuin yksityisten toimijoiden varaan rakentuva jakamistalous, jossa tavaroiden, tilan tai palveluiden tarjonta riippuu yksityisistä ihmisistä. Organisaatiotason järjestäytyminen sekä julkisen sektorin panostus infrastruktuurin rakentamiseen varmistaisivat, että jakamistalous voisi oikeasti tyydyttää kaikkien ihmisten tarpeet. (Lahti & Selosmaa 2013, 161–163, 165–167.)

Julkisella sektorilla voidaan Lahden ja Selosmaan (2013, 163) mukaan myös kehittää uusia malleja julkisten tilojen yhteiskäyttöön koulujen iltakäytön tapaan Tätä on jo suomalaisissa kaupungeissa tehtykin. Helsingin kaupungin ylläpitämä Varaamo on verkkopalvelu, jonka kautta voi varata julkisia tiloja sekä työpisteitä yksityiseen käyttöön. Palvelussa on varattavissa kaupunginkirjaston, nuori-soasiainkeskuksen sekä varhaiskasvatusviraston tiloja, työpisteitä ja laitteita. Kirjastojen toimipisteiden tilat ja laitteet muodostavat ison osan valikoimasta: varattavissa on 3D-tulostimia ja -skannereita, soittohuoneita, av-studioita, digitointipisteitä ja muita Helsingin seudun kirjastojen laitteita ja tiloja. (Helsingin kaupunki 2020, viitattu 16.1.2020.) Varaamo-palvelu on otettu käyttöön myös monessa muussa kaupungissa.

Kirjastojen laajentumista ”yleislainamoksi” on ehdotettu muissakin lähteissä, joissa käsitellään julkisen puolen panosta jakamistaloudelle. Yksi näistä on Shareable-verkkoaikakauslehden julkai-

sema ”Policies for a Shareable City” –listaus, jossa ehdotetaan keinoja, joilla kaupungit voivat edistää jakamista. Yleisiä kirjastoja käsittelevässä kohdassa todetaan, että kirjastot ovat täydellinen tyyppiesimerkki jakamisen instituutiosta. Ne ovat paikkoja, joista kansalaiset saavat käyttöönsä tietoa ilmaiseksi ja joiden avulla he voivat kehittää itseään kaikissa elämänsä vaiheissa. Kirjastoille ehdotettu tulevaisuuden strategia perustuu huomioon, että kokoelmien lisääntyvä digitaalisuus vapauttaa fyysistä tilaa kirjastoissa, jolloin vapautuvaan tilaan voidaan kehittää uusia toimintoja. (Sustainable Economies Law Center 2012, viitattu 16.1.2020.)

Ginny Mies (2014) peräänkuuluttaakin TechSoup for Libraries -sivuston kirjoituksessaan keinoja, joilla kirjastot saataisiin paremmin esille keskustelussa jakamistaloudesta ja ehdottaa kolme tapaa nostaa kirjastojen profilia jakamistaloudessa. Ensinnäkin olisi kutsuttava jakamisesta kiinnostuneita ihmisiä kirjastoon ja koitettava heidän tuellaan saada työvälinekirjasto tai muu esinekirjasto aloitettua kaupungissa. Toiseksi olisi kirjoitettava kirjastotoiminnasta jakamistalouden kontekstissa. Valtavirtamediassa on liian vähän kirjoitettu tällä tavalla eli tuoden esiin sitä, miten kirjasto on esimerkillinen jakamistalouden muoto. Kolmanneksi kirjastolaisten tulisi osallistua esiintyjinä jakamistaloutta käsitteleviin konferensseihin ja muihin tilaisuuksiin, joissa toistaiseksi harvoin on ollut kirjastonäkökulmaa esillä. Koska jakamistalous yhteiskulutuksen muotona on niin läheisessä yhteydessä kirjaston konseptiin, joka on aina perustunut yhteiskulutukseen, on kirjastoilla mahdollisuus lisätä relevanssiaan tulevana vuosina olemalla osa tätä uutta ympäristöä. (Mies 2014, viitattu 16.1.2020.)

5.5 Esinelainauksen perustelut tutkimuksessa

Seuraavaksi käyn läpi kaksi empiiristä tutkimusta, jotka liittyvät esinelainauksen syihin ja perusteluihin. Söderholmin (2016a) Berkeleyn työkalukirjastossa Kaliforniassa tekemä laadullinen tutkimus käsittelee käyttäjien syitä käyttää palvelua ja sitä, mitä hyötyä palvelusta on käyttäjille. Tutkimus voi toimia osoituksena siitä, miten esinekokoelmat yleisemminkin hyödyttävät ihmisiä, ja siten se tarjoaa perusteluja palvelulle. Michnikin ja Erikssonin (2014) tutkimuksessa puolestaan selvitettiin, miten kirjastotoimenjohtajat Ruotsin yleisissä kirjastoissa perustelevat esinelainausta. Tutkimus suoritettiin kyselyllä, joka lähetettiin ruotsalaisille kunnankirjastoille. Tuloksien kautta Michnik ja Eriksson reflektivat esinelainauksen oikeutusta.

5.5.1 Käyttäjätutkimus

Söderholmin tutkimuksessa haastateltiin Kaliforniassa sijaitsevan Berkeleyn työkalukirjaston käyttäjiä. Berkeleyn työkalukirjasto on ollut käytössä vuodesta 1979 ja toimii nykyään yleisen kirjaston osana, tosin omassa rakennuksessaan. Kirjaston kohderyhmää olivat alun perin matalan tulotason ihmiset, mutta sittemmin se on alkanut palvella laajempaa yleisöä. (Söderholm 2016a, 143.)

Söderholm jaotteli ilmi tulleet sisällöt eri teemoihin sen mukaan, minkälaisia eri käyttäjäryhmiä on olemassa, mitä erilaisia syitä näillä on käyttää palvelua ja mitä erilaisia näkökohtia nämä painottavat päätöksessään lainata työkaluja kirjastosta. Tulosten mukaan käyttäjäryhmät olivat jaettavissa pääpiirteittäin harrastelijoihin ja ammattilaisiin sen mukaan, minkälaisiin projekteihin työkaluja käytetään: harrastelijat omiin projekteihinsa kotona, ammattilaiset ammatinharjoittamiseen liittyviin töihin. Työkalukirjaston asiakkaita käyttävän tutkimuksen mukaan palvelua enimmäkseen käytännöllisessä tarkoituksessa. Palvelulla nähdään olevan mahdollistava vaikutus sekä itselle että yhteisöille. Tällä tarkoitettiin muun muassa sitä, että kirjaston ansiosta voi helposti kokeilla eri työkaluja ja inspiroitua tekemään asioita niiden avulla. Samalla voi saada kokemusta, kehittää uusia taitoja ja auttaa kehittämään naapurustoa. Työkalukirjastoja käytetään myös pienyrityksien tukena (Sama, 144, 148–149.)

Tutkimuksessa lainaamista perusteltiin ennen kaikkea taloudellisilla ja sosiaalisilla syillä eikä niinkään ekologisilla, poliittisilla tai ideologisilla syillä. Yksittäisissä vastauksissa lainaamista saatettiin perustella kulutuksen vähentämällä tai tietoisella antikuluttajuudella, eli halulla sitoutua irti ympäristölle tuhoisasta kulutuskulttuurista ja vaikuttaa liikatuotannon vähentämiseen. Useimmat vastaajista näkivät kuitenkin työkalukirjaston konseptin muuten vain tukemisen arvoiseksi. Kirjaston lainaustoimintaa pidetään esimerkiksi hyvänä kohteena verorahoille, sillä niiden kautta voi saada tarvitsemiaan työkaluja käyttöönsä ja siten säästää rahaa tulevaisuudessa. Lainamalla nähtiin siten olevan taloudellisia hyötyvaikutuksia yksilöille. Vastaajat kautta linjan arvostivat kirjastoa ja ehdotukset toiminnan parantamisesta koskivat lainausjonoja ja laajempaa tarjontaa. (Sama, 145.)

Tutkimus osoitti, että lainauspäätökseen vaikuttavat monet tekijät. Käyttäjät pohtivat, riittäisikö heille työkalun saatavuus kirjastosta vai kannattaisiko se omistaa itse. Tähän vaikutti se, miten usein he arvoivat tarvitsevansa tiettyä työkalua tai onko heillä tilaa säilyttää sitä itsellään. Kirjastoa saatettiin suosia ”ulkoistettuna varastona”, jos tilaa kotona oli vähän. Joillekin käyttäjistä – etenkin ammattilaisille – kustannuslaskelmat olivat tärkeä tekijä. Sellaiset työkalut, joita tarvitaan usein,

kannattaa ostaa itselle, kun taas harvoin tarvittava työkalu kannattaa lainata kirjastosta. Työkalu-kirjaston kokoelmaan kuuluvien työkalujen laatua pidettiin myös niin hyvänä, että yhtä laadukkaiden työkalujen ostaminen itselle tulisi kalliiksi. (Söderholm 2016a, 145–146.)

Tutkimuksen mukaan käyttäjät punnitsivat esineiden hankintaansa myös sen suhteen, lainatako työkalu kirjastosta vai joltain tutulta. Kirjastosta lainaamista pidettiin usein helpompana ja turvallisempaan vaihtoehtona. Osa vastaajista ilmoitti lainaavansa kirjastosta, koska kirjaston tiedetään olevan olemassa varta vasten lainaamista varten, eikä siihen siksi liity ihmissuhteita ja tunteita kuten toisilta ihmisiltä lainaamiseen. Tutuilta lainaamiseen liittyy pelko siitä, että lainatavara vahingoittuu käytössä, mikä voi vaikuttaa henkilökohtaisiin suhteisiin negatiivisesti. (Sama, 147.)

5.5.2 Kyselytutkimus kirjastoille

Ruotsissa tehdyssä kyselytutkimuksessaan Michnik ja Eriksson selvittivät, miten yleiset kirjastot perustelevat ei-perinteisiä aineistojaan, kuten esineitä. Tutkimuksessa käytettiin mallia, missä kirjaston uusia palveluja analysoidaan sen mukaan yhdistyvätkö ne kirjaston tavoitteisiin, toimintoihin ja työkaluihin. Yhtenä kirjaston tavoitteena voi olla esimerkiksi innostaa lapsia lukemaan. Sopivia toimintoja tätä tavoitetta varten ovat silloin muun muassa lukupiirit ja satutunnit lapsille. Työkalut puolestaan tarkoittavat kaikkia niitä fyysisiä tai digitaalisia esineitä, välineitä tai tarvikkeita, joilla toimintoja toteutetaan. Kirjasto voi siis käyttää esimerkiksi kirjasta tehtyä elokuvaa (työkalu) osana lukupiiriä (toiminto) innostaakseen lapsia lukemaan (tavoite). Toisena esimerkkinä kirjaston tavoitteesta artikkelissa mainitaan urbaanin yhteiskunnan uudistaminen ja elävöittäminen. Tätä tavoitetta varten kirjasto voi ottaa toiminnokseen avoimen kaupunkitilan tarjoamisen. Tilaan voinee sitten yhdistää erilaisia ”työkaluja” eli laitteita tai palveluja. Avoin kaupunkitila laitteineen ja tarvikkeineen ei siten ole tavoite sinänsä, vaan tavoite on uudistunut yhteiskunta. (Michnik & Eriksson 2014, 166.)

Tutkimuksessa kyselyn vastaajia pyydettiin tarkentamaan, minkä tyyppisiä esineistöä ja muuta ei-perinteistä aineistoa heidän omissa kirjastoissaan on lainattavana, sekä perustelevaan näiden aineistojen lainaaminen. Aineistotyyppit jaoteltiin seuraavasti: taide/maalaukset, vaatteet, pelit/palapelit, puutarhatyökalut, kotitaloustarvikkeet, informaatio- ja kommunikaatioteknologia, vapaa-ajan välineet, työkalut, lelut, videopelit, pelikonsolit ja muut (esimerkiksi sateenvarjat). Jaottelu perustui kyselyssä mukana olleiden kirjastojen sen hetkisiin kokoelmiin. Annettujen vastauksien sisältö luokiteltiin ensin kategorioihin, kuten ”kestävyys”, ”markkinointi” ja ”terveys”. Tämän jälkeen kategoriat

jaoteltiin sen mukaan, yhdistyvätkö ne kirjaston tavoitteisiin, toimintoihin ja työkaluihin. (Michnik & Eriksson 2014, 166–167.)

Tavoitteisiin liittyvät perustelut. Aineistosta nousi esiin kolme erilaista kirjaston tavoitetta, joilla esinelainausta perusteltiin. Näitä olivat kestävän yhteiskunnan luominen, väestön hyvinvoinnin edistäminen sekä kirjastojen kehittäminen.

Kestävän yhteiskunnan luomisella Michnik ja Eriksson viittaavat kestävän kehityksen käsitteeseen. Sen osatekijöiksi määritellään yleisesti taloudellinen kestävyys, ekologinen kestävyys ja sosiaalinen kestävyys. Taloudellinen kestävyys tuli esille aineistosta vain siinä, että esineitä lainataan ostamisen sijaan. Michnik ja Eriksson katsovatkin, että esinelainausta on vaikea perustella taloudellisella kestävyydellä, koska nykyinen talousjärjestelmä perustuu rahan liikkeeseen ja talouskasvuun, eikä kirjastosta lainaamisen nähdä edistävän suoraan näitä asioita. (2014, 167.)

Tutkimuksessa kestävän yhteiskunnan tavoite tulikin esille enemmän ekologisen ja sosiaalisen kestävyden parantamisen kautta. Aineistosta ilmi tulleita sosiaalisen kestävyden kriteereitä olivat tasapuoliset mahdollisuudet ja oikeus tietoon. Esimerkiksi informaatioteknologian välineiden katsottiin edistävän tiedonsaantia. Urheiluvälineiden lainaus taas yhdistyi perusteluissa tasapuolisiin mahdollisuuksiin. Ekologinen kestävyys ilmeni puolestaan sähkökulutusmittarien lainaamisen perusteluissa: mittarien käyttö lisää ympäristötietoisuutta ja vähentää sähkönkulutusta. (Sama.)

Väestön hyvinvoinnilla (engl. "improving the population") tarkoitettiin positiivisia hyötyvaikutuksia esimerkiksi ihmisten terveyteen, aktiivisuuteen ja taitoihin. Aktiiviset elämäntavat, kielten oppiminen, luovuuden tukeminen ja nautinnollisuus nousivat perusteluissa esille. Lisäksi kirjaston välineistön katsottiin kehittävä mahdollisuuksia paikalliseen osallistumiseen. (Sama.)

Kirjaston kehittämiseen liittyvät tavoitteet tulivat vastauksissa esille perusteluissa, jotka liittyivät kirjaston tekemiseen houkuttelevammaksi ja viihtyisämmäksi paikaksi. Esimerkiksi pelien ja palapeleiden avulla kirjastosta ajateltiin tulevan lapsille mieluisampi ja houkuttelevampi paikka. (Sama.)

Toimintoihin liittyvät perustelut. Kirjaston toimintoihin (engl. "activities") yhdistyvät perustelut jaettiin tutkimuksessa kirjaston missioon liittyviin, toiminnot mahdollistaviin, ja yhteistyöhön liittyviin perusteluihin. Michnik ja Eriksson näkevät mission ja tavoitteen tarkoittavan hieman eri asiaa: missiolla tarkoitetaan prosessia, jonka kautta tavoitteeseen pyritään. Tutkimuksessa tämä nousi esille siten,

että missioksi mainittiin nykyajan media- ja informaatioedellytysten täyttäminen ja siksi kirjasto tarjoaa käyttäjilleen informaatio- ja kommunikaatioteknologiaa. (Michnik & Eriksson 2014, 167.)

Toiminnot mahdollistavilla perusteluilla tarkoitettiin kokoelmien laajentamista siten, että kirjaston työntekijöillä olisi enemmän työkaluja toteuttaa kirjaston toimintoja. Esimerkiksi satukasseja voidaan käyttää satutunneilla, ja tablettitietokoneita monessa muussa työtehtävässä ja toiminnossa. (sama.) Tämä kategoria siis menee päällekkäin ”toimintoja mahdollistavien työkalujen” kategorian kanssa, josta puhuttiin edellä Michnikin ja Erikssonin käyttämän mallin yhteydessä.

Yhteistyöhön liittyvät perustelut viittasivat tutkimuksessa siihen, että Ruotsissa kirjastojen yhteistyö muiden organisaatioiden ja toimijoiden kanssa on yleistä, ja esinelainaus saatettiin perustella osaksi tätä yhteistyötä. Esimerkiksi polkupyörien ja sähkönkulutusmittarien lainaamista on harjoitettu yhteistyössä kunnan kanssa. Artikkelissa kommentoidaan, että näistä polkupyörä on hankalampi yhdistää kirjaston perinteiseen informaation jakamiseen tehtävään kuin sähkönkulutusmittari. (Sama, 168.)

Tavoitteisiin, toimintoihin tai työkaluihin liittymättömät perustelut. Joissain tutkimuksessa esiin nousseissa perusteluissa korostettiin, että esineen ottaminen kokoelmiin on ollut lähinnä vastaus ulkoisiin vaatimuksiin. Esimerkiksi jo mainitut sähkönkulutusmittarit saatettiin nähdä vain vastauksena kunnallispoliittiseen päätökseen, missä kirjasto veloitettiin lainaamaan niitä. Perustelu ei siten liity kirjaston tavoitteisiin, toimintoihin tai työkaluihin. Toinen tutkimuksessa ilmennyt tavoitteista, toiminnoista ja työkaluista irrallinen argumentti liittyi työkalujen, kuten poran tai sahan lainaamiseen: lainaamista perusteltiin sillä, että koska tällaisia työkaluja tarvitaan harvoin eikä jokaisen ole järkevää ostaa niitä, kirjaston on järkevää lainata niitä. Työkalujen lainausta ei siis perusteltu esimerkiksi vähävaraisten tukemisella. Näin työkalujen lainaaminen näyttäytyy itsetarkoitukselliselta eikä yhdisty kirjaston muihin tavoitteisiin tai toimintoihin. (Sama, 168.)

Tuloksia reflektoidessaan Michnik ja Eriksson tosin huomauttavat, että esineiden lainausta olisi voitu perustella muillakin syillä kuin mitä vastauksissa esiintyi. Tuloksissa ei esimerkiksi juuri esiintynyt perusteluja, jotka olisivat liittyneet taloudellisesti kestäväen yhteiskunnan luomiseen. Näin olisi kuitenkin voitu tehdä, koska kirjasto on useissa tutkimuksissa yhdistetty positiivisiin talousvaikutuksiin yksilö- sekä yhteiskuntatasolla. Tarjoamalla resursseja yhteiseen käyttöön kirjastot tasoittavat

sosiaalista ja taloudellista epätasa-arvoa, ja siten vaikuttavat pitkällä tähtäimellä positiivisesti yhteiskunnan taloudelliseen kestävyYTEEN. (Michnik & Eriksson 2014, 168.) Myös työkalujen lainausta olisi voitu perustella tästä näkökulmasta vähävaraisten tukemisena ja tasa-arvon edistämisenä.

Tutkimuksensa tuloksia Michnik ja Eriksson pohtivat sen suhteen, mitä ne kertovat ei-perinteisten aineistojen oikeutuksesta kirjastoissa. Tutkimusasetelma perustui tarpeeseen perustella kirjaston muutokset motiiveilla, jotka ovat yhteneväiset kirjaston tavoitteiden kanssa. Kirjoittajat ehdottavat, että uusien palvelujen ja kokoelmien tulisi olla linjassa kirjaston tavoitteiden, toimintojen tai työkalujen suhteen. Jos kytköstä ei ole, asiakaskunnalle voi muodostua vääriä odotuksia kirjastojen toiminnasta ja kirjaston legitimitettiin heikentyä. (Sama, 166.)

Tuloksien mukaan kirjastoissa perusteltiin esineiden lainaamista kolmella tavalla: 1) yleisen kirjaston tavoitteiden tai toimintojen tukeminen; 2) uusien asiakkaiden houkuttelu; ja 3) ulkoisiin odotuksiin/päätöksiin vastaaminen. Näistä ensimmäinen, yleisen kirjaston tavoitteiden ja toimintojen tukeminen on helppo nähdä validiksi perusteluksi esinekokoelmille. Tuloksien mukaan kirjastojen perustelut ei-perinteisille aineistoilleen olivatkin pääosin linjassa kirjaston tavoitteiden kanssa, joten esinelainauksen ei tämän perusteella nähdä muuttavan yleisen kirjaston luonnetta merkittävästi. (Sama, 169.)

Artikkelissa kuitenkin arvellaan, että jos syynä muutoksille ovat jälkimmäiset syyt, uusien asiakkaiden houkuttelu tai ulkoisiin vaateisiin vastaaminen, yleisölle voi jäädä epäselväksi, miten palvelu tai kokoelma yhdistyy kirjaston muuhun toimintaan. Tämän seurauksena ne uudet käyttäjät, jotka palvelulla saavutetaan, eivät välttämättä miellä asioivansa kirjastossa eivätkä siirry käyttämään kirjaston perinteisempiä palveluita. Samalla kirjasto näyttäytyy liian moneen suuntaan hajoavana. Kirjoittajat katsovat, että jotta eivät fragmentoituisi tavoitteiltaan ja tehtävänkvaltaan liikaa, yleisten kirjastojen tulisi miettiä, mihin tarpeisiin niiden kannattaa vastata, ja mitkä näistä tarpeista ovat organisaation ominta aluetta. Yleisten kirjastojen päätavoitteeksi Michnik ja Eriksson määrittelevät sosiaalisesti kestäväYn yhteiskunnan, joten esimerkiksi ekologisesti kestäväYn yhteiskunnan tavoite, mihin osa kyselyn perusteluista oli yhdistettävissä, vie kirjastoa oman institutionaalisen roolin ulkopuolelle. (Sama, 169.)

Kirjoittajat pohtivat lopuksi vielä kirjaston muutosta yleisemmin ja katsovat, että vastauksissa annetut perustelut voitiin jakaa myös siinä suhteessa, liittyivätkö ne kirjaston kehittämiseen vai yh-

teiskunnan kehittämiseen. Vaikka kirjaston kehittäminen voi palvella samalla yhteiskunnan kehittämistä, nousee tästä kuitenkin kysymys yleisen kirjaston luonteesta – onko tarkoituksena olla luomassa parempaa yhteiskuntaa vai parempaa kirjastoa? Onko kirjasto väline vai päämäärä? Jos kirjastoa pidetään päämääränä sinänsä ja sen tarkoituksena on toisintaa itseään (”kirjaston tarkoitus on olla kirjasto”), uusille välineille ja palveluille voi olla vaikea saada hyväksyntää. Toisin sanoen niiden kytkeminen osaksi kirjaston toimintoja ei ole ongelmattonta, mikäli näkemys siitä, mikä kirjasto on ja mitä sen tulisi tehdä, on lyöty lukkoon. Jos kirjasto taas nähdään välineenä, jonka täytyy mukautua vallitseviin olosuhteisiin saavuttaakseen tavoitteensa - toimiakseen paremmin esimerkiksi ”sosiaalisesti kestävä yhteiskunnan” luomiseksi - uudet välineet ja palvelut vaivat olla helpompia hyväksyä ja kytkeä osaksi toimintaa, mikäli ne vain nähdään hyödyllisiksi tavoitteen kannalta. (Michnik & Eriksson 2014, 169.)

6 JOHTOPÄÄTÖKSET

Tämän eksploraatiivisen tutkimuksen tutkimustehtävänä oli tarkastella, miten esinelainaus sopii yleisen kirjaston tehtävänkuvaan. Vastaan tässä luvussa tähän kysymykseen tulkitsemalla edeltävää kirjallisuuskatsausta. Kirjallisuuskatsauksessa on käsitelty tutkimuksen alakysymyksiä, joita olivat: 1) Miten kirjaston tehtävänkuva määritellään? 2) Mitä haasteita esinelainaus asettaa kirjastolle? 3) Miten esinelainausta perustellaan?

Lähdin katsauksessa liikkeelle yleisen kirjaston tehtävänkuvasta. Kirjastojen tulevaisuudessa omien kokoelmien rooli on nähty kyseenalaisena, koska ympäristö digitalisoituu ja asema informaation ja viihteen välittäjänä heikkenee. Tämä koskee erityisesti sivukirjastoja eli kirjastojen paikallista ulottuvuutta. Yleisten kirjastojen on julkisena laitoksena täytynyt osoittaa tarpeellisuutensa, ja tämän takia ne ovat kehittäneet konseptiaan.

Kirjasto on muutospainneiden vuoksi laajentunut tehtävänkuvaltaan, ja sillä on nykyään uudenlaisia rooleja verrattuna perinteiseen rooliin kirjallisuuslaitoksena. Kirjastojen tehtävänkuvassa on alettu painottaa tilan tarjoamista sekä elämyksellistä oppimista ja harrastamista. Suomessa kirjastosta on alettu puhua oppimis-, elämys- ja tapahtumatilana, jolla on entistä keskeisempi rooli kaupunkikulttuurin piirissä. Kirjastoista on alettu kehittää monikäyttöisiä kulttuurikeskuksia, joiden kautta pyritään lisäämään myös yhteisöllisyyttä. Kehityksessä näkyy niin sanottu tanskalainen malli sekä sosiaalisen kirjaston ideat. Kasvatuksellinen tehtävä on edelleen vahva, mutta se, miten ihmiset oppivat ja kasvattavat tietoaan, ymmärretään laajasti.

Muutokset kirjastokonseptissa näkyvät myös Suomessa vuonna 2017 voimaan tulleessa uudessa laissa yleisistä kirjastoista. Lain uudistamisen syynä oli se, että yleiset kirjastot haluttiin määrittellä laajemmin kuin kirjasto- ja tietopalveluun keskittyvänä instituutiona.

Uudessa kirjastolaissa ja sen perusteluissa ei mainita erityisesti esinelainausta tai mitään vastaavaa termiä, joka viittaisi esinelainaukseen. Uusi laki ei kuitenkaan määrittele, millä erityisillä lainamateriaalien tyypeillä kirjastot edistävät tavoitteitaan, eikä aseta rajoja kokoelmien materiaaleille. Tästä syystä laki ei estä kirjastoja laajentamasta toimintaansa esinelainaukseen. Keskeiseksi kysymykseksi esineiden kohdalla jääkin se, katsotaanko niiden lainamateriaalina edistävän kirjastojen tavoitteita.

Yleisten kirjastojen perustavanlaatuisen tavoitteen on katsottu liittyvän sosiaalisesti kestävästä yhteiskunnan tukemiseen. Tähän käsitteeseen sisältyy sellaisia arvoja kuin demokratia, tasa-arvo ja kulttuurinen diversiteetti. Kirjastot asettavat myös muita tavoitteita, jotka linjautuvat tämän yleispäämäärän kanssa, ja sen jälkeen määrittävät tehtäviä, joiden katsotaan edistävän tavoitteiden toteutumista. Kirjastojen kehittämistä koskevissa keskusteluissa on painotettu sitä, että uusien palvelujen ja toimintojen tulisi vastaavasti aina kytkeytyä näihin kirjaston tavoitteisiin ja tehtäviin. Muuten uhkana on organisaation legitimitietin heikentyminen. Siksi kirjastojen esinelainauksen oikeutusta voidaan arvioida sen mukaan, miten hyvin se vastaa kirjaston tavoitteita.

Yhdeksi tehtäväksi yleiselle kirjastolle on laissa määrätty ”tarjota tiloja oppimiseen, harrastamiseen, työskentelyyn ja kansalaistoimintaan”. Tämän kohdan voi tulkita olevan relevantti kirjastojen makerspace-tilojen oikeutusta ajatellen, sillä niissä nimenomaisesti opitaan, harrastetaan, työskennellään ja tehdään mahdollisesti kansalaistoimintaakin erilaisten tapahtumien ja projektien puitteissa. Makerspace-tilojen nähdään edistävän oppimista, luovan yhteisöllisyyttä ja mahdollistavan myös innovointiin liittyvää toimintaa. Näin ne yhdistyvät kirjastojen tehtävään kansalaisten kehittäjinä ja mahdollisuuksien tasa-arvon edistäjänä. Makerspacet ovat siis yksi keino toteuttaa kirjastoille asetettua tehtävää.

On mahdollista, että myös lainattava esineaineisto mahdollistaa harrastuneisuutta, työskentelyä, oppimista ja kansalaistoimintaa. Lain mukaan kirjastojen on kuitenkin edistettävä näitä asioita tilan tarjoamisen kautta. Siksi esinelainaus ei toimintona sovi tähän tehtävänkuvaukseen siten kuin makerspacet ja kirjastojen muut avoimet työtilat. Esinelainauksessa voi katsoa myös olevan kyse toisenlaisesta tekemisestä: siihen ei liity yhtä vahvasti vertaisoppiminen tai opetustapahtumat kuin maker-toimintaan. Näin esinelainaus ei itsessään samalla tavalla edistä oppimista ja yhteisöllisyyttä kuin kirjastojen tarjoamat tekemisen tilat oheistoimintoineen.

Kirjastojen tehtävänkuvaa liittyen vertailin työssä esineitä perinteiseen kirjastoaineistoon. Esineet on nähty epätavallisena aineistona, joka eroaa muusta kirjastoaineistosta. Esinelainauksen myötä kirjastojen tehtävänkuvan voi katsoa laajentuvan entisestään. Kirjastosta tulee yleislainaamo, joka tarjoaa kaikenlaisia resursseja väestölle, ei enää pelkästään informaatioresursseiksi miellettyjä perinteisiä kirjastoaineistoja.

Kirjallisuuskatsaus osoitti, että toistaiseksi kirjastoalalla ei ole juuri tutkittu, miten esineet ovat verrattavissa perinteisiin kirjastoaineistoihin, joiden yhteydessä puhutaan usein informaation tai median käsitteistä. Tässä työssä tuli ilmi, että esineiden käytön kautta ihmiset voivat kasvattaa tietoaan, mikä viittaa siihen, että esineetkin ovat eräänlaisia informaatioresursseja. Esinelainauksen yhteys informaatioon tai tietoon vaatisi kuitenkin lisää tutkimusta. Makerspace-ilmion kohdalla tilanne on hieman toinen: sen yhteydessä on kirjoitettu paljonkin oppimisesta, eli makerspace-tilojen laitteiden yhteys tietoon ja informaatioon näyttäisi olevan yleisemmin tiedostettu. Siinä mielessä kiintoisaksi kysymykseksi nousi se, mikä ero makerspace-toiminnalla ja esinelainauksella on suhteessa informaatioon tai tietoon – molemmissahan kuitenkin on kyse esineiden käytöstä.

Esineiden ja perinteisten kirjastoaineistojen vertailussa tuli esille se, että kirjaston tarjoamat materiaalit vaikuttavat vahvasti kirjaston identiteettiin. Tämä kumpuaa paljolti siitä, että materiaali vaikuttaa kirjastotyössä vaadittavaan ammattitaitoon. Työkalukirjastoihin kohdistuneen tutkimuksen mukaan työkalukirjastojen työntekijöiltä vaaditaan erikoisosaamista työkalujen käytöstä. Työkalukirjastoissa saatetaankin katsoa, että perinteisestä kirjastotyöstä saadulla kirjallisuuslähtöisellä ammattitaidolla ei ole käyttöä työkalukirjastossa. Vastaavasti voidaan katsoa, että perinteinen kirjasto kirjallisuuden lainaamona vaatii omanlaistaan erikoisosaamista kirjallisuuteen liittyen. Materiaalilla näyttäisi siis olevan väliä lainaustoiminnassa, ja esineet ovat tältä kantilta perustellusti eroteltavissa perinteisestä kirjastoaineistosta.

Toisena tutkimuskysymyksenä tarkastelin, mitä haasteita esineet aiheuttavat lainamateriaalina kirjastolle. Materiaalin valinnassa haasteena on se, että kirjastojen esineet eroavat toisistaan siinä, kuinka hyvin ne ovat yhdistettävissä kirjaston tehtävänkuvaan. Erilaiset esineet eroavat siinä, miten niitä perustellaan, ja mitä asioita niiden nähdään edistävän. Esimerkiksi multimedia- ja teknologia-laitteita perustellaan tietoon liittyvillä syillä, kun taas liikuntavälineitä terveyteen ja hyvinvointiin liittyvillä syillä. Jos siis halutaan, että aineisto nostaa käyttäjien kykyjä ja taitoja, parantaa elämänlaatua sekä voimaannuttaa yksilöitä, niin kirjaston täytyy valita sellaisia esineitä, jotka vastaavat tähän tavoitteeseen. Vastaavasti kokoelmanhoito asettaa omat haasteensa. Ilmeisimpänä haasteena hyllytys ja säilytys eroavat radikaalisti perinteisestä aineistosta. Esinekokoelmissa haasteena ovat myös kestävyys sekä lisäosien ja varaosien tarve. Koska esineet kuluvat käytössä, henkilöstön on kyettävä lainaamaan ja vastaanottamaan väline, tarkistamaan ovatko kaikki osat kunnossa ja onko laite kaikin tavoin käyttökunnossa, tietämään, miten esine puhdistetaan oikeaoppisesti sekä monissa tapauksissa myös opastamaan laitteen käytössä, ennen kuin se annetaan lainaan. Kaikki

tämä on otettava huomioon esinekokoelmien suunnittelussa, tilaratkaisuissa, henkilöstön osaamisvaatimuksissa sekä budjetoinnissa.

Tämän takia voidaan kyseenalaistaa, kannattaako kaiken tyyppisen materiaalin lainausta yhdistää yhteen ja samaan organisaatioon. Mikäli tällaisen yleislainaamon odotetaan myös tarjoavan ammattitaitoista opastusta materiaalien käyttöön, tulisi siellä olla eri materiaalityyppeihin erikoistunutta henkilökuntaa – ehkä jopa eriteltyihin osastoihin jaettuna. Tässä on kuitenkin huomattava, että maailmalla ovat yleistyneet viime vuosien aikana kaikenlaista tavaraa lainaavat lainaamot (library of things -liike). Näiden käytännön toiminnasta ei kuitenkaan löytynyt tutkimusta, joten on vaikea sanoa, kuinka paljon niiden toimintaan vaikuttaa erikoistuneen ammattitaidon tarve ja kuinka välttämätöntä jokaisen esineen käyttöön erikoistunut henkilökunta lopulta on lainaustoiminnassa.

Kolmantena tutkimuskysymyksenä tarkastelin, millä perusteilla esinelainauksia on ehdotettu yleiseen kirjastoon. Esinelainauksen suosion kasvuun on vaikuttanut useita yhteiskunnallisia ilmiöitä. Käsittelin kirjallisuuskatsauksessa kestävä kehitystä, eettistä kulutusta, jakamistaloutta ja maker-liikettä.

Kestävä kehitys, eettinen kulutus ja jakamistalous kietoutuvat toisiinsa esinelainauksen vaikuttimina monella tapaa. Erilaisissa kestävä kehityksen ohjelmissa ja julistuksissa on kirjoitettu, että koska tarve energian säästämiseksi ja kasvihuonekaasujen leikkauksille on kiireellinen ja välttämätön mikäli ihmisen aiheuttama ilmastonmuutos aiotaan estää, tarvitaan sellaista politiikkaa, joka edistäisi ja nopeuttaisi siirtymää kohti resursseja säästävää jakamistaloutta. Jakamistalous ajatellaan usein keinona siirtyä koko yhteiskuntana kestävämpään elämäntapaan. Kun kuluttajat saavat tarvitsemansa resurssit käyttöönsä jaettujen tavaroiden, tilojen, taitojen ja palveluiden kautta, he selviävät arjessaan vähemmällä tavaralla ja energialla. Siten yhteiskunnan tuottamat jätemäärät vähenevät ja kokonaishiilijalanjälki pienenee.

Jakamistalouden nousun taustalla on myös kulutuskäyttäytymisessä tapahtuneita muutoksia. Ihmisillä on nykyään paljon halua eettiseen kuluttamiseen ja omistamisesta luopumiseen. Yhteiskunta ei kuitenkaan toistaiseksi ole onnistunut edistämään laajamittaista siirtymistä jakamistalouteen. Sellainen jakamistalous, joka toimii kuluttajalta kuluttajalle -mallilla erilaisten digitaalisten alustojen kautta ja useimmiten rahallista vaihtoa vastaan, ei ole kyennyt houkuttelemaan ihmisiä siirtymään jakamisen kulttuuriin suurella mittakaavalla. Sitran (ks. Kiiski-Kataja 2016, 47, 49.) mukaan jakamistaloutta olisikin tuettava poliittisin toimin ja myös julkisen sektorin avustuksella.

Kirjastoa on siksi ehdotettu jakamistalouden kumppaniksi tai jopa veturiksi. Laajentamalla yleislainaaamoksi, jonka kautta lainataan kaikenlaista lainattavaksi sopivaa tavaraa, kirjastot kykenisivät normalisoimaan jakamiseen perustuvaa kulutusta. Tähän ne kykenisivät siksi, että kirjastot ovat kaikille tuttuja toimijoita, joiden kautta lainaamista on helppo harjoittaa arjessa. Muuttamalla tällaisiksi yhteiskäytön instituutioksi kirjastot auttaisivat yhteiskuntaa siirtymään ekologisesti kestävämmälle pohjalle.

Kirjastojen esinelainaus voidaan siis katsoa osaksi jakamistaloutta tai jopa sen institutionalisoiduksi muodoksi. Esinelainaus on kirjastoissa myös yksi ”vihreä palvelu”, joka edistää ekologista kestävyttä ja johon kirjastolla on erinomaiset edellytykset valmiin infrastruktuurinsa vuoksi. Kestävä kehitys on yhä useammassa kunnassa sisällytetty kunnan strategiaohjelmiin, ja julkiset organisaatiot on velvoitettu edistämään osaltaan kestävää kehitystä.

On kuitenkin huomattava, että kestävä kehitys on aiheena hyvin laaja ja monisyinen, eikä kirjastojen tai muiden lainaamojen vaikutuksesta ekologiseen kestävyteen pitäisi tehdä liian suoria johtopäätöksiä. Kestävä kehitys ei myöskään ole sellainen argumentti kirjastojen esinelainauksen puolesta, johon voisi löytää tukea kirjastolaista. Laissa yleisen kirjaston tavoitteissa tai tehtävissä ei mainita kestävää kehitystä.

Kestävän kehityksen, eettisen kulutuksen ja jakamistalouden kohdalla voikin puhua kirjastoon ulkopuolelta suunnatuista paineista. Kuten sanottua, yleisten kirjastojen tavoite on perinteisesti yhdistetty sosiaalisesti kestävään yhteiskuntaan. Jotta esinelainaus olisi linjassa kirjaston tavoitteen kanssa, tulisi argumenttien sen puolesta olla kytkettävissä sosiaalisesti kestävään yhteiskunnan tavoitteeseen. Kirjastojen kehitystä koskevan keskustelun mukaan muutokset toimenkuvassa eivät saisi olla sellaisia, että ne repivät kirjastoa liian moneen eri suuntaan, sillä se voi heikentää institutionin legitimitettä. Siksi esinelainaus ”vihreäksi palveluksi” kehystettynä voi näyttäytyä kirjaston varsinaiseen toimenkuvaan kuulumattomana.

Tässäkin suhteessa makerspacet ovat etulyöntiasemassa: niiden yhteydessä ei korosteta ekologisuuuua vaan oppimista, joka siis kytkeytyy kirjastojen tavoitteisiin. Maker-liike esinelainauksen taustasyynä on siis selvemmin kytkettävissä kirjaston tavoitteisiin.

Esinelainauksen perustelujen katsaus osoitti kuitenkin, että esinelainaukseen liittyy myös paljon hyötyjä, jotka ovat yhdistettävissä kirjaston tehtävänkuvaan ja sosiaalisen kestävyuden tavoitteeseen. Riippuu tosin paljon esinetyypistä, millaisia perusteluja sille annetaan, ja kuinka läheisesti se yhdistetään esimerkiksi oppimiseen. Paikallisen yhteisön näkökulmasta esinelainaus näyttäisi kuitenkin pääsääntöisesti tarjoavan mahdollisuuksia voimaantumiseen ja osallisuuteen. Näiden seikkojen voi katsoa vahvistavan yhteiskuntaa sosiaalisen kestävyuden näkökulmasta.

Kun esinelainausta lopuksi verrataan yleisen kirjaston tehtävänkuvaan ja sen erilaisiin rooleihin, voinee tämän kirjallisuuskatsauksen perusteella tulkita, että esinelainaus sopii ehkä laajentuneeseen kirjastokonseptiin, mutta ei kirjasto- ja tietopalvelun perinteeseen. Ainakin jälkimmäinen näkökulma vaatisi lisätutkimusta esineiden mahdollisesta dokumenttiluonteesta ja tiedonvälityksellisestä roolista. Laajentuneessa konseptissa kirjasto puolestaan luopuu tiukasta rajauksesta sen suhteen, mitä aineistoja niiden ”kuuluu” tarjota, ja sen sijaan alkaa painottamaan ”tiedonmuodotuksen fasilitointia” kaikenlaisilla soveltuvilla välineillä (ks. Lankes 2011). Elämyksellisyys, kokemuksellisuus ja tekemällä oppiminen ovat osa tiedonkäsitystä, ja näitä asioita ainakin jotkin esineet edistävät. Laajentuneessa konseptissa on myös mahdollisempaa tehdä instituutiona sellaista, mikä ei kuulu varsinaiseen perinteeseen rooliin, esimerkiksi edistää ekologista kestävyttä ja jakamistaloutta.

7 POHDINTA

7.1 Pohdintaa tutkimustehtävästä

Tässä työssä olen tarkastellut esinelainauksen sopivuutta yleiseen kirjastoon. Se, että yhteiskunnassa on laitos, joka tarjoaa maksutonta, verovaroilla tuettua lainauspalvelua, ei ole itsestään selvää. Kirjasto on pitkään toiminut tällaisena resurssien jakamisen laitoksena, joka voidaan määritellä julkisesti tuetuksi yhteisvarannoksi (Venäläinen 2017, viitattu 9.1.2020), ja sellaisena se on ollut yhteiskuntapoliittisesti hyväksytty ja tuettu. Jakamisen kohteena ovat kuitenkin olleet pääsääntöisesti vain tietynlaiset resurssit: dokumentit tai tallenteet. Laajentuminen tämän ulkopuolelle on tarkoittanut uutta oikeutukseen liittyvää keskustelua. Kuten tässä työssä usein mainittu Söderholm (2018, 14) kirjoittaa, esinelainauksen ottaminen osaksi yleisen kirjaston toimenkuvaa, on ytimeltään laaja ja kompleksinen yhteiskuntapoliittinen kysymys, joka liittyy siihen, miten resursseja jaetaan – kenellä tulisi olla pääsy niihin, miten ne maksetaan ja miksi niitä pitäisi ylipäättään jakaa. Tämä kysymys siitä, mitkä materiaalisista tai immateriaalisista resursseista tulisi olla markkinoiden piirissä, mitkä valtion hallinnan alaisia ja mitkä taas itsenäisesti hallittuja yhteisvarantoja (valtion tai markkinoiden ulkopuolella), onkin historiallisesti ollut ja on edelleen keskeinen kiistanaihe poliittisessa tutkimuksessa (Bradley & Pargman 2017, 233).

Eselainaus voidaan tämän vuoksi nähdä merkittävänä yhteiskunnallisena ilmiönä. Kuten työn esinelainauksen perusteluita kartoittavassa osiossa on tuotu ilmi, jakamistalouden yhteydessä on puhuttu mahdollisuudesta vastata jälkikuluttajuuden trendiin ja käynnistää muutos kulutustavoissa ekologisempaan suuntaan. Samalla jakamisen kulttuurin yleistymisellä olisi epäilemättä vaikutusta kulutukseen liittyvän epätasa-arvoisuuden tasoittamisessa. Alkamalla jakamistalouden kumppaniksi ja laajentamalla yleislainaukseksi kirjastot olisivat tämän kehityksen suunnannäyttäjiä.

Toistaiseksi esineiden lainaus on kuitenkin ollut vähäistä ja varovaista. Sellaisella pienimuotoisella liikuntavälineiden lainauksella, jota kirjastot nykyään pääosin tekevät, tuskin on suurta vaikutusta yhteiskunnallisesti. Kysymyksenä onkin, miten kirjastot aikovat jatkossa kehittää tätä palvelua: tullaanko esineiden lainaaminen vakiinnuttamaan osaksi konseptia, ja onko sitä mahdollista laajentaa vielä kattavammaksi ja näkyvämmäksi palveluksi? Vai jääneekö se vain väliaikaiseksi tavaksi kirjastoille osoittaa kykynsä uudistua ja seurata trendejä ilman, että tarkoituksena on varsinaisesti

rakentaa kovin laajaa uutta palvelua, jolla olisi samanlaista institutionaalista asemaa kuin muulla, varsinaisella kirjastotoiminnalla?

Kysyä voidaan edelleen myös sitä, onko kirjastolaisilla halukkuutta toimia jakamistalouden suunnannäyttäjinä. Laki ei määrää sitä kirjaston tehtäväksi, kuten ei ekologisen kestävyyskään edistämistä. Miten siis yleisen kirjaston kaltaisen instituution tulisi suhtautua tällaisiin muutosehdotuksiin? Traditionaalisesta näkökulmasta jokainen järjestelmä toteuttaa omaa tehtäväänsä eikä sen pitä tehdä sellaista, mikä ei sille kuulu. Kirjastojen esinelainauksen kohdalla monessa kritiikissä todetaan, että kirjasto on kirjasto eikä sen pitä olla välinelainaamo. Debatissa on pitkälti kysymys kyse siitä, onko X enää X, jos sen puitteissa tehdään sellaista, joka ei suoraan yhdisty alkuperäisen X:n olemukseen/funktioihin. Lisäksi kysymys on siitä, kuka tai ketkä määrittelevät kirjaston identiteetin: käyttäjät, poliitikot/päätäjät vai erityisasiantuntijoiksi mielletyt kirjastonhoitajat?

Eselainauksen sopivuus kirjastoon riippuukin pitkälti siitä, kenen johdolla kirjastoa kehitetään. Instituutiolähtöisessä kehityksessä painotetaan uusien palvelujen sopivuutta perinteisiin tavoitteisiin, mikä tarkoittaa, että esinelainaus tulisi kirjaston toimintona selvästi kehystää esimerkiksi sivistys- tai kasvatustehtävään. Ulkopuolisten voimien sanelemassa kehityksessä tämä ei ole niin välttämätöntä, sillä siinä instituutio avautuu muutoksille myös perustavanlaatuisissa tavoitteissa. Tällöin esinelainausta voidaan perustella esimerkiksi jakamistalouden ja kestävä kehityksen kautta.

Kuten työssä tuotiin esiin, esineiden tuominen kirjaston kokoelmiin ei ole ongelmattonta, sillä materiaalilla on paljon merkitystä kirjaston identiteetille ja työssä vaadittavalle osaamiselle. Kirjastoalalla esinelainausta onkin kritisoitu tästä näkökulmasta. Tuula Haatainen on puolestaan kommentoinut esinelainauksen roolia pääkaupunkiseudun kirjastoissa näin: ”Esimerkiksi liikuntavälineiden lainaus, josta paljon porua kuuluu, se menee ihan tuossa sivussa” (Jussila 2014, viitattu 16.1.2020). Laajasti toteutettua esinelainausta kuitenkin tuskin voisi pitää vain sivussa tehtävänä työnä, sillä se vaatisi resursseja ja erikoistunutta ammattitaitoa riippuen lainattavien esineiden tyyppistä.

Kirjastotyössä esinelainaus tarkoittaisikin siten yhtä uutta erikoisosaamisen aluetta, johon ammattitaito pitäisi etsiä esimerkiksi rakenteluun tarvittavien työvälineiden asiantuntijoilta. Moninaistuvan tehtäväkentän vuoksi kirjastoihin tarvitaan nykyään monenlaista osaamista, joka ei aikaisemmin ole kuulunut ammattikuvaan. Alan keskusteluissa onkin ihmetelty, mikä oikeastaan on enää kirjastotyön osaamisen ydin, ja täytyykö kirjastossa työskentelevällä olla enää kirjastoalan koulutusta

(Inkeroinen 2018, viitattu 9.1.2020). Esinelainaus osaltaan entisestään hämärtää osaamisen ydintä. Instituution identiteetti ei olisi enää niin vahvasti esimerkiksi kirjallisuuteen sidottu.

Samalla esinelainaus kuitenkin kiinnostavasti ilmentää, että juuri materiaaliin liittyvä erikoisosaaaminen on kirjastotoiminnassa keskeistä. Esimerkiksi perinteisessä kirjastossa osaamisen ydintä ovat todellakin kirjat ja muut kirjallisuudeksi luetut tallenteet. Yleislainamoksi laajentuminen merkitsee tästä näkökulmasta yleisen kirjaston loikkaa toisenlaiseen olomuotoon: instituution perinne kirjallisuuslaitoksena katoaa, ja instituutio muuttuu olemukseltaan toisenlaiseksi instituutioksi. Pitäisikö miettiä, miten erityyppiset resurssit, kuten mediatallenteet ja käyttöesineet, eroavat toisistaan, ja onko niitä järkevää yhdistää saman organisaation alle. Voi myös kysyä, onko esinelainaus palvelu, joka paremmin sopisi erilliseksi instituutioksi kirjastosta. Jos esinelainauksen monet mahdolliset hyödyt halutaan saavuttaa, tulisiko sen olla oma järjestelmänsä/instituutionsa yhteiskunnassa?

Esinelainaus liittyy kiinteästi kirjastolaitoksen konseptin uudistamiseen. Tässä työssä tehty kirjallisuuskatsaus ei vielä riitä sen arvioimiseen, toimiiko kirjaston laajentuminen yleislainamoksi keinona säilyä tarpeellisena palvelulaitoksena ja olla enemmän hyödyksi yhteiskunnalle kuin perinteisen kirjastomallin kautta. Mikäli kirjastot painottavat jatkossa monimuotoisia oppimiselämyksiä ja monimediaisuutta, niin erilaisille tekemisen tiloille ja välineille voi olla paikkansa. Millaisia nämä tilat ja välineet sitten voivat olla, ja täytyykö kaikkea tuoda kirjastoon, jos näitä tiloja ja välineitä olisi muuallakin tarjolla yleiseen käyttöön? Vaihtoehtona voisivat olla kaupungin muiden toimijoiden tilojen avaaminen (Varaamo-palvelu) tai kansalaisopistojen kanssa tehtävä yhteistyö.

Tämän työn pyrkimyksenä on ollut toimia eräänlaisena päänavauksena esinelainauksen tutkimisessa. Kirjastot eivät ole toistaiseksi täysin voimin lähteneet esinelainauksen tielle, vaikka samaan aikaan makerspacet ja muut avoimet työtilat ovat ottamassa jo melko vahvaa asemaa kirjastojen toimenkuvassa. Kirjastot eivät ole julkaisseet esinelainauksestaan tilastoja, eikä esinelainausta juurikaan mainita kirjastojen omissa toimintakertomuksissa. Kirjastoalan tutkimuksessakin esinelainaus on sivuutettu. Kaikesta tästä nousee ajatus, että unohtamalla esinelainaus ulkopuolelle on haluttu osoittaa, ettei se kuulu toimialaan. Työlläni halusin päinvastoin kiinnittää huomiota tähän kirjastotoiminnan kannalta potentiaalisesti merkittävään ilmiöön sekä tarkastella sen sopivuutta kirjastoon ilman ennakoasenteita.

7.2 Jatkotutkimukset: miten esinelainausta kannattaisi tutkia?

Työn tarkoituksena oli tarkastella tutkimusongelmaa mahdollisimman monesta relevantista näkökulmasta kokonaiskuvan hahmottamiseksi. Jokaista esiin noussutta ja käsiteltyä näkökulmaa voisi käyttää esinelainausta koskevissa jatkotutkimuksissa aihepiirinä, johon tutkimus kohdistetaan.

Työssä nostettiin esiin esimerkiksi useita tärkeitä aiheita liittyen esinelainauksen taustasyihin, hyötyihin ja mahdollisuuksiin. Näitä olivat kestävä kehitys, kulutuskulttuuri, jakamistalous/yhteiskulutus sekä maker-toiminta/DIY-kulttuuri. Erityisesti jakamistalous kirjastojen esinelainauksen yhteydessä näyttäisi olevan laaja ja hedelmällinen aihe, jota pitäisi tutkia enemmän – tosin aiheena se kuuluisi kenties yhteiskuntatutkimuksen tai taloustutkimuksen piiriin. Tämä näkökulma ei kovin hyvin sovi kirjastoalan tutkimukseen.

Eselainausta voisi kirjastoalalla tutkia jonkin tietyn kirjastomallin tai -käsityksen kautta: esimerkiksi sosiaalisen kirjaston mallin tai traditionaalisen kirjaston mallin kautta. Tässä työssä pohdittiin sopivuutta näihin malleihin vain pintapuolisesti.

Tutkimuksen aiheena voisi kirjastokäsityksiin liittyen olla vastaavasti jokin kirjastoille ominainen käsite, jota vasten esinelainausta tarkasteltaisiin: esimerkiksi dokumentti, (moni)lukutaito, kulttuuri tai oppiminen. Keskeisin näistä käsitteistä olisi kuitenkin nähdäkseni tieto tai informaatio. Miten esineet yhdistyvät tiedon muodostukseen? Voiko ne käsittää informaatioksi? Tähän työhön en löytänyt kirjallisuutta, joka olisi suoraan liittynyt aiheeseen käyttökelpoisella tavalla. Kuten Söderholm (2018, 17) mainitsee, aiheesta on jokseenkin vähän teoreettista kirjallisuutta kirjastoalan puitteissa. Kirjasto- ja informaatiotutkimuksen tehtäväksi pitäisikin asettaa tämä kysymys, mikäli kirjastot jatkavat esinelainausta. Olisi tarpeellista tutkia esimerkiksi, miten esinelainaus yhdistyy tekemällä oppimiseen ja kokemusperäiseen tietoon, mihin makerspacet yhdistetään.

Eselainauksen oikeuttamiseen liittyen olisi syytä tutkia empiirisesti kysely- tai haastattelumenetelmin, mitkä tekijät ovat motivoineet suomalaiset yleiset kirjastot aloittamaan esineiden lainaamisen, millaisia esinekokoelmat ovat, miten niitä hoidetaan, miten ne on kytketty kirjaston varsinaiseen toimintaan ja miten kirjaston asiakkaat ja kirjastoammattilaiset suhtautuvat esineaineistoihin. Paikallaan voisi olla toistaa Suomessa Michnikin ja Erikssonin (2014) tutkimus yleisten kirjastojen perusteluista esinelainaukselle.

LÄHTEET

Aabø, S. 2005. The role and value of public libraries in the age of digital technologies. *Journal of librarianship and information science* 37 (4), 205–211.

Alvarado, M.C., Azevedo, J. & Calhoun, A. 2017. Create, share, play: Sacramento's Library of Things. Teoksessa M. Robison & L. Shedd (toim.) *Audio recorders to zucchini seeds: building a library of things*. Santa Barbara, California: Libraries Unlimited, 91–100.

Ameli, N. 2017. Libraries of things as a new form of sharing: pushing the sharing economy. *The Design Journal* 20 (1), 3294–3304.

Anderson, R. 2011. Collections 2021: the future of the library collection is not a collection. *Serials* 24 (3), 211–215. Viitattu 16.1.2020, <https://serials.uksg.org/articles/10.1629/24211/>.

Baer, T. 2014. Tanskan uusi kirjastomalli. Viitattu 16.1.2020, <http://kirjastolehti.fi/artikkelit/tanskan-uusi-kirjastomalli/>.

Belk, R. 2013. You are what you can access: Sharing and collaborative consumption online. *Journal of Business Research* 67, 1595–1600.

Botsman, R., & Rogers, R. 2010. *What's mine is yours: the rise of collaborative consumption (e-Pub-versio)*. New York: HarperCollins Publishers.

Bradley, K. & Pargman, D. 2017. The sharing economy as the commons of the 21st century. *Cambridge Journal of Regions, Economy and Society* 2017, 10, 231–247.

Broner, A. 2017. Measure twice, cut once: a long-lasting tool lending library in Berkeley Teoksessa M. Robison & L. Shedd (toim.) *Audio recorders to zucchini seeds: building a library of things*. Santa Barbara, California: Libraries Unlimited, 29–52.

Brown, P.L. 2015. These public libraries are for snowshoes and ukuleles. Viitattu 16.1.2020, <https://www.nytimes.com/2015/09/15/us/these-public-libraries-are-for-snowshoes-and-ukuleles.html>.

Burke, J. 2015. Making sense: can makerspaces work in academic libraries? ACRL Conference Proceedings 2015, 497–504. Viitattu 15.1.2020, <http://www.ala.org/acrl/sites/ala.org.acrl/files/content/conferences/confsandpreconfs/2015/Burke.pdf>.

Clark, M. 2015. Libraries & makerspaces: a revolution? Technology and Social Change Group. University of Washington. Viitattu 16.1.2020, <http://tascha.uw.edu/2014/06/libraries-makerspaces-a-revolution/>.

Enis, M. 2016. The future of stuff. Library Journal 141 (15). Viitattu 16.1.2020, <https://lj.libraryjournal.com/2016/10/public-services/the-future-of-stuff-designing-the-future/>.

Evjen, S. 2012. Placing the public library – a comparative analysis of political perceptions. Royal School of Library and Information Science, Denmark. Ph.D. thesis.

Haavisto, T. 2014. Kirjastoihin syntyy jokamiehen innovaatiokeskuksia. Viitattu 9.1.2020, <http://vaikuttavuus.kirjastot.fi/innovaatiokeskuksia.html>.

Hacklin, H.-M. 2017. Osallistava sosiaalinen kirjasto uusliberalistisessa yhteiskunnassa: kirjastolain diskurssianalyysi. Oulun yliopisto. Humanistinen tiedekunta. Pro gradu -tutkielma. Viitattu 9.1.2020, <http://jultika.oulu.fi/files/nbnfioulu-201711303220.pdf>.

HE 238/2016. Hallituksen esitys eduskunnalle laeiksi yleisistä kirjastoista ja opetus- ja kulttuuritoimen rahoituksesta annetun lain 2 §:n muuttamisesta.

Helmet 2019. Kirjasto on jakamistalouden suunnannäyttävä. Viitattu 9.1.2020, [https://www.helmet.fi/fi-FI/Tapahtumat_ja_vinkit/Uutispalat/Kirjasto_on_jakamistalouden_suunnannaytt\(186091\)](https://www.helmet.fi/fi-FI/Tapahtumat_ja_vinkit/Uutispalat/Kirjasto_on_jakamistalouden_suunnannaytt(186091)).

Helmet 2020. Essi Aarnio-Linnanvuori, WWF: kirjasto on kestävä elämän olohuone. Viitattu 9.1.2020, [https://www.helmet.fi/fi-FI/Tapahtumat_ja_vinkit/Vinkit/Essi_AarnioLinnanvuori_WWF_Kirjasto_on_k\(185843\)](https://www.helmet.fi/fi-FI/Tapahtumat_ja_vinkit/Vinkit/Essi_AarnioLinnanvuori_WWF_Kirjasto_on_k(185843)).

Helsingin kaupunki 2018. Uuden ajan kirjasto Oodi aukesi itsenäisyyspäivän aattona. Viitattu 16.1.2020, <https://hel.fi/uutiset/fi/kulttuurin-ja-vapaa-ajan-toimiala/oodi-avautuu-itsenaisyyspaivan-aattona>.

Helsingin kaupunki 2020. Tietoa varaamo.hel.fi –palvelusta. Viitattu 16.1.2020, <https://varaamo.hel.fi/about>.

Hietanen, M. 2014. Monilukutaitoa kirjastosta: lukemisen taidot ja tasot – ymmärtäväksi lukijaksi kirjaston avulla. Viitattu 17.1.2020, <https://www.kirjastot.fi/sites/default/files/content/Monilukutaitoa%20kirjastosta.pdf>.

Hiltunen, A. 2012. Tulevaisuuden kirjasto voi olla monitoimikeskus. Viitattu 15.1.2020, <https://yle.fi/uutiset/3-6393807>.

Hokkanen, L. 2015. Kun kirjat alkavat elää – sosiaalisen kirjaston ideasta. Teoksessa L. Hokkanen (toim.) Sosiaalinen kirjasto. Helsinki: Avain, 11–44.

Householder, M. 2013. Sets, drums and rotary tools: Libraries across US lending way more than books. Associated Press. Viitattu 16.1.2020, <http://www.foxnews.com/us/2013/07/18/sets-drums-and-rotary-tools-libraries-across-us-lending-way-more-than-books.html>.

Inkeroinen, K. 2018. Kirjastoihin tarvitaan kaikenlaista osaamista. Viitattu 9.1.2020, <http://kirjastolehti.fi/artikkelit/kirjastoihin-tarvitaan-kaikenlaista-osaamista/>.

International Toy Library Association 2020. About Itla. Viitattu 22.2.2020, <http://itla-toylibraries.org/home/about-itla/>.

Johnson, C. 2014. The Tool Library Movement Gains Steam. Viitattu 16.1.2020, <http://www.shareable.net/blog/the-tool-library-movement-gains-steam>.

Johnson, P. 2009. Fundamentals of Collection Development and Management. Second Edition. Yhdysvallat: American Library Association.

Jussila, V. 2014. Haluatko lainata porakoneen tai hiiripuvun? Kirjasto ei ole enää entisensä. Suomen kuvalehti 22.8.2014. Viitattu 16.1.2020, <https://archive.fo/o/bwoUy/suomenkuvalehti.fi/jutut/kulttuuri/haluatko-lainata-porakoneen-tai-hiiripuvun-kirjasto-ei-ole-ena-entisensa/?shared=50126-455b96f2-500>.

Kangasniemi M, Utriainen K, Ahonen S.-M., Pietilä A.-M., Jääskeläinen P & Liikanen E. 2013. Kuvaileva kirjallisuuskatsaus: eteneminen tutkimuskysymyksestä jäsenettyyn tietoon. Hoitotiede 25(4), 291–301.

Karimaa, E. 2015. Kirjastossa vihertää – kestävä kehitys, palvelut ja puutarhat yleisessä kirjastossa. Tampereen yliopisto. Informaatiotieteiden yksikkö. Informaatiotutkimus ja interaktiivinen media. Pro gradu -tutkielma.

Karjalainen, M. 2011. Vallilan ja Viikin kirjastot välittävät nyt tavaralainoja. Viitattu 16.1.2020, <https://www.helsinginuutiset.fi/artikkeli/41913-vallilan-ja-viikin-kirjastot-valittavat-nyt-tavaralainoja>.

Kerkelä, A. 2014. Tulevaisuuden kirjastot puhuttavat: "Puuhamaksi muuttuminen muodikasta, mutta ikävää". Viitattu 16.1.2020, <https://yle.fi/uutiset/3-7303821>.

Kestävän kehityksen toimikunta 2016. Suomi, jonka haluamme 2050 – Kestävän kehityksen yhteiskuntasitoutus. Viitattu 16.1.2020, <https://kestavakehitys.fi/documents/2167391/2186383/FINAL+Kest%C3%A4v%C3%A4n+kehityksen+yhteiskuntasitoutus+20+4+2016.pdf/d2d827e7-033a-4d2b-9239-aed6605a12c4/FINAL+Kest%C3%A4v%C3%A4n+kehityksen+yhteiskuntasitoutus+20+4+2016.pdf>.

Kirjastolehti 2008. Uutiset: Heinolan kirjasto edistää terveystoimintaa. Kirjastolehti 100 (5), 42.

Kirjastolehti 2016. Kielletyt tunteet: Suutari pysyköön lestissään. Viitattu 16.1.2020, <http://kirjastolehti.fi/artikkelit/kielleyt-tunteet-suutari-pysykoon-lestissaan/>.

Kirjastot.fi 2020. Hakemisto: Palvelut. Viitattu 15.1.2020, <https://hakemisto.kirjastot.fi/services>.

Kiiski-Kataja, E. 2016. Megatrendit 2016: tulevaisuus tapahtuu nyt. Helsinki: Sitra. Viitattu 16.1.2020, <https://www.sitra.fi/julkaisut/megatrendit-2016/>.

Lahti, V.-M. & Selosmaa, J. 2013. Kaikki jakoon! kohti uutta yhteisöllistä taloutta. Sitran julkaisusarja (Sitra 304). Jyväskylä: Atena.

Laki yleisistä kirjastoista 21.12.2016/1492.

Lankes, R.D. 2011. The Atlas of New Librarianship. Cambridge (Mass.): MIT.

McCoy, S. 2017. Loaning technology and media production equipment. Teoksessa M. Robison & L. Shedd (toim.) Audio recorders to zucchini seeds: building a library of things. Santa Barbara, California: Libraries Unlimited, 123–138.

Michnik, K. & Eriksson C. 2014. Non-traditional library collections – in digital and other worlds. *Interlending & document supply* 42 (4), 165–170.

Mies, G. 2014. Libraries need to lead the sharing economy. Viitattu 16.1.2020, <https://www.techsoupforlibraries.org/blog/libraries-need-to-lead-the-sharing-economy>.

Moore, J.E. 1995. A history of toy lending libraries in the United States since 1935. Kent State University. Master's Research Paper.

Nilsson, M. 2016. Antikonsumtion i biblioteksmiljö: en användarundersökning om att låna mer än böcker på folkbibliotek. Linnéuniversitetet. Biblioteks- och informationsvetenskap. Kandidatuppsats. Viitattu 7.1.2020, <http://nu.diva-portal.org/smash/get/diva2:972256/FULLTEXT01.pdf>.

Olterman, P. 2014. Berlin 'borrowing shop' promotes the benefits of sharing. Viitattu 16.1.2020, <https://www.theguardian.com/world/2014/mar/17/berlin-borrowing-shop-benefits-share-leila>.

Omaha Public Library 2020. Toys and kits. Viitattu 16.1.2020, <https://omahalibrary.org/toys-and-kits/>.

Oulun kaupunginkirjasto 2019. Voisiko sen lainata? Viitattu 16.1.2020, https://www.ouka.fi/oulu/kirjasto/ajankohtaista/-/asset_publisher/CG1w/content/voisiko-sen-lainata-78400.

Pecoraro, M. 2017. Lektio: Eettinen kuluttaminen kulutuskulttuurissa. *Kulutustutkimus.Nyt* 11 (1), 65-69. Viitattu 22.2.2020, <https://jyx.jyu.fi/bitstream/handle/123456789/55105/pecorarolektioeettinen.pdf?sequence=1&isAllowed=y>.

Poroila, H. 2011. Onko kirjasto aina se viimeinen oljenkorsi? Viitattu 16.1.2020, https://www.kirjastot.fi/comment/28191?language_content_entity=fi#comment-28191.

Radniecki, T. & Colegrove, P. 2017. Going beyond books: lendable technology, interdisciplinary innovation, and the revitalization on an academic library. Teoksessa M. Robison & L. Shedd (toim.) *Audio recorders to zucchini seeds: building a library of things*. Santa Barbara, California: Libraries Unlimited, 153–172.

Relander, J. 2015. Kansalaisen, kuluttajan vai asiakkaan kirjasto? Teoksessa J. Relander & J. Saarti (toim.) *Kirjaston kuolema*. Helsinki: Avain, 56–67.

Robison, M. & Shedd, L. 2017a. Introduction. Teoksessa M. Robison & L. Shedd (toim.) *Audio recorders to zucchini seeds: building a library of things*. Santa Barbara, California: Libraries Unlimited, 1–14.

Robison, M. & Shedd, L. 2017b. A history of things collections: from specialized precursors to present-day diversity. Teoksessa M. Robison & L. Shedd (toim.) *Audio recorders to zucchini seeds: building a library of things*. Santa Barbara, California: Libraries Unlimited, 15–29.

Robison, M. & Shedd, L. 2017c. Best practices: building your own library of things. Teoksessa M. Robison & L. Shedd (toim.) *Audio recorders to zucchini seeds: building a library of things*. Santa Barbara, California: Libraries Unlimited, 227–238.

Rosa, P., Ferretti, F., Pereira, A. G., Panella, F. & Wanner, M. 2017. Overview of the maker movement in the European Union. Luxemburg: Publications Office of the European Union. Saatavana: <https://ec.europa.eu/jrc/en/publication/overview-maker-movement-europeanunion>.

Routio, P. 2007. Mallien käyttö tutkimushankkeessa. Viitattu 9.1.2020, <http://www2.uiah.fi/projekti/metodi/077.htm>.

Salminen, A. 2011. Mikä kirjallisuuskatsaus? Johdatus kirjallisuuskatsauksen tyyppeihin ja hallintotieteellisiin sovelluksiin. Vaasa: Vaasan yliopiston julkaisuja. Viitattu 16.1.2020, https://www.univaasa.fi/materiaali/pdf/isbn_978-952-476-349-3.pdf.

Saloniemi, M. 2014. Pajat - tekemisen paikkoja. Viitattu 16.1.2020, [http://www.helmet.fi/fi-FI/Tapahtumat_ja_vinkit/Uutispalat/Pajat__tekemisen_paikkoja\(40644\)](http://www.helmet.fi/fi-FI/Tapahtumat_ja_vinkit/Uutispalat/Pajat__tekemisen_paikkoja(40644)).

Sandelius, N. 2014. Pajassa kirjaston käyttäjät tarttuvat itse toimeen. Viitattu 16.1.2020, <http://vaikuttavuus.kirjastot.fi/paja.html>.

Sander, J., Mestre, L. & Kurt, E. 2015. Going beyond loaning books to loaning technologies: a practical guide for librarians. Lanham: Rowman & Littlefield.

Schor, J. 2014. Debating the sharing economy. Great Transition Initiative. Viitattu 8.1.2020, <http://greattransition.org/publication/debating-the-sharing-economy>.

Suomen Unesco-toimikunta 2001. UNESCO:n yleisten kirjastojen julistus ja UNESCO:n koulukirjastojulistus. Viitattu 14.1.2020, <https://minedu.fi/documents/1410845/3898342/Unesco%20Yleisten%20kirjastojen%20julistus%20ja%20Koulukirjastojulistus.%20Helsinki%202001.pdf/c637e1c4-f0d5-4272-a760-bee6d9415094>.

Suomen YK-liitto 2017. Agenda2030 - kestävä kehityksen tavoitteet. Viitattu 21.2.2020, https://www.ykliitto.fi/sites/www.ykliitto.fi/files/media/Agenda2030_pikkukirjanen_2017.pdf.

Suomen yleisten kirjastojen tilastot 2020. Kirjastot.fi. Viitattu 14.1.2020, <http://tilastot.kirjastot.fi/>.

Sustainable Economies Law Center 2012. Policies for a shareable city #13: public libraries. Viitattu 16.1.2020, <https://www.shareable.net/blog/policies-for-a-shareable-city-13-public-libraries>.

Swan, N. 2014. The 'maker movement' creates D.I.Y. revolution. Viitattu 16.1.2020, <https://www.csmonitor.com/Technology/2014/0706/The-maker-movement-creates-D.I.Y.-revolution>.

Söderholm, J. & Nolin, J. 2015. Collections redux: the public library as a place of community borrowing. *The Library Quarterly* 85 (3), 244–260.

Söderholm, J. 2016a. Borrowing tools from the public library. *Journal of Documentation* 72 (1), 140–155.

Söderholm, J. 2016b. Tool lending librarianship. *Journal of Librarianship and Information Science*, 1–12.

Söderholm, J. 2018. Borrowing and lending tools: the materiality of x-lending libraries. University of Borås, Faculty of Librarianship, Information, Education and IT. Doctoral thesis.

Tanner, R. & Goodman, B. 2017. Seed libraries: lend a seed, grow a community. Teoksessa M. Robison & L. Shedd (toim.) *Audio recorders to zucchini seeds: building a library of things*. Santa Barbara, California: Libraries Unlimited, 61-81.

Tuomi, P. 2013. Pysyköön kirjasto lestissään! *Kirjastolehti* 106 (1), 12.

Tuomi, P. 2015. Minkälainen kulttuurilaitos yleinen kirjasto on? Informaatiotutkimuksen syysseminaari, Tampere 13.11.2015. Diaesitys. Viitattu 16.1.2020, <http://www.informaatiotutkimus.fi/downloads/tuomi-minkalainen-kulttuurilaitos-yleinen-kirjasto-on.pdf>.

Tuomi, P. 2017a. Kaunokirjallisuus suomalaiselle yleiselle kirjastolle haasteena, rasitteena ja mahdollisuutena. Historiallis-argumentatiivinen tarkastelu suomalaisen yleisen kirjastolaitoksen suhteesta kaunokirjallisuuteen ja kirjalliseen järjestelmään. Oulun yliopisto. Humanistinen tiedekunta. Väitöstutkimus. Viitattu 22.2.2020, <http://jultika.oulu.fi/files/isbn9789526215389.pdf>.

Tuomi, P. 2017b. Kaunokirjallisuus ja suomalainen yleinen kirjasto. *Informaatiotutkimus* 36 (2), 101–105. Viitattu 22.2.2020, <https://journal.fi/inf/article/view/65194>.

Tuomi P. & Saarti J. 2015. Uusi julkisjohtaminen kirjastoissa – kirjasto käyttäjä vai käyttäjät kirjastoa varten? Teoksessa J. Relander & J. Saarti (toim.) *Kirjaston kuolema*. Helsinki: Avain, 14–26.

Tuomi, P. & Saarti, J. 2016. Yleinen kirjastolaitos Suomessa: instituutio ja sen tulevaisuuskuvat. *Informaatiotutkimus* 35 (3), 80–81.

Tuominen, K. 2012. Kirjaston tulevaisuus ja nykyisyys: retrofuturistinen tarkastelu. Teoksessa M. Kokko, P. Olsbo, & K. Tuominen (toim.) *Kirjasto keskellä kampusta: Jyväskylän yliopiston kirjasto 100 vuotta*. Jyväskylän yliopiston kirjaston julkaisuja (46). Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto, 194–208. Viitattu 9.12.2019, <https://jyx.jyu.fi/bitstream/handle/123456789/40327/isbn978-951-39-4957-0.pdf?sequence=3&isAllowed=y>.

Venäläinen, J. 2017. Kirjasto yhteiskäytön instituutiona. Yleisten kirjastojen neuvoston kokous 1/2017. Viitattu 9.1.2020, https://www.kirjastot.fi/sites/default/files/content/YKN-2017-Kevat_esitys_Juhana-Venalainen_Kirjasto-yhteiskayton-instituutiona.pdf.

Waller, V. 2008. Legitimacy for large public libraries in the digital age. *Library Review* 57 (5), 372–385.

Yle 2009. Kirjastoista voi lainata myös pelejä ja palloja. Viitattu 15.1.2020, <https://yle.fi/uutiset/3-5283596>.